باچا خان

عهد ساز شخصیت

ډاکټر محمد همایون هما

Ketabton.com

حمٰنِ الرّحِیمُ

ونه د مؤلف دي

عهد ساز شخصیت

مد همایون هما

میا عنوان الدین کاکا خیل

ما

قت هما

امل(03005729287)

ري ۲۰۱۳ء)

و زر)

ی

ه مینه شیخ ملتون ، مردان

هال ، بغداده مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د باچاخان د هغه ټولو ملګرو په نوم چې د ازادۍ د
جنګ په هر سنګر ئې ورسره ملاتړ کړے دے۔

هما

سوغات

قدرمند ډاکټر فضل رحيم مروت
ته په ډېر درناوي دا کتاب سوغات
کوم چې د باچا خان د ويژن خپرونه
ئې په علمي انداز کښې کړې ده ۔

هما

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشکر

د خپلو بچو عظمت هما ، حرمت هما او د
ډاکټر شفقت هما شکر ګزار یم چې د دوي
په لګښت دا کتاب چاپ شۀ

هما

باچاخان عهد ساز شخصیت

ترتیب

شمېر	لیك	لیکونکے	مخ
1	خپلې خبرې	ډاکټر محمد همایون هما	5
2	د باچا خان ژوند	د میاشت او کال په ائینه کښې	10
3	کاش چې هغه بیا هم راهنما وے	قلندر مومند	35
4	باچا خان او د هغۀ خدايي خدمتګار تحریك	پروفېسر میا عنوان الدین کاکا خېل	48
5	طنز او مزاح د باچا خان په خبرو کښې	م.ر.شفق	60
6	د باچا خان تحریك او پښتو ادب	میا وکیل شاه فقیر خېل	82
7	د باچا خان بابا خبرې	ډاکټر محمد زبېر حسرت	115
8	د باچا خان متحرك ژوند د هغوي د خودنوشت په رڼا کښې	عظمت هما	141

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلي خبري

تېر کال (۲۰۱۲ء) د جنورۍ په وړومبو ورځو کښې ما د ګران ډاکټر سعيد انور چې په عبدالولي خان يونيورسټۍ کښې د فېکلټي اف سائنسز ډين دے، ته د باچا خان د کليزې دستورې په موقع د يو ادبي سيمينار نمانځلو خبره وکړه. خدائے دې بختور کړي ، هغه زما خبره سمدستي ومنله خو د نېټې ټاکلو فېصله د يونيورسټۍ وائس چانسلر قدرمند ډاکټر احسان علی ته ځنډ کړې شوه. هغه په دغه ورځو کښې د ملك نه بهر وۀ. کله چې راستون شۀ نو ما هغۀ ته دغه تجويز وړاندې کړۀ او ورته مې ووئيل چې په دستوره کښې به د باچا خان ادبي او تعليمي خدماتو باندې خبرې کېږي. د هغۀ سياسي جدوجهد خو هر چا ته څرګند دے خو د ژوند په دغه اړخ ئې د کار ښۀ ډېر زيات ګنجائش موجود دے. دا تحقيق به کۀ هر څو څۀ نوي انکشافات نۀ وي خو په وړومبي ځل به په دغه موضوع يوه کوټلې هڅه ضرور وي. ښاغلي ډاکټر زما دتجويز سره اتفاق وکړۀ او بيا مونږ په صلاح د دستورې د پاره د دويمې فرورۍ ۲۰۱۲ء ورځ غوره کړه. ما د وائس چانسلر د راکړې اختيار تر مخه د باچا خان په تعليمي او ادبي ډګر د خدماتو په موضوع يو څو پوهانو ته د ليك باقاعده خواست

باچاخان عهد ساز شخصيت

وکړۀ ، هغوي ټولو ښه په مينه مقالې وليکلې او په وخت ئې راورسولې. د يونيورسټۍ ځنې کارنده ملګرو د دستورې انتظامي امورو کښې په ډېره مينه ، توجه او جذبې سره برخه واخسته خو د دستورې د پاره د ټاکلې شوې نېټې نه يوه ورځ وړاندې داسې مسئلې سېلمه شوې چې بيا د دغې علمي او ادبي سيمينار انعقاد ممکن نۀ وۀ او مونږ ډېر په مات زړۀ د دستورې په منسوخ کولو مجبور شو. دستورې د پاره چې پوهانو زما په خواست کوم درانۀ علمي ليکونه راکړي وو، کۀ هر څو د دستورې ناڅاپي منسوخ کولو په وجه په هغه وخت مينه والو ته وړاندې نۀ کړې شو خو د هغې خوندي کول زما په نظر کښې مناسب نۀ وو نو ځکه ما دغه ليکونه په کتابي صورت کښې د چاپ کولو فېصله وکړه. کار بل کال ته وځنډېدۀ چې وجه ئې زما خپله نا اوزګارتيا وه خو زۀ په دې خبره ډېر خوشحاله يم چې دغه ټول ليکونه اوس د باچا خان په پينځويشتمه کليزه دستوره "باچا خان عهد ساز شخصيت" په نوم چاپ کېږي. په ذکر شوې دستوره کښې په ټاکلې شويو موضوعاتو وينا د پاره درې ملګرو ته خواست شوے وۀ خو په کتاب کښې مونږ د باچا خان د ژوند په حقله ځنې نور ليکونه هم شامل کړي دي چې د کتاب ارزښت پرې زيات شوے دے. د باچا خان ژوند " د مياشت او کال په ائينه کښې" د ډاکټر زبير حسرت راغونډ کړي معلومات دي چې په کښې د دغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر ملي اتل او قامي مبارز د ژوند واقعات په تاريخي ترتيب وړاندي كړي شوي دي ، ليك د باچا خان د ژوند په مختلفو اړخونو تحقيق د پاره د اهميت وړ دے۔

كاش چي هغه بيا هم راهنما وے، دا د قلندر مومند ليك دے چي پښتون كښي چاپ دے خو مونږ ئي دلته د ډاكټر زبير حسرت په شكريه بيا چاپ كوو۔ په دي ليك كښي د باچا خان د ملي جدوجهد بيان په ډېر اثري ډول زمونږ مخي ته راځي۔ پروفيسر ميا عنوان الدين كاكا خپل په اختصار خو د جامعيت د ټولو خوبيو سره د باچا خان په كارنامو خبري كړي دی۔ د م۔ ر۔ شفق ليك، طنز او مزاح د باچا په خبرو كښي د باچا خان د امروزه ژوند ائينه ده چي په كښي د هغهٔ د شخصيت د مجلسي ژوند عكسونه په وړومبي ځل لوستونكيو ته وړاندي كړي شوي دي۔ دغي خبرو د شفق د ليك خوږلت/ خوند نور زيات كړے دے۔

د باچا خان تحريك او پښتو ادب د خواري كښ محقق مياوكيل شاه فقير خپل ليك دے، ښاغلي ليكونكي په خپل جامع مضمون كښي په هغه ټولو عواملو د كوټلي حوالو سره ښهٔ په تفصيل بحث كړے دے چي د خدايي خدمتګار د عروج په وخت كښي ئي پښتو ادب شتهٔ من كړے او په وړاندي بوتلے وهٔ، د نظر لاندي ليك كښي د باچا خان په تعليمي خدماتو هم رڼا غورځولي شوي ده چي ډېر زيات ارزښت لري۔

ډاكټر زبير حسرت د باچاخان بابا خبري، كښي د باچاخان د ليكونو نه په ډېره خوارۍ هغه برخي راغونډي كړي دي كومي چي زمونږ د دغه لوړ سياسي او سماجي شخصيت د نظرياتو څرګندونه كوي ، د هغهٔ سياسي وژن تري بربښي او دا ښايي چي باچاخان خپل سياسي جدوجهد او د قام د ښېګړي كارونه په كومو بنيادونو روان كړي وو۔

د باچاخان متحرك ژوند ، د هغهٔ د خودنوشت په رڼا كښي ، د عظمت هما يو معلوماتي ليك دے۔ عظمت هما لكه څنګه چي پخپله ليكلي دي ، د خودنوشت يو مقصد د يو اتل د ټول ژوند د تعميري كوششونو بيان وي نو ځكه ليكونكي د باچاخان د خودنوشت "زما ژوند او جدوجهد" زړهٔ پوري جائزه اخستي ده۔ په دغه كتاب كښي كهٔ يو بله د ملك د ازادۍ اماني تاريخ خوندي دے نو ورسره د هغي شواخون او كړاو هم تفصيلات درج دي چي زمونږ ملي اتل او د هغهٔ ملګرو په دغه لاره كښي ګاللي وو۔ د نظر لاندي مضمون كښي د خودنوشت په دغي ټولو اړخونو په اجمالي ډول څرګندونه شوي ده۔

كتاب ستاسو د وړاندي دے ۔ زهٔ كهٔ باچاخان عهدساز شخصيت ته د خپل نوعيت وړومبۍ هڅه ووايم نو بي ځايه به نهٔ وي۔ دا يو څرګند حقيقت دے او څوك هم پري ستركي نهٔ شي پټولي چي د ملك د ازادۍ په تحريك كښي د باچا خان برخه، شواخون او قرباني يو بي مثله مثال دے ، يو ناوياتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ دے او زۀ د دغې تاریخ یو اړخ د هغې ټولو ملګرو د تشکر سره تاریخ ته سپارم چې ماته ئې د دې کتاب د پاره خپل درانۀ لیکونه پیرزو کړي دي او د کتاب په ترتیب او تدوین کښې ئې زما مرسته کړې ده ۔ زۀ د عبدالولي خان یونیورسټۍ مردان د نۀ ستړي کېدونکي وائس چانسلر ډاکټر احسان علی په خصوصي توګه شکریه ادا کوم ، هغۀ کۀ چرې تېر کال د باچاخان د کلیزې دستوري د نمانځلو د پاره "ښه" نۀ وې کړې نو د دې کتاب ترتیب به ممکن نۀ وۀ ځکه چې دغه ټول لیکونه د هغه "ښه" په نتیجه کښې لیکلې شوي دي ۔ دغه شان د ډاکټر سعید انور شکریه هم په ما واجب ده ځکه چې د دستوري په حقله ئې زما د تجویز په عملي کولو کښې مرسته کړې وه ۔

ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه شېخ ملتون مردان
۳مه جنوري ۲۰۱۳ء

د باچا خان ژوند

(د میاشت او کال په ائینه کښې)

1889-90 خان عبدالغفار خان په اتمانزو چارسده کښې پیدا شۀ

1896 جومات کښې ئې د قران کریم زده کړه شروع کړه

1898 په میونیسپل روډ هایي سکول پېښور کښې داخل کړے شۀ

1901 په ایډورډز مشن هایي سکول کوهاټي ګېټ پېښور کښې داخل کړے شۀ E F E WIGRAM هغه وخت د دې سکول هېډ ماسټر وۀ

1906 د ارمي د کمیشن اخستلو نه پس ئې انکار وکړۀ

1908 اسلامي سکول علی ګړھ ته لاړۀ

1909 انګلستان کښې ئې د تعلیم کولو فېصله وکړه

1910 په خپل کلي اتمانزو کښې ئې یو سکول د مولانا عبدالعزیز په ملګرتیا کښې شروع کړۀ

1912 د رڅړو د یار محمد خان د لور سره ئې وادۀ وشۀ

1912 د حاجی صاحب د ترونګزو په اصلاحي تحریک کښې شامل شۀ

1913 د مسلم لیګ یو اجلاس له اګرې ته لاړۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1913 مشر ځوے عبدالغني خان پيدا شۀ

1914 د مولوي فضل ربي او مولوي فضل محمود سره د شيخ الهند محمود الحسن په بلنه ديوبند ته لاړۀ

1914 د چېلي اېستو د پاره باجوړ ته لاړۀ

1915 انګرېزانو د اتمانزو په ازاد سکول پابندي ولګوله

1915 دوېم ځوے خان عبدالولی خان پيدا شۀ

1918 کور والائي وفات شوه

1919 د رولټ اېکټ خلاف ئي د سياسي ژوند اغاز وکړۀ

1919 ګرفتار شۀ او د دېرشو زرو په ضمانت پرېښودي شۀ

1919 دوېم وادۀ ئي وکړۀ

1920 خلافت کانفرنس کښي شرکت د پاره دهلي ته لاړۀ

1920 افغانستان ته په هجرت لاړۀ

1920 صوبايي خلافت کميټي جوړه شوه او د هغي صدر منتخب کړے شۀ

1920 د خلافت تحريك د پاره ئي د چندي راټولولو مهم شروع کړۀ۔ دا رقم به په هغه مدرسو لګولي

شۀ چي کومي چي حکومت په ۱۹۱۴ کښي بندي کړي وي

1921 تحريك اصلاح الافاغنه جوړ کړۀ او د هغي ورومبے صدر ئي عبدالاکبر خان او د پښتو ژبي ورومبے ډرامه نګار ميا محمد شاه د هغي سېکرټري جنرل مقرر او محمد اکبر خان خادم د شاعر په حېث مقرر شۀ

1921 په ۱۷م دسمبر ۴۰ اېف سي ار د لانديي ونيولے شۀ او دري کاله بامشقته قېد کړلے شۀ۔ د دۀ خلاف الزامونه دا وو چي د هجرت په تحريك کښي لويه برخه اخستي وه او دوباره ئي اتمانزو کښي ازاد سکول شروع کړے وۀ

1921 حکومت د هغۀ د مشر ورور ډاکټر خان صاحب د نورو پښتنو مشرانو په ذريعه په جېل کښي هغۀ ته وي چي مونږ تا ته د ازاد سکولونو چلولو اجازت درکوو خو د ملك نه به بهر دوري نۀ کوي

-

1922 هغۀ په جېل کښي وۀ چي د دوېم جنګ تېر نه ئي درېم ځوے عبدالعلی خان پيدا شۀ چي په مشهور ماهرِ تعليم دے او د پېښور يونيورسټۍ او ګومل يونيورسټۍ وائس

(c) ketabton.com: The Digital Library

چانسلر پاتي شوے دے

1923 چي کله د ډيره غازي خان په جېل کښي وۀ نو مور بي بي ئي وفات شوه

1923 د هغۀ مشر وررور ډاکټر خان صاحب د لندن د سېنټ تهامس هسپتال نه ډاکټري وکړه او هلته ئي د يوي انګرېزي سره په دوېم ځل وادۀ وکړۀ۔ د هغي نه د ډاکټر صاحب يو ځوے جان خان او يوه لور مريم وه ۔ مريم بيا يو سکهـ سره وادۀ وکړۀ

1924 د جېل نه رها شۀ

1924 د جېل نه په واپس راتلو ، ورته د اتمانزو يوي جرګي د فخر افغان خطاب ورکړۀ

1924 په صوبه کښي د جوړو شويو ازادو سکولونو چي خدايي خدمتګارانو چلولو د هغي په دوره روان شۀ

1926 د ال انډيا کانګرس د تحريك خلافت په حقله په کلکته کښي کيدونکي اجلاس له لاړۀ

1926 د باچا خان بابا پلار بهرام خان وفات شه

1926 د خپل ټبر او مشري خور سره حج له لاړه

1926 د حج ادا کولو نه پس سره د خپل کور واله هلته ايسار شۀ او د سعودي عرب او فلسطين

مختلف ځايونه ئي وکتل ، هم هلته ئي کور والا په حق ورسېده او په بيت المقدس کښي دفن کړې شوه

1928 چي کله واپس راغلو نو په مئي ۱۹۲۸ء کښي ئي يوه رساله د "پښتون" په نوم جاري کړه

1928 باچا خان د انجمن نوجوانان صوبه سرحد په نامه يو تنظيم جوړ کړۀ

1928 د ملګرو سره د کلکتي ته د خلافت کانفرنس له لاړۀ هلته ئي د مولانا ظفر على خان ، علامه اقبال او على برادرانو سره د سرحد او افغانستان په حقله خبري اتري وشوي

1928 په ۱۱م نومبر د کانګرس د صوبايي کمېټۍ صدر وټاکلے شۀ

1929 د کانګرس سالانه اجلاس کښي د شرکت د پاره لاهور ته لاړۀ ، چي په هغي کښي د ټول هندوستان د ازادولو غوښتنه وشوه

1929 د کانګرس اجلاس له لکهنو ته لاړۀ چي په ورومبي ځل ئي مهاتما ګاندي او جواهر لعل نهرو سره ليدل کتل وشو

1929 په افغانستان ئي د بچه سقه خلاف د نادر خان فتحه د نورو خدايي خدمتګارانو سره ونمانځله

(c) ketabton.com: The Digital Library

1929 د ټول هندوستان دوره ئې په دې غرض وکړه چې د افغانستان د پښتنو په حقله نورو خلقو مرسته نوره هم تېزه او تنده کړي

1929 د نوجوانان صوبه سرحد تنظيم له ئې د يو غير سياسي تنظيم ''خدايي خدمتګار تحريك'' نوم ورکړۀ چې وروستو دا تنظيم د پېرنګي د ظلمونو له وجې يو سياسي تحريك شۀ۔ بابا په خپله د دې تنظيم سالار اعظم وۀ

1929 کلي په کلي وګرځېدۀ چې خلقو کښې خدايي خدمتګار تحريك معرفي کړي

1929 د خلافت تحريك د کانګرس سره د اختلاف راتلو له وجې ئې د خلافت کمېټۍ د صوبايي صدرات نه استعفیٰ ورکړه

1929 په اتلسم او نولسم اپرېل په اتمانزو کښې د خدايي خدمتګار تحريك يوه غونډه وکړه چې په کښې دوه سوه سرخپوش شريك شو

1929 په ستمبر کښې ئې د خدايي خدمتګار سياسي خانګه د زلمو جرګه په نوم پرانسته چې وروستو بيا د هغې نوم افغان جرګه کېښودې شوه

1930 په درويشتم اپرېل ئې په اتمانزو کښې يوه جسله وکړه او خلقو ته ئې د حکومت خلاف په سول

باچاخان عهد ساز شخصیت

نافرمانۍ کښې د شريکېدو خواست وکړۀ

1930 په درويشتم اپرېل سره د ملګرو پوليس په نحقۍ کښې د ايف سي ار لاندې ګرفتار کړۀ او درې کاله قېد کړے شۀ

1930 مياشتنۍ پښتون مجله بنده کړې شوه

1930 د هغۀ د ګرفتارۍ خلاف په درويشتم اپرېل د قصه خوانۍ دردناکه پېښه وشوه

1930 د مئي په دويم تاريخ د پښتونخوا خلقو د حکومت خلاف هړتال وکړۀ

1930 د مئي په ديارلسم تاريخ حکومت اتمانزو کلے محاصره کړۀ چې خلق په دې مجبور کړي چې هغوی خدايي خدمتګاري پرېږدي

1930 په اتويشتمه مئي د ټکر پېښه رامينځ ته شوه د قېد دوران کښې باچا خان کانګرس سره خبره وکړه چې کۀ هغوی زمونږ امداد کوي نو هغوی به خپل تحريك په کانګرس کښې مدغم کړي

1931 د يو کال قېد نه پس د ګاندهي جي اروِن پېکټ تر مخه د ډېره غازي خان جېل نه رها کړے شۀ

1931 په مارچ کښې د کانګرس په کراچۍ کښې کېدونکي اجلاس له په ورومبي ځل د هغوی په بلنه د سلو خدايي خدمتګارو سره شريك شۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1931 په اپرېل كښې دهلي ته د كانګرس اجلاس له لاړۀ

1931 په مئي كښې يو ځل بيا "پښتون مجله" د عبدالخالق خليق په ادارت كښې شروع شوه

1931 په نهم جون د ګاندهي جي سره د كانګرس وركنګ كمېټۍ اجلاس له لاړۀ

1931 په جولايي كښې د ګاندهي جي ځوے ديوداس ګاندهي د پښتونخوا د حالاتو معلومولو د پاره پېښور ته راغے او په اتمانزو كښې د بابا سره ديره شۀ

1931 حكومت د خدايي خدمتګار تحريك د اثر رسوخ ختمولو په غرض خاكسار تحريك شروع كړۀ او د پېښور ګورنمنټ هايي سكول هېډماسټر عنايت الله مشرقي ئې د هغې ورومبے صدر مقرر كړۀ

1931 په ديرشمه جولايۍ د صوبې چيف كمشنر سر ستيورټ پيئرز د باچا خان سره انټرويو وكړه

1931 په ديارلسم اګست باچا خان بمبۍ ته د ال انډيا كانګرس اجلاس له لاړۀ ، په دغه اجلاس كښې فېصله وشوه چې په صوبه سرحد كښې دې يوه نوې كمېټي د سرحد كانګرس كمېټۍ په نوم يا

باچاخان عهد ساز شخصيت

د سرحدي جرګه په نامه جوړه شي

1931 په پنځويشتم اګست د ګاندهي جي او جواهر لعل نهرو په ملګرتيا كښې د وائسرائے سره متېنګ له شملې ته لاړۀ

1931 په څليرشتم دسمبر په تحريك پابندي ولګېده او په خپل كور كښې ګرفتار شۀ او د درې كاله قيد بامشقت سزا وركړې شوه

1932 په دسمبر كښې بيا يو ځل پښتون مجله د حكومت د جبر ښكار شوه او بندېز پرې ولګېدۀ

1934 په اوولسم اګست ئې د ګاندهي جي د روژې نيولو په وجه هغۀ سره د همدردۍ كولو د پاره يوه هفته روژې ونيولې

1934 په وويشتم اګست د درې كاله قيد تېرولو نه پس رها شۀ خو خپلې صوبې ته په تللو ئې پابندي ولګولې شوه او پنجاب كښې نظر بند كړے شۀ

1934 په ديرشم ستمبر ئې په كلكته كښې عوامو ته د يوې جلسې په دوران كښې په هندو مسلم اتحاد باندې خطاب وكړۀ

1934 په بمبۍ كښې ئې يو اجلاس ته خطاب وكړۀ د هغې په وجه حكومت په يو پې واردها كښې په ووم دسمبر ګرفتار كړۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1936 په اګست کښې رها کړے شۀ خو لا په خپله صوبه او پنجاب تللو ئې پابندي وه ، د دې وجې نه دوباره وراداها ته لاړۀ او ګاندهي جي سره د پره شۀ

1937 په فروری کښې عام انتخابات وشو چې پکښې خدايي خدمتګارو په پنځوسو کښې په نولسو سیټونو کامیابي حاصله کړه

1937 په مارچ کښې د ګاندهي جي سره ال انډیا کانګرس اجلاس له دهلي ته لاړۀ

1937 په سرحد او پنجاب تللو چې کومه پابندي پرې لګېدلي وه هغه په شپږویشتم اګست پورته کړې شوه

1937 شپږ کاله بهر تېرولو نه پس د ګاندهي جي سره خپلې صوبې ته راغلو او خان عبدالولي خان په اتمانزو کښې د دواړو استقبال وکړۀ

1937 سرحد ته د راتلو نه پس ئې فیصله وکړه چې د ټولې صوبې او بلوچستان دوره وکړي او خدايي خدمتګار تحریك فعال کړي

1938 په وړومبۍ مئي ګاندهي جي د صوبه سرحد اتو ورځو په دوره راغے

1938 په مئي کښې باچا خان بابا بیا پښتون مجله

باچاخان عهد ساز شخصیت

شروع کړه اوس میاشتنۍ نۀ وه بلکې لس ورځې پس به چاپ کېدله او ایډیټر ئې عبدالخالق خلیق صاحب وۀ

1938 د ګاندهي جي سره د ال انډیا کانګرس د ورکنګ کمېټۍ اجلاس له کلکتې ته روان شۀ

1938 ګاندهي جي د صوبه سرحد د یوې میاشتې په دوره د تللو پروګرام جوړ کړۀ

1940 په مارچ کښې باچا خان د ال انډیا کانګرس سالانه اجلاس له رام ګړهـ بهار ته روان شۀ

1940 باچا خان بابا د کانګرس ورکنګ کمېټۍ اجلاس کښې شرکت وکړۀ ، په دې اجلاس کښې په صوبه سرحد کښې د سول نافرمانۍ د تحریك شروع کولو کار ورته وسپارلے شۀ

1940 یو وار بیا پښتون رساله بنده کړې شوه

1941 په دریشتم دسمبر باردولي ته د ورکنګ کمېټۍ اجلاس له لاړۀ

1941 باچا خان بابا په ټوله پښتونخوا کښې د خدايي خدمتګارو د پاره ټرېننګ کیمپونه پرانستل

1942 ګاندهي جي او باچا خان بابا دواړو د ال انډیا کانګرس نه استعفیٰ ورکړه ځکه چې هغوي حکومت سره په دویم عالمي جنګ کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعاون اعلان وکړۀ

1942 په جولايۍ کښې باچا خان بابا د خدايي خدمتګارو د پاره د پښنور نه څوارلس ميله لرې په سردرياب کښې يو مرکزي دفتر د مرکز اعلیٰ خدايي خدمتګاران په نامه جوړ کړۀ

1942 په ووېشتم اکتوبر باچا خان سره د نورو خدايي خدمتګارانو د چارسدې نه مردان د تللو په وخت ميروس ډېرى کښې د'' هندوستان پرېږدى تحريك'' په وجه د پوليس نه وهل وخوړل چې په هغې کښې دوه پُښتۍ ماتې شوې او هرې پور جېل ته بوتللے شۀ او دوه کاله قېد کړے شۀ

1945 ډاکټر خان صاحب د لارډ کننګم په دعوت په صوبه سرحد کښې خپل وزارت جوړ کړۀ

1945 په وولسم مارچ د لارډ ويول د اعلان تر مخه د نورو قېديانو سره رها کړے شۀ

1945 باچا خان بابا او ګاندهي جي د کانګرس او د هغې د ورکنګ کمېټۍ نه د وتلو نه پس په بمبۍ کښې بيا په کانګرس کښې شامل شو

1945 په مئي کښې باچا خان بابا بيا د پښتون اجرا وکړه خو دا ځل د هفته وار اخبار په شکل کښې وه

1945 په پنځويشتم جون باچا خان بابا او ډاکټر خان صاحب په شمله کښې د ويول په کانفرنس کښې د کانګرس د نمائندګانو په حېثيت شريك شو

1946 باچا خان بابا د انډيا د مرکزي پارلېماني اسمبلۍ ممبر وټاکلے شۀ

1946 د حکومتي مسئلو باندې د خبرو اترو کولو د پاره باچا خان بابا دهلي ته د ګاندهي جي ملاقات له لاړۀ

1947 په دوويشتم اپرېل باچا خان بابا ورومبي ايشين ريلېشن کانفرنس ته خطاب وکړۀ

1947 په مئي کښې د پښتون زلمے په نوم يو تنظيم باچا خان بابا په خپله رهنمايۍ کښې جوړ کړۀ او د هغې مشري ئې خپل مشر ځوئ عبدالغني خان ته وسپارله

1947 په يوويشتم جون باچا خان د پښتونستان مطالبه په بنو کښې وړاندې کړه چې وروستو د بنو قرارداد په نوم مشهوره شوه

1947 باچا خان بابا د ګاندهي جي ، لارډ ماونټ بېټن او محمد علي جناح سره په يو اجلاس کښې شرکت وکړۀ ، کانګرس ته په صوبه سرحد کښې د ريفرېنډم کولو کار وسپارلے شۀ خو باچا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د دې نه بائیکاټ وکړۀ

1947 د پاکستان جوړېدو نه پس په دوویشتم اګست حکومت د ډاکټر خان صاحب وزارت مات کړۀ او د هغۀ په ځائے ئې عبدالقیوم خان راوستۀ

1947 په دویم او دریم ستمبر باچا خان په پاکستان کښې دننه د یو ریاست پښتونستان مطالبه وکړه

1948 باچا خان بابا د قامي اسمبلۍ اجلاس کښې د شرکت کولو د پاره کراچۍ ته لاړۀ

1948 په دریمه فرورۍ باچا خان د وړومبي پارلیماني اسمبلۍ د غړي په حېثیت حلف اوچت کړۀ

1948 په پینځم مارچ ئې قامي اسمبلۍ ته په اردو کښې خطاب وکړۀ

1948 د مارچ په میاشت کښې باچا خان د پیپلز پارټۍ په نوم یوه پارټي جوړه کړه چې عبدالصمد خان اچکزے ، عبدالمجید سندهي، جی ایم سید ، شیخ هشام الدین دوي هم ورسره ملګري وو. باچا خان متفقه توګه باندې د دې صدر منتخب شۀ

1948 د اپریل په منځومانه کښې جناح صاحب صوبه سرحد ته راغے ، باچا خان بابا ئې هرکلے وکړۀ

1948 باچا خان بابا ووې چې زۀ خپل تنظیم مسلم لیګ سره شاملول غواړم خو مسلم لیګ دې ته تیار نۀ شۀ

1948 په دیارلسمه مئي باچا خان بابا د خدایي خدمتګار تنظیم په ټول ملك کښې د خورولو اعلان وکړۀ او وې وئیل چې دا خدایي خدمتګار به د نوې جوړې شوې پیپلز پارټۍ رضا کاره ډله وي

1948 په مئي کښې باچا خان بابا خپلې صوبې ته راغلو او په ټوله صوبه کښې ئې د حکومت خلاف تحریك شروع کړۀ

1948 د شمالي علاقو د دورو نه پس باچا خان بابا اراده وکړه چې اوس سوېلي علاقو ته لاړ شي خو د دې نه اګاهو په پینځلسم جون ګرفتار کړے شۀ او درې کاله قید کړے شۀ

1948 په ځلورمه جولایي د سرحد حکومت د یو ارډیننس په ذریعه خدایي خدمتګار تحریك خلاف قانون وګرځولو

1948 په دولسم اګست هر کله چې باچا خان بابا جیل کښې وۀ د بابړې دردناکه واقعه پېښه شوه

1948 د ستمبر په میاشت کښې خدایي خدمتګار

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحريك خلاف قانون وګرځولے شۀ او د سردرياب مرکز وران کړے شۀ

1950 د باچا خان بابا درې کاله قيد ختم شه خو ځو ځله د بنګال ريګولېشن ۱۸۱۸ د لاندې شپږ شپږ مياشتې زيات کړے شۀ

1952 په فرورۍ کښې د بابا پوخ ملګرے او دوست قاضي عطاء الله خان چې د ډاکټر خان صاحب په وزارت کښې وزير تعليم وۀ ، وفات شۀ

1952 د باچا خان بابا په ميو هسپتال لاهور کښې اپريشن وشۀ

1954 په جنورۍ کښې باچا خان بابا سره د نورو خدايي خدمتګارانو د جيل نه رها کړے شۀ خو د پنډۍ په سرکټ هاوس کښې نظر بند وساتلے شۀ

1954 په مارچ کښې باچا خان بابا ته اجازت وکړے شۀ چې د بنګال اسمبلۍ اجلاس له لاړ شي ،هغۀ اسمبلۍ ته په اردو کښې تقرير وکړۀ او په کښې ئې هغه ټول وجوهات بيان کړل د کومو له وجې چې هغه جيل ته کړے شوے وۀ

1954 باچا خان بابا د ون يونټ مخالفت وکړۀ ، په دې مسئله کښې هغه د خپل وړور ډاکټر خان

باچاخان عهد ساز شخصيت

صاحب مخالف وۀ کوم چې هغه وخت د مغربي پاکستان چيف منسټر وۀ

1955 حکومت د باچا خان بابا خپلې صوبې ته په راتلو پابندي ختمه کړه

1955 په ستمبر کښې باچا خان د صوبه سرحد دورې ختمې کړې او د بلوچستان په دوره د عبدالصمد خان اچکزي په وېنا روان شۀ

1955 بلوچستان ته لا په لاره وۀ چې سره د دوو ملګرو ګرفتار شۀ خو بيا په شپږويشتم ستمبر رها کړے شۀ

1956 په شپاړسم جون باچا خان بابا ملکي سلامتيا ته د نقصان رسولو په الزام کښې په شاهي باغ پېښور کښې ګرفتار کړے شۀ ، دغسې هم په دغه ورځ عبدالصمد خان اچکزے هم په کوئټه کښې ګرفتار کړے شۀ

1956 په شپږم ستمبر په لاهور هايي کورټ کښې د جسټس شبير احمد په عدالت کښې باچا خان بابا کېس شروع شۀ

1956 په شپږم ستمبر باچا خان بابا عدالت ته خپل ليکلے بيان ورکړۀ چې هغې کښې ئې د خپل ټول ژوند حالات ليکلي وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

1957 په ځلېرشتمه جنورۍ عدالت باچا خان بابا
څوارلس زره روپۍ جرمانه کړهٔ چې د هغې د
ورکولو نه هغهٔ انکار وکړهٔ نو د هغهٔ جائداد په
کښې ضبط کړے شهٔ

1957 باچا خان بابا پرېښودے شهٔ

1957 په وویشمته جنورۍ باچا خان بابا په پاکستان
نېشنل پارټۍ کښې شامل شهٔ چې د شپږو
مخالفو سیاسي پارټو نه جوړه شوې وه

1957 د باچا خان بابا مشر وررور ډاکټر خان صاحب په
وومه جولايۍ د مغربي پاکستان د وزير اعلیٰ د
عهدې نه لرې کړے شهٔ

1957 د جولایۍ په میاشت کښې باچا خان بابا ، مولانا
بهاشاني، میا افتخار الدین او جي ایم سید په
ډهاکه کښې په یو کانفرنس کښې عوامي
نېشنل پارټي جوړه کړه

1958 باچا خان بابا د "ون یونټ او پښتانهٔ" په نوم د
ون یونټ خلاف یو پمفلټ چاپ کړهٔ

1958 په دیارلسم ستمبر باچا خان بابا بلوچستان ته د
داخلېدو په جرم کښې کوئټه کښې ګرفتار
کړےشهٔ ځکه چې ډسترکټ مجسټرېټ
بلوچستان ته د هغهٔ په داخله پابندي لګولې وه .

باچاخان عهد ساز شخصیت

پېښور ته ئې راوسته او رها ئې کړهٔ

1958 په یولسم اکتوبر باچا خان او مولانا بهاشاني
صاحب د نورو اتو لويو لويو لیډرانو په شمول په
مشرقي پاکستان کښې د پاکستان سېفټي
ایکټ د لاندې ګرفتار کړے شول ، په دې موقع
عبدالصمد خان اچکزے هم ګرفتار شهٔ او
څوارلس کاله بامشقته قید کړے شهٔ

1959 په څلورم اپرېل باچا خان بابا رها کړے شهٔ ،
هغهٔ د ټولې صوبې دوره شروع کړه ، هم په دغه
کال باچا خان بابا سره دنورو سیاسیانو د ایبډو
يعني Elective bodied disqualification
order د لاندې تر کال ۱۹۶۶ء پورې نااهل
وګرځولې شول

1961 په دولسم اپرېل کښې باچا خان بابا چې کله د
سوبلي علاقو په دوره وهٔ نو په ډېره اسماعیل
خان کښې د Public order ordinance د لاندې
ګرفتار کړے شهٔ

1962 یو غیر سیاسي تنظیم "ایمنستي انټرنېشنل"
باچا خان بابا Prisoner of the year وګرځولو

1962 د دسمبر په میاشت کښې ایمنستي انټرنېشنل
د باچا خان بابا د رها کولو غوښتنه وکړه ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حکومت به د هغهٔ قید هر شپږ میاشتې پس زیاتولو

1964 په دیرشمه جنوری باچا خان بابا د هري پور جيل نه رها کړے شهٔ ځکه د هغهٔ صحت ورځ تر ورځ خرابیدهٔ

1964 په وویشتمه مئي پنډت جواهر لعل نهرو مړ شهٔ ، باچا خان بابا د هغهٔ لور ته د تعزیت د پاره پیغام د تار په ذریعه ولیږهٔ

1964 په ستمبر کښې حکومت باچا خان بابا له برطانیې ته د علاج د پاره د تللو اجازه ورکړه ،په لندن کښې هغهٔ د صوبه سرحد د زوړ ګورنر جنرل اولف کیرو سره ملاقات وکړهٔ

1964 په دولسم دسمبر باچا خان بابا یورپ نه افغانستان ته لاړهٔ

1965 په یو دریشم اګست باچا خان بابا په کابل کښې په پښتونستان چوک کښې د پښتونستان د ورځې نمانځلو کښې شرکت وکړهٔ

1969 د مئي په میاشت کښې د هندوستان حکومت باچا خان بابا له د بین الاقوامي خیر خواهۍ په لړ کښې د هغهٔ د کړو خدماتو په اعتراف کښې " نهرو امن اېوارډ" ورکړهٔ

1969 په جون کښې د هندوستان وزیر اعظمې اندرها ګاندهي په کابل کښې د باچا خان سره ملاقات وکړهٔ او د قران پاك د يوې نسخې نه علاوه ئې ورله د هندوستاني جوړه کپړه په تحفه کښې ورکړه

1969 باچا خان بابا د کابل نه د بیروت (لبنان) په لاره هندوستان ته لاړهٔ

1970 په فروری کښې باچا خان بابا د هندوستان نه واپس افغانستان ته لاړهٔ

1972 په ځلیرشتم دسمبر باچا خان بابا د یوې جرګې سره پاکستان ته د اتهٔ کاله جلاوطنۍ نه پس راستون شهٔ - په دې جرګه کښې خان عبدالولي خان، اجمل ختك ، محمد افضل خان، مولانا ګل بادشاه او مولانا عبدالباري شامل وو

1975 په دوېم اپریل د باچا خان بابا خلاف یو کېس جوړ کړے شهٔ او په دیارلسم اپریل د خانپور ریسټ هاوس ته ولیږلے شهٔ

1976 په وویشتم اپریل باچا خان بابا ازاد کړے شهٔ

1977 په ورومبي اکتوبر جنرل ضیاء الحق پېښور ته په دوره راغلے او د باچا خان بابا سره ئې ملاقات وکړهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1978 په دویم مارچ باچا خان بابا د پاکستان نه افغانستان ته د خپل کتاب " زما ژوند او جدوجهد" لیکلو په غرض روان شۀ

1980 په شپږویشتم مارچ باچا خان بابا د طبعي معائني د پاره د کابل نه هندوستان ته روان شۀ

1980 د جولایې په اتلسم تاریخ د هندوستان نه واپس افغانستان ته لاړۀ

1980 په یوویشتم اګست باچا خان بابا د علاج د پاره روس ته روان شۀ

1980 په یولسم اکتوبر د روس نه افغانستان ته راغلو

1981 په دیارلسمه فروری باچا خان بابا ناجوړه شۀ

1981 په دیارلسم اګست د افغانستان صدر ببرك کارمل وغوښتو چې په ځني اهمو مسئلو ورسره خبري اترې وکړي

1981 په شپږم نومبر د افغانستان نه هندوستان ته روان شۀ

1982 په ورومبی جنوری د هندوستان نه افغانستان ته واپس راغے

1982 په دریم مارچ باچا خان بابا په جلال اباد کښې دکټ نه پرېوتو او ژوبل شۀ او د هغې له وجې د کابل په هسپتال کښې داخل کړے شۀ

1982 په اتویشتم اپریل باچا خان بابا واپس پاکستان ته راغے

1983 د حکومت له خوا د کالاباغ ډیم جوړولو خلاف ئې تحریك شروع کړۀ

1983 د ټولې صوبې دوره ئې شروع کړه چې د حکومت له خوا د کالاباغ ډیم جوړولو خلاف اولس بیدار کړي

1984 باچا خان بابا د کالاباغ ډیم د مخالفت کولو په وجه په خپل کور کښې نظر بند کړے شۀ

1984 په ورومبي اپریل باچا خان بابا د علاج دپاره افغانستان ته روان شۀ

1984 په شپږمه مئي د افغانستان نه واپس پاکستان ته راغے

1984 په نولسمه جولایې باچا خان بابا د عبدالولي خان ، مېرمن نسیم ولی خان او محمد اعظم خان سره افغانستان ته لاړۀ

1984 د ستمبر په نهۀ ویشمته نېټه د افغانستان نه واپس پاکستان ته راغلو

1985 د ال انډیا کانګرس په دعوت باچا خان بابا د سلمي کلیزي نمانځلو له په شپږویشتم دسمبر هندوستان ته روان شۀ ، په دغه موقع عبدالولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان او د باچا خان نمسے ذوالفقار علی خان هم ورسره وو

1986 د جنورۍ په ځلورم تاریخ باچا خان بابا د هندوستان نه راستون شۀ

1986 باچا خان بابا خپل اخري تقریر د پښتو عالمی کانفرنس ته په نولسم اپریل وکړۀ

1987 د مئي په میاشت کښې باچا خان بابا سخت ناروغه شۀ او د پېښور په لېډي ریډنګ هسپتال کښې داخل کړے شۀ

1987 د جون په ځلورم تاریخ پرې د فالج حمله وشوه ، د هندوستان د حکومت په بلنه د ال انډیا مېډیکل انسټیټیوټ اف مېډیکل سائنس ته منتقل کړے شۀ چې تر شپاړسم اګسته پورې هلته وۀ

1987 باچا خان بابا له د هندوستان د ټولو نه لوے ایوارډ بهارت رتن ورکړے شۀ

1987 د اګست په میاشت کښې بېرته پاکستان ته راوستلے شۀ او په لېډي ریډنګ هسپتال کښې داخل کړے شۀ.

1988 د اګست نه تر شلمي جنورۍ باچا خان بابا بې هوشه پاتې شۀ او اخر په شلم تاریخ سحرپینځۀ

دیرش منټه کم اووۀ بجې ئې ساه ورکړه

1988 په یوویشتمه جنورۍ د بابا جنازه جناح پارك کښې درې بجې ماسپښین ادا کړے شوه

1988 په دویشتمه جنورۍ د خپل وصیت مطابق په جلال اباد کښې په خپل کور کښې خاورو ته وسپارلے شۀ

حوالې:

1. ډي جي تېنډولکر Faith is Battle
2. فرید احمد ، خان عبدالغفار خان
3. شېرزمان طائزے، Bacha Khan in Afghanistan
4. باچا خان ، زما ژوند او جدوجهد
5. شیلا کور، Khan Abdul Ghaffar Khan Congress Centenary
6. د ارکائیوز لائبرېرۍ د باچا خان متعلق دستاویزات
7. ایکنت ایسورن، Badshah Khan

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلندر مومند

کاش چې هغه بیا هم رهنما وي

خان عبدالغفار خان د نن نه یو ولس کاله[۱] وړاندې زمونږ نه جدا شهٔ. په هغه ورځ چې کله ما د هغوي د وفات دا غمژن خبر واورېدهٔ نو لکه چې زړهٔ مې اړې اړې شهٔ. باچا خان د پښتون د تاریخ هغه زرین باب دے چې د هغې شروع کېدو سره پښتنو د نوي دور ترقۍ پله ګامونه واخستل. دغه وخت زما په زړهٔ کښې قسم قسم وسوسې پیدا کېدې. ما سوچ کولو چې د پښتنو د انګرېز سامراج د سیاسي، تعلیمي، معاشي او ثقافتي استحصال نه بچ کونکے او د پاکستان جوړېدو نه پس د دې تقسیم شوي بدقسمته قوم د راغونډولو د پاره هر وخت متحرک او د ازادۍ د شمعې د پتنګانو سرخېل خو د دنیا نه تللو نه پس به مونږ څوک د استحصال نه بچ کوي خو وروستو راته دا خبره واضحه شوه چې دا زما جذباتیت وهٔ خو دا هم یو حقیقت دے چې کله د چا پلار وفات شي نو غم او درد صرف

۱. دا مضمون په کال ۲۰۰۰ء کښې لیکلے شوے دے (مؤلف)

باچاخان عهد ساز شخصیت

هغهٔ ته ورسېږي. باقي خلق خو د هغې غم درد نه نهٔ خبرېږي کوم چې د ځوي په زړهٔ تېرېږي. د تېرېدونکي وخت د هرې لحظې سره ما د باچا خان سره په تېر شوي ژوند غور کولو او د تېر وخت کړۍ مې د یو بل سره پیوست کولې او اخر دا چې د تار سر زما ګوتو له راغے. ما چې د باچان سره څومره ژوند تېر کړے وهٔ. دې دوران کښې وخت په وخت ماته د دې خبرې احساس کېدهٔ چې مونږ یوه بې بها ملغلره لګیا یو ضائع کوو. د پښتنو یو ښهٔ یا بد عادت دا دے چې هغوي څوک دځان نه زورور نهٔ مني او د ځان نه لوړ سر نهٔ مني او دا صرف د پښتنو پورې محدود نهٔ ده ، د هر انسان دا فطرت دے چې د ځان د پاره د یو ښهٔ مقام سوچ کوي او په دغې لاره کښې چې کوم خنډ مخې له ورځي د هغې لرې کول فرض عین ګڼي. د پښتنو دا بدقسمتي د باچا خان په لړ کښې هم خنډ جوړه شوه او د میر جعفر او میر صادق حواریانو د بهرنو بادارانو د خوشحالولو د پاره د هغوي خلاف یوه بې بنیاده پروپېګنډه وکړه او ساده زړې پښتانهٔ ئې د هغهٔ نه متنفره کړل او د یو وړوکي مقام د حاصلولو په خاطر ئې دا قوم د یو عظیم مصلح نه ناخبره وساتهٔ.

باچا خان چې په کومه کورنۍ کښې پیدا شوے وهٔ هغه د خپلې علاقې یوه با اثره کورنۍ وه. د باچا خان پلار بهرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان د علاقې په لويو خانانو کښې شمېرلے شۀ خو لکه د نورو خانانو ئې چرې هم د انګريز حکم ته سر نۀ وۀ ټيټ کړے او چې د چرته نه هم ورته يو مظلوم د امداد خواست کړے وۀ نو سمدستي ئې ورله ځان رسولے وۀ۔ د باچا خان نيکۀ سيف الله خان د سرکاوۍ په جنګ کښې د ازادي خوښو خلقو ملګرتيا کړې وه او د پېرنګي د بونېر قبضه کولو اراده ئې د خاورو سره خاورې کړې وه۔ د باچا خان مور بي بي هم يوه مېلمه دوسته او د لوے نظر مالکه مېرمن وه۔ د چم ګاونډ غريبو او خوارو زنانو د پاره به ئې روټۍ په خپله پخوله او په هغوي به ئې تقسيموله۔ په داسې يو ماحول کښې د باچا خان پالنه وشوه او هغه د يو پښتون قام پرست په شکل کښې مخې ته راغے۔ هغوي په حالاتو ډېر ژور نظر لرلو او ورته د اول نه د دې خبرې احساس وۀ چې د پښتنو د ژوند په هر اړخ استحصال روان دے او د هغې وجه صرف دا ده چې دوي د علم نه لرې دي۔ د باچاخان په وختونو کښې د هغوي علاقه په پنجاب کښې شامله وه۔ پېرنګي په پنجاب کښې يو څو سکولونه جوړ کړي وو خو د بدقسمتۍ نه په دې علاقه کښې داسې څۀ انتظام نۀ وۀ۔ بل کۀ سکولونه وو هم په هغې کښې تعليم په مورنۍ ژبه کښې نۀ وۀ ځکه نو مقامي خلقو ته به په زدکړه کښې ډېر مشکل پېښېدۀ۔ بل خوا د مليانو دا پروپېګنډه هم روانه وه چې سبق د مدرسې وئې د پاره د پېسې وئې جنت کښې به ئې

ځاے نۀ وي دوزخ کښې به غوپې وئې۔ دغه شان د اسلام نه ناخبره ملا د خپلې کم فهمۍ او د لږې فائدې د پاره پښتانۀ د تيارو کندې ته غورځولې وو۔ باچاخان چې به دا حالت ليدو نو ډېر به خفه کېدۀ خو څۀ لار ئې په فهم کښې نۀ راتله۔ په مشن سکول کښې د تعليم په دوران کښې باچاخان د براه راست کمېشن د پاره درخواست ورکړۀ چې د معمولې کاروايۍ نه پس منظور شۀ۔ باچا خان به اکثر فرمائيل چې فوځ ته د تلو شوق زما په زړۀ کښې زمونږ د نوکر باراني کاکا قيصو راپېدا کړے وۀ کومې چې به هغۀ ماته کولې۔ دغې دوران کښې به باراني کاکا منظر کشې هم کوله او د فوځيانو په تعريف کښې به ئې هغه څۀ وئيل چې د ډېرې مبالغې نه به ډک وو۔ دغه شان په غير محسوسه توګه دا خبرې زما په نفسياتو خورې شوې چې زۀ به هم فوځي افسر جوړېږم خو قدرت ته داسې منظوره نۀ وه۔ د کمېشن ملاوېدو نه پس باچا خان پېښور ته د يو دوست ملاقات له راغے ځوک چې په کېولرې کښې افسر وۀ۔ باچا خان د هغۀ سره ولاړ وۀ او خبرې اترې ئې کولې چې دغه وخت کښې يو انګريز لېفټيننټ راغے۔ دغه وخت د باچا خان دغه دوست سرتور سر ولاړ وۀ۔ ښائسته زلمے وۀ۔ وېښتۀ ئې ډېر ښۀ جوړ کړي وو او لږ وېښتۀ ئې په تندي پراتۀ وو۔ انګريز افسر د يو ډېسي افسر دا انداز برداشت نۀ کړے شۀ او سخت غصه شۀ او د باچاخان په وړاندې ئې هغۀ ته ډېر بد رد ووې۔ د باچا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوست هم دغصې نه تك سور شۀ خو د جواب ورکولو همت ئې نۀ لرلو. باچا خان د دې واقعې نه پس ډېر زيات خفه شۀ او د پېرنګي د نوکرۍ نه ئې زړۀ وتکېدۀ. باچا خان به يو طرف ته د پښتنو د تېرو وختونو عظمت او دبدبې قرار له نۀ ورکولو او بلې خوا ته د انګرېز سامراج د پښتنو استحصال خوب ته نۀ پرېښودۀ او د دې واقعې نه پس خو باچا خان ډېر په سنجيدګۍ د پښتنو د مستقبل په حقله غور او فکر شروع کړۀ. د باچا خان د پاره دغه وخت کښې د لارې دمشالونو په توګه يو څو مجاهدين موجود وو خو باچا خان د يو نوي فکر بوټے نال کړۀ او د هغې وحشي قوم د سمولو د پاره ئې د يو مشن اغاز وکړۀ چا چې به په معمولي خبره پوره پوره خاندانونه په وينو لامبول.

ما به اکثر د هغوي نه دا تپوس کوۀ چې د دې ګران کار سر ته د رسولو د پاره خو ډېر وخت پکار دے ځکه چې يو داسې قوم چې د صدو نه د علم نه ناخبره پاتې شوے وي ، د هغې وجه کۀ هر څۀ وي هغوي د علم په کالو ښائسته کول د يو تن د وس کار نۀ دے نو تاسو دا ذمه واري څنګه په خپلو اوږو اخستې ده نو هغوي به ماته لکه د پلار په ډېر شفقت وفرمائيل چې دا کار به چا خو شروع کوۀ. الله پاك به ما مهربانه شۀ او ما له ئې د خپل قوم د خدمت موقعه راکړه. اوس ما سفر شروع کړے دے او انشاء الله هغه ورځ به ډېره زر راشي چې پښتانۀ

به تول تعليم يافته شي او نورو قومونو سره به د سيالۍ جوګه شي او خپل حېثيت به وپېژني. د باچا خان د پښتنو په طاقت او قوت، د هغوي د خپل کار سره مينه ، ايمانداری او اخلاص کله باور وۀ. په دې لړ کښې قسمت هم د هغوي ملګرتيا وکړه او داسې ملګري ئې ورکړل چې ثاني ئې نۀ لرله. د باچا خان خواهش وۀ چې پښتانۀ په هر ميدان کښې ترقي وکړي او د خپلو مشرانو نومونه راژوندي کړي. د دې مقصد حاصلولو د پاره دوي په مختلفو وختونو کښې د مختلفو اړخونو نه د پښتنو د يو کولو جدوجهد جاري وساتلو. باچا خان به دپښتنو د خپلو روايتونو او ثقافت نه په لرې تللو سخت غمژن کېدۀ. د هغوي وينا وه چې هر قوم په خپله ژبه ژوندے وي کۀ يو قوم خپله ژبه هېره کړي نو دنيا هغه قوم هېر کړي او کۀ د يو قوم نه خپله ژبه ورکه شي نو هغه قوم ورك شي. لکه چې بره بيان وشۀ د باچا خان د کور ماحول او تربيت او ذهني مېلان قوم پرستۍ پله وۀ ځکه نو باچاخان يو کلك او مخلص قوم پرست وۀ. هغوي به فرمائيل چې صرف هغه قومونه ترقي کولے شي د چا چې د خپلې خاورې سره مينه وي او چې څوك د خپل وطن وفادار نۀ وي هغه پښتون نۀ دے. باچا خان نۀ يواځې په تعليمي ميدان کښې د پښتنو سره د کېدونکي سلوك ازاله کول غوښتل بلکې د خدايي خدمتګار تحريك په ذريعه ئې د پښتنو د تربيت اغاز هم کړے وۀ او هغه خلق ئې مخې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستي وو چې په عام ژوند کښې ئې څۀ خاص حيثيت نۀ لرلو - د نورو خانانو نوابانو برعکس به باچا خان غريبانانو خلقو سره په ناسته پاسته کولو خوشحالېدۀ او د هغوي به ئې هر قسم امداد کولو - د باچا خان دې طرز عمل دغه کمزورې خلق د هغۀ مئينان کړل او پښتانۀ لکه د لېونو په خدايي خدمتگار تحريك كښې شامليدل شروع شو - د دې نتيجه دا شوه چې خانان يواځې پاتې شو او داسې په بالواسطه طريقه د پېرنگي حکومت ته خطرې رامخې ته شوې ځکه چې د دې نوابادياتي کالونۍ دا دېسې پېرنگيان د انگرېزانو د پاره ډېر اهميت لرونکي او د کار خلق وو - پېرنگي چې کله دا صورت حال وليدۀ نو د باچا خان نگراني ئې شروع کړه او دغسې د يو خدايي خدمتگار خلاف د هغې وخت لوے قوت ميدان ته راغے خو افرين دې وي په دې ستر او لوړ پښتون مشر چې په هر محاذ ئې سامراج له ماتې ورکړه او په خپلو اصولو او مضبوط کردار ئې د ازادۍ بې شمېره پتنگان د ځان نه راچاپېره کړل خو باچا خان د هغې افاقي دين پېروکار وۀ چې د امن درس ئې ورکولو - له دې وجې نه باچا خان پښتنو له د عدم تشدد تعليم ورکړۀ - د هغوئ ويڼا وه چې تشدد نفرت او عدم تشدد مينه پېدا کوي - باچا خان د خدايي خدمتگار تحريك د قيام نه مخکښې د تحريك اصلاح الافاغنه نه د دې جدوجهد شروع کړې وه - دغې دوران کښې هغوي د هغه وخت لوے

باچاخان عهد ساز شخصيت

لوے مشران د نزدې نه وليدل - مسلمانانو مشرانو کښې اکثريت د نوابانو ، جاگيردارانو او ډېره گانو وۀ او باچا خان په خپله يو دروېش او مسکين سړے وۀ - دوېمه لويه وجه د هغوي د پښتنو خلاف تعصب وۀ چې د هغې له وجې باچا خان او نور مسلمانان مشران يو ځاے نۀ شو -

باچا خان به د پنجاب يوه واقعه ماته اکثر بيانوله (شايد له دې وجې چې زما تعلق د صحافت سره وۀ او دا واقعه هم د صحافت سره متعلق وه) فرمائيل ئې چې دا پنجابيان عجيبه خلق دي يوه ورځ د زميندار اخبار په دفتر کښې ناست وم په خبرو خبرو کښې ما اخترعلي خان ته ووې چې مونږ ښۀ دوستان يو کۀ نه ؟ نو کۀ د پنجاب ټول اخبارونه زما خلاف ليکي نو زۀ اميد لرم چې زما دوست به زما متعلق پنجاب له غلط معلومات نۀ ورکوي - د هغۀ جواب زما د پاره ډېر حېرانوونکے وۀ ، هغۀ په زوره وخندل او وې وئيل چې مونږ اخبار واله نۀ د پنجاب سره همدردي لرو او نۀ د هندوستاني ليډرانو سره - زمونږ خو د يو ښۀ خبر سره کار وي کۀ د هغې په حاصلولو کښې د دواړو ډلو بې عزتي ولې نۀ وي او ډېره عجيبه خبره دا وه چې باچا خان سوشلزم خوښولو او نور مسلمانان مشران ئې مخالف وو - د دوي په مقابله کښې د خدايي خدمتگار او کانگرس يو بل سره مينه ډېره وه چې د هغې بنيادي وجه د کانگرس د پېرنگي سره دشمني وه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانګرس په هر قيمت ازاد او خودمختار هندوستان غوښتۀ او مسلم ليګ د هندوستان تقسيم غوښتۀ ـ هندو سره نزدېکت باچا خان د عوامو په نظر کښې مجرم وګرځولو ځکه چې د مسلم ليګ نعره دا وه چې مسلمان وي نو هغه به مسلم ليګ کښې وي او باچا خان ښکاره باره د کانګرس حمايت کولو ـ دا اوس د سوچ مقام دے چې مسلم ليګ خو حق لري چې ځان ته د تولې ابادۍ د يوې برخې نمائنده وواييي خو چې کله هغه حق باچا خان استعمالوي نو غدار او د هندوانو ايجنټ ګڼلے شي او دا هغه بنيادي وجه وه چې باچا خان ئي مسلم ليګ ته نزدې کېدو ته پرې نۀ ښودۀ ـ باچا خان به فرمائيل چې هر قوم حق لري چې د خپلې ترقۍ د لارو د پاره په خپله سوچ وکړي نو بيا مونږ د خپل مرام او منزل نه ولې منع کولے شو ؟ د پښتون قوم د حقونو د پاره هغوی د هرې سختۍ په رون تندي مقابله کړې وه ـ بعضې وخت خو به تر دې وشوه چې انګرېز سامراج به په يوه مقدمه کښې جرمانه کړۀ نو د جرمانې په بدل کښې به ئي د هغۀ جائداد د مارکيټ د نرخ نه د کمو پېسو حساب کړۀ او هغه جرمانه به ئي ترې وصول کړه او دغسې د پښتنو د ازادۍ په لاره کښې قسم قسم خنډاڼ ودرولي شو خو د باچا خان سفر جاري وۀ ـ دې دوران کښې پېرنګيانو د هندوستان د تقسيم منصوبه پېش کړه چې د کانګرس مشرانو مسترد کړه ځکه چې پېرنګيانو ته دا حق حاصل نۀ وۀ چې د تجارت په بهانه د

کوم ځاے نه راغلي ، يو لوے وطن ئي قبضه کړے او بيا ئي هغه ټوکړې ټوکړې کولو ـ باچا خان د هند تقسيم د مسلمانانو تقسيم ګڼلو ـ د تقسيم په مسئله د کانګرس ، مسلم ليګ او وائسرائے خو ځله مذاکرات وشو او اخر دا چې د تقسيم په دې منصوبه اتفاق رائې پېدا شوه ـ د فارمولې مطابق دا مقرر شوې وو چې کومې صوبې او رياستونه پاکستان يا هندوستان کښې شامليدل غواړي هلته به د صوبې اسمبلۍ، د رياست مهاراجه يا جرګه فېصله کوي ـ د اصولو لاندې د پنجاب او سندهـ اسمبلو نه رايې وغوښتې شوه او د هغوی د فېصلو احترام هم وشو او د بلوچستان فېصله د جرګې په ذريعه وشوه ـ اوس زمونږ د صوبې څۀ حال شۀ ـ د يو سازش لاندې دلته مقتدر کانګرس نظر انداز کړے شۀ او د رېفرنډم اعلان وشۀ ـ باچا خان د کانګرس اسمبلۍ د دې غېر جمهوري اقدام سخت مخالفت وکړۀ او د بائيکاټ اعلان ئي وکړۀ ـ د رېفرنډم د نتيجو منظر عام ته راتلو سره معلومه شوه چې ۴۹ فيصده عوامو د پاکستان په حق کښې ووټ ورکړے دے او په حکومت ئي د عدم اعتماد اظهار کړے دے ـ په دې وخت کښې د جناح صاحب په ژوند د رياستي دهشت ګردۍ او هارس ټرېډنګ ابتدا وشوه ـ د کانګرس د اسمبلۍ غړي څۀ په زور او جبر او څۀ د لالچ ورکولو په ذريعه د اسمبلۍ اجلاس کښې د شريکېدو نه منع کړے شو او دغسې يوه منتخب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ائيني اداره پامال کړې شوه او جمهوريت مضبوط کړے شۀ. مسلم ليګ د پاکستان د جدوجهد د پاره حق لري نو ولې باچا خان د پښتنو حقونه نۀ شي غوښتې. دا هغه ناقابلِ فهم نکته ده چې ملك كښې ئې غېر يقيني كيفيت ختمېدو له ورنۀ کړۀ خو د قيام پاکستان نه پس د دستور سازي اسمبلۍ د يو غړي په حېثيت باچا خان مسلم ليګ ته د مکملې مرستې پېشکش وکړۀ خو بيا هم چا په ارام پرې نۀ ښودۀ. باچا خان به اکثر د پېرنګي د دور او د قيام پاکستان نه پس د هغۀ سره د شوي سلوك موازنه کوله او ډېر په حېرانۍ به ئې تپوس کولو چې انګرېز ظلم کولو نو هغه خو زمونږ دشمن وۀ او مونږ د هغۀ خو د يو اسلامي جمهوري ملك له طرفه چې زۀ ولې بې شمېره ځله جېلونو ته لاړم. دا زما په پوهه کښې نۀ راځي. د پاکستان جوړېدو نه پس باچا خان د پښتنو د حقونو د پاره خپل جدوجهد جاري وساتلو او د هر يو ظلم ئې په نره مقابله وکړه. د حکومت د باچا خان سره د تعاون دا حال وۀ چې پېرنګي په دور کښې باچا خان پينځلس کاله جېل تېر کړے وۀ او د پاکستان جوړېدو نه پس په ابتدايي اتلسو کالو کښې دې ستر انسان پينځلس کاله په جېل دننه تېر کړل. د هغوی قصور څۀ وۀ؟ دا خو د تاريخ په پاڼو کښې محفوظ شوي دي خو دا خبره هم فېصله شوې ده چې کۀ پښتانۀ باچا خان خپل محسن ونۀ ګڼي نو بيا هم د حقيقت نه انکار نۀ شي کېدے. باچا خان ته د

باچاخان عهد ساز شخصيت

دي خبري ډېر زيات افسوس وۀ چې د هغوي له طرفه حکومت ته د پوره مرستې او يقين دهانۍ ورکولو باوجود په هغوی د دروغو مقدمې جوړې کړې شوې او دپښتون قوم د ترقۍ نه د منع کولو د پاره قسم قسم منصوبې جوړې کړې شوې خو باچا خان دغه ټولې منصوبې د پوره کېدو نه مخکښې مخکښې د خاورې سره خاورې کړې. د پاکستان جوړېدو نه پس د باچا خان ټوله توجه صوبايي حقونو حاصلولو طرف ته وه او په پاکستان کښې ئې په ورومبي ځل د نېشنل ازم نعره پورته کړه او په دې تحريك کښې ورسره د بلوچستان او سندهـ او پنجاب محب وطن خلقو هم ملګرتيا وکړه او دغسې د پاکستان حکومت په يو وخت د څلورو ګاندهيانو خلاف د کاروايۍ اغاز وکړۀ. د پنجاب ، سندهـ او بلوچستان ګاندهيان خو په دې څغل کښې وروستو پاتې شو خو سرحدي ګاندهي د دې مشن سر ته رسولو د پاره عوامي نېشنل پارټي جوړه کړه چې هغې يو اهم کردار ادا کړۀ او لګيا ده اوس هم ادا کوي خو د باچا خان مشن لا سر ته نۀ دے رسېدلے. د دې مشن سر ته رسولو د پاره اوس ځوانانو له مخکښې راتلل او په علم او ادب ، تاريخ او جغرافيه او د زمکې او اسمان په وسعتونو کښې خپل مقام پېدا کول پکار دي ځکه چې د باچا خان قول دے چې د ازادۍ بوټے د ځوانانو په وينو لوئېږي. نن ضرورت د دې خبرې دے چې کۀ مونږ خپلې خاورې د پاره د نور څۀ کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قابل نۀ يو نو کم نه کم دا دعا خو کولې شو چې اے خدايه! د پښتون قوم د رهنمايۍ د پاره يو بل باچا خان راکړې. شايد دي سره پښتانۀ د خپل محسن سره د کړې سلوك کفاره ادا کړے شي.

پروفېسر ميا عنوان الدين کاکا خېل

باچا خان او د هغۀ خدايي خدمتګار تحريک

د پښتو د ستر قامي شاعر خوشحال خان ختك چې د تورې او قلم خاوند وۀ ، وېنا ده :

مړۀ هغه چې نۀ ئې نوم نۀ ئې نشان وي
تل تر تله په ښۀ نوم پايي ښاغلي

زمونږ د ستر ملي قهرمان باچا خان هم په داسې ښاغليو کښې يو ځانته ښکاره مقام لري د چا ژوند او شخصيت چې د دې سيمې ، د برصغير بلکې د نړۍ په سياست او تاريخ ډېر زور اثر غورځولے دے ، کۀ مونږ د دوي په حقله تار تاريز بحث کوو نو خبره به اوږده شي او بيا به هم نيمګړې پاتې شي نو ځکه زۀ خپل بحث د باچا خان د قامي غورځنګ ، افکارو، نظرياتو او اهدافو پورې محدود ساتم او په هغې کښې به هم غټ غټ پانکي را اوچت کړم.

باچا خان د ورکوالي نه د غور او فکر اموخته وۀ ، په هر خبره، هره واقعه او په هر حرکت به ئې غور کولو. په تپوسونو تپوسونو به ئې د هر علت او معلول ژورتيار ته ځان

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسوۀ چې زلمے شۀ نو نۀ صرف د غور او فکر قوت ئې سپوا شۀ بلکې د ژورې پخې قوتِ مشاهدې او تېزې قوتِ حافظې علامې هم پکښې راڅرګندې شوې او کله چې ځوان شۀ ، د دې خدايي صلاحيتونو په برکت ئې د پښتون قام او د دې خاورې د عام اولس بدحالي ، بې علمي او په بدو ورځو ككړ ژوند ته ئې پام شۀ . د دې صورتِ حال لټون ئې شروع کړۀ او د غور او فکر نه پس په دې نتيجه ورسېدۀ چې زما د خوارې کښې قام د بې اتفاقۍ، دښمنو، تربګنو، د تعليم د نشت والي ، د زنانو د حقوقو خيال نۀ ساتلو، د غلطو رسمونو ، رواجونو د پېروي کولو او په تېره تېره د پېرنګي غلامي د جاګير دارانو د زور ګيرۍ او ناوړې سلوك له سببه د دې زيلې اولس دا حال شوے دے . د جهالت ، مايوسۍ ، بې عملۍ د ژورې کندې نه د راوېستلو د پاره باچا خان په شعورې توګه يو کړن لاره وټاکله. هم خيال او هم راز ملګرې ئې پيدا کړل چې په زړۀ کښې د قام مينه، درد ، همدردي او خېرخواهي وه ، لکه د باچا خان د قام په دې زيلې او ناوړې حالت دلګير ، خفه، پرېشانه او خوږمن وو. د دې ملګرو په صلا او مشوره ئې د انجمنِ اصلاح الافاغنه بنياد کښېښودۀ . باچا خان د خپلو ملګرو سره د دې صوبې او سيمې کلي په کلي ، کوڅه په کوڅه ، حجره په حجره او جومات په جومات وګرځېدۀ . د سهولتونو او وسيلو د نيشت والي له کبله دا اوږدې مزلې ئې پياده کړې دي . هر ځاے د قام

د يو والي ، اتفاق ، اتحاد او وروولۍ خبرې ئې کوله . ټولو ته به ئې د يو موتي کېدو وينا کوله . د عمرونو زړې خونړۍ دښمنۍ ئې د جرګو مرکو له لارې په دوستۍ کښې بدلې کړې. خلق ئې د غلطو رسمونو ، رواجونو د تباهۍ بربادۍ نه خبر کړل . د تعليم په اهميت ئې پوهه کړل . دغه شان ئې د قام د ښېرازۍ ، سوکالۍ، ترقۍ پېغام د خپل عدم تشدد د فلسفې سره د سيمې ګوټ ګوټ ته ورسوۀ.

د قام د بچو د ابتدايي او بنيادي تعليم د پاره ئې مدرسې جوړې کړې . په لږو وسائلو کښې په مختلفو علاقو کښې د ازاد سکولونو جال ئې خور کړۀ . دا په هغه زمانه کښې د ويريا او خېراتي تعليم خورولو يوه لويه کارنامه وه . د هغۀ د پېغام صداقت، د هغۀ د شخصي کردار سپېڅلتيا ، د هغۀ د شيرين بيانۍ له کبله د باچا خان په جلسو کښې به خلقو ډېر په جوش او جذبه ، شوق او مينه ګډون کولو.

کله چې باچا خان دې نتيجې ته ورسېدۀ چې قام زما په اواز د زړۀ د اخلاصه راپورته کېږي نو د ملګرو په صلا ئې د خدايي خدمتګار تحريك په نوم يو تنظيم جوړ کړۀ . ډېر زر په دې تحريك کښې د زلمو، ځوانانو او بوډاګانو شمېر دوو لکو ته ورسېدۀ . د هغه وخت د ابادۍ په لحاظ دا ډېر لوے تعداد او غټ قوت وۀ . د دې تحريك چلولو نه د باچا خان مطلب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو سماجي او اقتصادي حالاتو کښې د بدلون راوستل او پښتانهٔ د ترقۍ او ښېرازۍ طرف ته رابلل وو.

ولې د پېرنګي سامراج ذهن د باچا خان دا مقبولیت د هغهٔ پیغام پذیرایي او د ټول قام او اولس په یوه چغه د هغهٔ د ذات نه راچاپېربدل کله زغملے شو. پېرنګے یو غاصب قوم وهٔ. هغهٔ خپله چارهٔ په اوبو کښې ولیده. پېرنګي د تشدد ، ظلم، بربریت، جبر او سختۍ خپلې استعماري حربې شروع کړې. خپل برېسي ئې د باچا خان مخالفت او د هغهٔ د تحریك ملګرو مزاحمت ته ودرول. قصه خوانۍ، ټکر، ګوجر ګړۍ، میروس ډېرۍ، هاتي خېل، سپین تنګے او داسې نورو ډېرو ځایونو ، کلو او بانډو ته د ازادۍ په جنګ کښې د تاریخي سنګرونو اعزاز حاصل شهٔ. د باچا خان ډېر ملګري د شهادت په رتبه سرفراز شو.

ځان چې د مذهبي دنیا نمائنده او بادار ګڼلو ، د هغه پېرنګي د لاسه د باچا خان او د هغهٔ ملګرو سره هغه ناروا او ناوړه سلوك وشهٔ چې تاریخ به ئې په یادولو او قلم به ئې په لیکلو شرمېږي. ولې د حریت فکر ، د عدم تشدد د فلسفې علم بردار، د ملي غورځنګ د قافلې د سالار او د هغهٔ د سربازانو او سر په تلي کښې ایښې تنګیالو ملګرو پیغام د دنیا ګوټ ګوټ ته ورسېدهٔ. د هغه وخت اخبارونه په دې ګواه دي.

د پېرنګي زور، ظلم ، زیاتي، جبر او تشدد چې د حد نه زیات شهٔ نو باچا خان او د هغهٔ ملګرو د هندوستان د مسلمانانو یوې سیاسي ډلې مسلم لیګ مشرانو ته د مرستې او ملاتړ خواست وکړهٔ. د هغې غاړې څهٔ حوصله افزا ځواب رانهٔ غلو ، مجبوراً باچا خان او د هغهٔ ملګرو کانګرس ته لاس اوږد کړهٔ. هغوي ورسره د کلکې مرستې او ملګرتیا لوظ وکړهٔ. دا اتحاد د پاکستان تر جوړېدو قائم وهٔ.

پېرنګے رخصت شهٔ. پاکستان جوړ شهٔ. باچا خان د ماضي تراخهٔ یادونه هېر کړل او په ۲۳مه فرورۍ کال ۱۹۴۸ء ئې د پاکستان د ائین سازۍ اسمبلۍ د غړیتوب سوګند پورته کړهٔ.

ولې په دې کښې هم باچا خان خپلو مخالفینو ، مفاد پرستو عناصرو په ارام پرېنښودهٔ. د سازشونو او دسیسو او مخالفانه پروپېګنډې هغه پخوانۍ سلسله هغسې روانه وه. جیلونه ، حوالاتونه، سزاګانې، صوبه بدرې د خدایي خدمتګارانو په برخه وې. باچا خان سره چې خپلو او پردو څهٔ وکړهٔ هغه اوس د تاریخ حصه ده.

دلته مونږه د خپل بحث دوېم پړاو ته راورسېدو چې د باچا خان د سماجي اولس خدمتونه او سیاسي تحریك په حقله د راپورته شوي فکر انګېزه سوالونو لنډه شان جائزه واخلو. د باچا خان د خدایي خدمتګارۍ د بې پناه زور او شور،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کامیابۍ او مقبولیت په حقله خبري کېږي چې دا څنګه ؟ ولې ؟ وړومبۍ خبره خو دا ده چې باچا خان د مرض صحیح تشخیص کړے وۀ، بیا ئې د علاج د پاره یوه کامیابه او تیربه هدف نسخه تجویز کړې وه. د باچا خان په ځان باور او د خپل مشن په صداقت پوخ یقین وۀ. د هغۀ د پېروکارانو د هغۀ په ذات اعتماد وۀ. دهغۀ مشن ئې خپل مشن ګڼلو. بل باچا خان یو عملي انسان وۀ. د هر کار شروع به ئې د خپل ځان نه کوله. لکه په ازاد سکولونو کښې د غني خان او ولي خان داخلول، د هر پښتون د حجرې جارو کولو په مهم کښې په خپله برابر شریك وۀ. باچا خان یو سپین نیتے، ډاکیز ، سادګي پسند او قناعت پسند انسان وۀ. د هغۀ ټول ژوند هم د دغه اصولو نه عبارت وۀ. دغه وجه وه چې د پښتون غوندې سرکشه ، باغي او ځیګرور قوم کښې په کامیابۍ سره د عدم تشدد د فلسفې بوټي نال کړۀ. د پښتنو په روایتي ORTHODOX معاشره کښې د زنانو د حقوقو علمبردار وۀ. د هغۀ په جلسو کښې به په ګڼ شمېر کښې د زنانو د شرکت اهتمام کېدۀ. په داسې یوه جلسه کښې د یوې اوچتې ډېرې د پاخه زنانه راجمع شوې وې (په تفصیل کښې نۀ ځم، دا به په خود ستایۍ کښې راشي) کله چې باچا خان زلمو ته په تحریك کښې د شمولیت او په جوش او خروش د برخې اخستلو اپیل کولو نو په دغه زنانو کښې یوې ننګیالۍ پېغلې په اوچت ولې په پُرسوز اواز کښې دا ټپه

هوا کښې زمزمه کړه او د ملالې د تاریخي ټپې یاد ئې تازه کړۀ :

کۀ د زلمو نه پوره نۀ شوه

فخرافغانه! جینکۍ به دې ګټینه

دوي د خپل تحریك او هلو ځو کامیابولو د پاره هره روغه لار خپله کړې وه. په دې سلسله کښې د پښتو ژبې او ادب نه هم ډېره فائده اخستې وه . د تحریك ORGAN ارګن د پښتو وړومبۍ رساله "پښتون" د هر لوستي پښتون کورته رسېدلې وه. د تحریك پېغام ئې هر ګوټ ته رسولے وۀ. ښځو او سړو به په لیکلو کښې یو شان برخه اخسته. د دې رسالې په برکت د پښتو په ادب کښې غټ غټ نومونه ښکاره شو . باچا خان یونیورستې چارسده او عبدالولي خان یونیورستې مردان کښې د ایریا سټډي سنټرز ته پکار دي چې په داسې موضوعاتو تحقیق او څېړنه وکړي. دا به د نوي کول د لارې روښانه کولو د پاره د لیت کار وکړي.

د باچا خان په قافله کښې د وطن پاله قام پرستو ادیبانو او شاعرانو یوه غټه ډله شامله وه. د دوي د ډرامو ، مشاعرو درز په ټولو سیمو کښې خور وو چې تحریك ته ئې ډېرې ښېګړې رسولې دي. دا نن چې د پښتو ژبې او ادب باغ باړۍ داسې سمسورې دي ، دا هم د دغه تحریك او مشرانو برکت دے. (دا هم د تحقیق یوه غوره موضوع ده).

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلهٔ غټه خبره دا ده چې پښتنه معاشره د پېړو نه په طبقاتي اډانه ولاړه ده. ولې باچا خان په خپله د هشتنغر د یو لوے خان ځوے وهٔ . ولې هغه د دې امتیازاتو او جاګیردارانه ذهنیت هېڅ پروا نهٔ کوله. دغه وجه وه چې د خدایي خدمتګار تحریك عهدې د معاشرې د بې وزله خلقو او کسب ګرو په لاس کښې وې. دا هغه وخت څهٔ چې نن هم یو ډېر ناشونے کار ګڼلے شهٔ.
باچا خان د خپلو پیروکارانو او کارکنانو باقاعده سیاسي تربیت کولو. هر یو غړي به ئې په شخصي توګه پېژندلو. د دې تربیت د کبله د خدایي خدمتګارو او ټول پښتون قام سیاسي شعور او سیاسي بیداري هغه سطح ته رسېدلې وه چې نن ئې هم صفتونه کېږي . یو غټ مثال دا دے چې د ولی خان د لیکلي کتاب " باچا خان او خدایي خدمتګاري" په سر پاڼه باندې د سوونو تربیت یافته باوردي کارکنانو یو تصویر دے.
باچا خان سره د خپلو ماشومانو د پرېټ په سر کښې ولاړ دے. زهٔ چې کله دا کوټلے تصویر وینم نو د باچاخان د هغه ملګرو او تحریك قدر مې په زړهٔ کښې نور سېوا شي. د دې تربیت اثر وهٔ چې زمونږ په کورونو ، خواوشا ګاونډیانو بلکې د ټولې سیمې په کورونو کښې زنانوو دغه سرې جامې د یو مقدس امانت په طور ساتلې.
ځنې کسان وایي چې بعضې لیډرانو خو په جېل کښې یوه شپه هم نه ده تیره کړې او کامیابي ئې موندې ده . د

سیاسي کامیابو د پاره جېل ته تلل ضروري نهٔ دي ولې حالاتو دا هم ثابته کړې ده چې داسې کامیابۍ پائیدارې او مفیدې نهٔ وي. اول د خپل ملك پاکستان نننې حالاتو ته وګورئ. بل ګمان کوم چې داسې کسان د دې حقیقت نه ولې سترګې پټوي چې زمونږ د ملك په تاریخ کښې ډېر ځله داسې شوي دي چې کسان په چترۍ راکوز شي او تیار خانك ته پرلت ووهي . د ټوپك ډز او د کوتك د ډب نه خبر نهٔ شي. نن پرون هم د ملك په سیاسي فضا کښې په چترۍ خلق خېژي او کوزېږي. دې ته به څوك کامیابي ووایي؟
د تاریخ مطالعه دا ښایي چې د دنیا د لویو لویو تحریکونو مشرانو جېلونه خوړلي دي. تکلیفونه ئې ګاللي دي ، سختې ئې زغملې دي . بیا ئې چرته کامیابي او کامراني بشکل کړې ده . داسې خلق نن هم د اولس په زړونو حکومت کوي . په برصغیر کښې ګڼ نومونه شمېرلے شي ولې په نننی دور کښې نلسن مېنډېله ، انګ سانګ سونچي مثالونه زمونږه د وړاندې دي ، ولې افسوس دا دے چې مونږه خپل قامي او ملي اتلان هغسې ونهٔ قدرول څنګه چې د هغوي حق دے.
باچا خان او د هغهٔ خاندان ته الله تعالیٰ ORATATION او NARRATION یو بې ساري قوت وربخښلے وهٔ. د تقریر او بیانیه تحریر په ناویاته قوتونو ئې نمانځلي وو. په دې یو مثال

(c) ketabton.com: The Digital Library

به زما دا خبره په ښه ډول واضحه شي . کله چې د اوږدې جلاوطنۍ نه باچا خان وطن ته واپس راغلو ، د جلسو سلسله بیا پیل شوه . په کالو خان کښې جلسه وه . مونږه څو ملګري هم دغه جلسې ته تلي وو ځکه چې د ډېرې اوږدې مودې نه پس د باچا خان لیدو ته هر کس لېواله وۀ او تقریر اورېدو ته ئې د هر چا تلوسه وه . بل مونږه دا هم کتل چې د دومره غېر حاضرۍ نه پس به د باچا خان په ملګرو او پېروکارانو څۀ شوي وي او کنه؟ جلسه ډېره زیاته درنه وه ، د خوا و شا کورونو په کوټو زنانه هم جلسې ته ناستې وې . باچا خان چې تقریر ته اودرېدۀ PEN DROP خاموشي شوه . باچا خان مرۍ تازه کړه ، وئیل ئې زما قامه !بیا ئې لږه وقفه وکړه په دوېم ځل ئې بیا ووې زما قامه! ساه نیولې شۀ ، ټولې جلسې ته ئې یو خوا بل خوا وکتل او په درېم ځل ئې په غریو نیولي اواز کښې دا ټکي پوره نۀ وو وئیلي چې اے زما قامه چې په جلسه کښې د یوې زبردستې ژړا یوه غلبله پورته شوه . ښځو یو بل له غاړې ورکړې . سرو په ډرک ډرك وژړل . زمونږ جذبات هم بې قابو شو. یو ملګري په ژړغوني اواز تپوس وکړۀ ، اے دا څۀ چل دے؟ ما ورته ووې معجزه وشوه . د اُورینټېشن معجزه ، دې ته ORATATION وایي . باچا خان د خپل اُورینټېشن په برکت په دوو ټکو کښې خپل پېغام قام ته ورسولو . څۀ ګړۍ شېبه پس چې حالات قلار شو باچا خان خپل تقریر شروع کړۀ .

باچاخان عهد ساز شخصیت

خبره ډېر نه اوږدوم خو یو حقیقت ته ستاسو توجه راګرځول غواړم . بې شکه چې باچا خان د پښتنو په پاکه او بختوره خاوره پیدا شوے وۀ او مونږه پښتانۀ ئې خپل ستر ملي اتل ګڼو ، ولې د امن او د عدم تشدد د دې قداور استازي اقوال ، افکار ، سیاسي ، سماجي نظریات ، فلسفۀ فکر او نکته نظر د اصل نسل خاورې او پولې حدود نه وتي دي . د انسان او کلهم انسانیت د پاره د امن ، خوشحالۍ او سوکالۍ زېرے ګرځېدلے دے او د باچا خان پېغام دې اعلیٰ ، مقدس او پیاوړي مقصد ته غاړه غتۍ شوے دے . زۀ چې وینم نو په دې سلسله کښې ماته د هغۀ مقام د امن د درنو درنو استازو نېلسن منډېله او انګ سانګ سونچي وغېره نه هم اوچت ښکاري . زمونږ سکالرز او ریسرچر ته پکار دي چې د باچا خان د عدم تشدد په فلسفه تار تاریز ریسرچ او تحقیق وکړي او هغه مقام ته ئې ورسوي چې د ملل متحده د چارټر حصه وګرځولے شي . د دنیا ستر طاقتونه ترې د دنیا د پوخ امن د پاره کار واخلي . داسې به د بدامنۍ ، بې انصافۍ او سرې خورګۍ ښکار دنیا د امن ، سوکالۍ او خوشحالۍ زانګو وګرځي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره به د خدايي خدمتګارۍ د تحريك د ستر ملي قهرمان او پښتو ژبې د انقلابي شاعر اجمل خټك مرحوم په دې شعر پاي ته ورسوو :

نن تول خلق د هغه محبوبا سندرې وايي
خټك چې به د ځان سره ژړله كله كله

م ـ ر ـ شفق

طنز او مزاح د باچا خان په خبرو كښې

د خپلو مشرانو پوهانو نه به مې اوريدل او بيا مې پخپله هم يو څو ځله په خپله هم دا ننداره كړې ده چې په يوه لويه درنه جلسه كښې به د تقرير او خطابت په فن پوهه ماهرانو ، سياسي مشرانو او ديني عالمانو داسې شاندارې وېناګانې وكړلې او داسې زړهٔ راښكونكې بحثونه به ئې وكړل چې د راپيښو مسئلو هيڅ يو اړخ به تړے پاتې نهٔ شو او بيا د نور څهٔ وئيلو به هډو امكان نهٔ وهٔ ـ لكه په يو وخت په ستيج به سردار شوكت خان، نوابزاده نصرالله خان، چودري ظهورالهی، قاسم ملك ، شورش كاشميري، عبدالولي خان ،مولانا مفتي محمود او د اجمل خټك غوندې نومورو وېناوالو د جوش جذبې نه ډك ، فصيح او بليغ تقريرونه وكړل نو د ټولو اخر ته به باچا خان ته د خبرو كولو بلنه وركړې شوه ـ

داسې مهال كښې د تقرير او خطابت په نشه مستو مئنانو تاثرات او احساسات به عموماً دا وو چې اوس د نورې وينا پاتې څهٔ دي ؟ بابا خو به زور تار غږوي ـ هم هاغه زړې خبرې بيا بيا كوي څهٔ خوند مزه به ونهٔ كړي ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باچا خان د تقرير په بابله دا رايی او تبصره بي ځايه هم نهٔ وه. واقعي چي د بابا فخر افغان په الفاظو کښي شاعرانه حسن او رنګيني نهٔ وه. نهٔ پکښي ټوقي وشتي وي ، نهٔ پيڅي نخري ، خو د پښتنو دغه سل کلني مشر او د ازادۍ عظيم مجاهد به چي په قلاره پسته ، خوږه او رعب داره لهجه کښي ساده سوده پښتو کښي خبري شروع کړي نو يو دم به په ټول ماحول يوه خاموشي خوره شوه اوريدونکي به غوږ غوږ شو او د ټولو توجه به ئي داسي راښکله لکه مقناطيس چي ځان ته وسپنه راکاږي.

د باچا خان د وينا شروع الفاظ به عموماً داسي وو :

زما ورونړو!

دا زهٔ چي تاسو له راغلے يمه او دا ستاسو په مخکښي چي ودريدلے يمه نو دا ځکه چي تاسو زما عزيزان يئ. تاسو زما قام يئ. زهٔ تقرير نه کومه ، زهٔ خو تاسو له په جرګه راغلے يم. فکر وکړئ ، دا زمونږ څهٔ حال شهٔ !!!!

د باچا خان ټولي خبري به د شروع نه تر اخره پوري ډيري ساده او اساني وي. بيان به ئي له حده زيات سپيڅلے او صفا وهٔ. نهٔ به پکښي پيچ وهٔ او نهٔ څهٔ کړليچ ، لوستي نالوستي ،زاړهٔ او ځوانان ، ښځي او ماشومان به پري يو شان پوهيدل. ټولو به ورته د زړهٔ غوړونه تکۍ کړي وو. د بابا فکر او پيغام

باچاخان عهد ساز شخصيت

سره به ئي مينه پيدا شوه. د خواخوږۍ جذبه به ئي راپيداره شوه. دا ځکه چي د باچا خان خبرو کښي به د زړهٔ مينه او اخلاص وهٔ. د هغهٔ په زړهٔ کښي د قام درد وهٔ. د قام خدمت ئي عبادت ګڼلو. وئيل به ئي " الله پاك ته د چا د خدمت ضرورت نشته. د الله خدمت دا دے چي د الله د مخلوق خدمت وکړے شي ". دي اوصافو د باچا خان په ژبه او وينا کښي بي حسابه اثر او تاثير پيدا کړے وهٔ.

باچا خان به هر موقع دا خبره کړي ده چي :

"زهٔ سياست دان نهٔ يم. خدايي خدمتګار يم " يعني چل ول او ټګي ټوري ئي نهٔ کوله. د اخلاص او انساني خواخوږۍ دغه جذبه وه چي د باچا خان وينا به د ډيرو ښهٔ ښهٔ تقريرونو نه پس هم ، خلقو تر اخره پوري په ډيره مينه او احترام اوريدله. په اوريدونکيو صرف هغه خبري ترسکوني او ښي لګي چي د طنز او مزاح ، چټني او مالګه مرچکے پکښي ګډ وي. دا د تقرير او خطابت په فن کښي لازمي توکي ګڼلے شي ، کهٔ يو سړے لوے عالم ، ستر مفکر او زور فلسفي وي خو چي د موقعي مناسب د ټوقي وشتي حس نهٔ لري ، په شونډو ئي مُسکا نهٔ وي يا په جملو کښي ئی د خندا الفاظ او شګفتګي نهٔ وي نو عام اولس ته به د دهٔ د ذهن دنيا يوه دشته سوراړا ښکاري او څوك چي په دي صفتونو ښائسته وي نو کلام او بيان به ئي لکه د سپږدي ګل تر او تازه محسوسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باچا خان په عام ژوند کښې يو اعتدال خوښ، عاجز خويه او سنجيده انسان وۀ ـ په بنيادي توګه يو مصلح وۀ ـ "اصلاح الافاغنه او خدايي خدمتګار تحريك" د انساني خواخوږۍ په بنياد د قام د اصلاح او لاړښودنې ښکاره ثبوتونه دي ـ باچا خان د قران او اسلام د تعليماتو په رڼا کښې د غلطو پلتو رسمونو او رواجونو ختمولو هاندې هڅې کولې ـ د خلقو په ذهن کښې ئې بدلون راوستو د حق پېژندلو او حق اخستلو پوهه او احساس ئې ورکولو ـ دې مقصد او مرام ته د رسېدو د پاره باچا خان د الله تعالیٰ د پېغمبرانو ښودلې لاره خوښه کړې وه ـ کومه چې د ازغو ډکه ده ـ خپلو وېناګانو کښې به ئې په خصوصي توګه د حضرت نوح علېه السلام ، حضرت عيسیٰ علېه السلام او د پاك رسول خاتم الانبياء حضرت محمد صلی الله علېه وسلم او بيا د هغۀ د اصحابو مثالونه ورکول ـ

فطري خبره ده چې کوم لاړ ښود او مصلح رهنما د قامي ژوند کشالو او عذابونو سره مخ وي او په تېره تېره د پښتون قام د اصلاح ذمه واري ئې په سر اخستې وي نو د هغۀ لهجه کښې به تريخوالے هم پېدا کېږي او کله کله به له ډېره سوخته خندا هم ورځي نو په خبرو کښې طنز او مزاح هم د دغه قسمه کېفيت په اثر کښې مخ ته راځي او دا بېخي فطري عمل وي ـ مصنوعي نۀ وي ـ مزاح ته مونږ د ټوقې يا د خندا معنیٰ ورکولې شو او طنز لکه د "ټك" يا "پېغور" په مفهوم کښې

راتلې شي خو داسې چې اورېدونکے پرې د ازغي د څوکې سوے هم محسوس کړي خو په شونډو به ئې لکه د ګل مُسکا هم خوره وي ـ

د يو پښتون قامي راهنما په حېث د باچا خان په وېناګانو او خبرو اترو کښې به کله کله څۀ لږ ډېر مزاح او د زورَور طنز رنګونه راخورۀ شول ـ

زۀ دلته د ليدلو ، اورېدلو او لوستلو واقعو په حوالو د باچا خان وېناګانو کښې ځينې جملې او خبرې وړاندې کوم چې د طنز او مزاح شوخ رنګونه پکښې په شعوري او غېر شعوري توګه ځلېږي خو ارمان چې په لېك کښې ما د باچا خان د لهجې خوند پېدا کولې شوې ـ

استحکام او غداري:

د کال ۲۵-۱۹۶۴ زمانه وه ـ فيلډ مارشل محمد ايوب خان د پاکستان صدر وۀ ـ باچا خان د علاج د پاره لندن ته لېږلے شوے وۀ ـ وروستو د ډاکټرانو په مشوره د افغانستان کابل او بيا جلال اباد کښې مېشته شۀ ـ د پاکستان صدر مردان کښې يو تقرير کښې باچا خان ته "غدار" وئيلي وو ـ دغو ورځو کښې کابل رېډيو د باچا خان تقرير نشر کړۀ چې زمونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونخوا کښې زيات شمېر خلقو په ډېره مينه اورېدلے وۀ ۔
باچا خان وئيلي وو:

ايوب خان ما پسې کلي ته سوال جواب کړے وۀ
، زۀ چې هلته (پاکستان) کښې وم نو دۀ به ما ته
کاکا وې۔ ما ورته وې تۀ څۀ غواړې؟ دۀ وې ،
استحکام ــ ما ورته وې استحکام په څۀ راځي
؟ دۀ وې په فوځ، ما وې ـــــ استحکام په فوځ
نه په قام......تۀ استحکام غواړې ؟

با چا خان زياته کړه

دے ما ته غدار وايي ، يلکه (يا هلکه) د ازادۍ
د پاره خو جنګ مونږ کړے دے ، دا پېرنګے خو
مونږ د ملك نه شړلے دے ، نو زۀ غدار شوم او
تۀ وفادار شوے۔

شهنشاهئيت او باچا خان:

دا به د کال ۱۹۷۲ء ورځې شپې وې ، د پاکستان پخوانے وزير اعظم ذوالفقار علي بوټو مردان ته راغلے وۀ۔ د هوتي د نوابانو په ځاے کښې ئې تقرير کړے وُ چې په ريډيو او ټيلي وژن نشر

شوے وۀ۔ باچا خان پسې ئې يو څو شتې خوشې کړې وې۔ وئيل ئې ، دے ځان ته بادشاه خان وايي ، کلي له ئې نوم شاهي باغ اېښے دے۔ دے شهنشاهئيت غواړي۔ يو څو ورځې پس اخبار کښې د پخواني سياسي ګوند نېشنل ډېموکرېټك له خوا اخباري خبر راغلے چې باچا خان به د هوتي فرشي پل سره جومات کښې د جمعې د مانځۀ نه پس خلقو ته خطاب کوي او د بوټو صاحب د خبرو جواب به کوي۔ دا خبر د ځينو مشرانو د پاره نا اشنا ځکه وۀ چې باچا خان په خپل ټول ژوند کښې چرې هم جوابي بيانونه نۀ ورکول۔ کله چې د جمعې مونځ وشۀ نو سوئيل طرف ته برانډه کښې د باچا خان د وينا کولو اهتمام کښې ځاے جوړ کړے شۀ۔ باچا خان په خپله مخصوصه قلاره لهجه کښې بيان شروع کړۀ چې د بوټو صاحب حواله ئې ورکوله نو وې وئيل :

زۀ خو ستاسو دې وزيراعظم ته پيکر (فکر)
وړے يم ، هغه بله ورځ چې دۀ دلته ما پسې
خبرې کولې نو ما په کاغذ ليکلې دي۔

(باچا خان د نظر عينکې ولګولې او د جېب نه ئې د کاغذ يوه پُرزه راوېسته) بيا ئې ووې :

بوټو صاحب وايي ، دے ځان ته باچا خان وايي
، يلکه (يا هلکه) زما نوم عبدالغفار دے ، باچا
خان خو راته خپل قام د مينې نه وايي ، بوټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحب بله خبره دا کوي چې کلي له ئې شاهي باغ نوم اېښے دے، دا شاهي باغ نهٔ دے ، شهي باغ دے او دا خو زمونږ د تربورانو کلے دے ۔ زمونږ کلے خو اتمانزو دے ، دهٔ ته دومره هم پته نشته۔ دے لاڅان ته وزير اعظم وايي !!!! درېمه خبره بوتو صاحب دا کړې ده چې زهٔ (باچا خان) شهنشاهئيت غواړم ، نو تاسو ما ته وګورئ ، ما کښې د شهنشاهئيت څهٔ دي ؟ شهنشاهئيت خو دے غواړي۔

د قام دړد او مينه

د کال ۱۹۷۲ء دسمبر په ځلېريشتمه نېټه چې د باچا خان په يو عظيم الشان تاريخي جلوس کښې د افغانستان نه پېښور ته راوستے شهٔ نو جناح پارک کښې ئې په لکهاو خلقو ته يو ډېر اوږد او تفصيلي تقرير کړے وهٔ ، د وېنا په مهال کښې ئې له ډېره سوخته ووې :

> مېږي ته چې خدا ے په قار شي نو وزري ورله ورکړي او پښتون ته چې خدا ے په قار شي نو په زړهٔ کښې ورله د قام مينه پيدا کړي ، زهٔ ئې په دي کار اخته کړے يم۔

عجيبه ملك:

باچا خان په يوه موقعه (۲۴م دسمبر ۱۹۷۲ء) وئيلي وو:

مونږ په يو عجيبه ملك کښې اوسېږو ، عجيبه خو په دي دے چې دلته خدمت کول جرم دے او څرته چې خدمت کول جرم وي هلته د خدمت خلق نهٔ پيدا کېږي او په کوم قام کښې چې د خدمت خلق نهٔ وي د هغوي دنيا هم تباه شي او اخرت ئې هم تباه شي۔

د کار خبره:

د دي تاريخي تقرير په اخرکښې باچا خان خلقو ته په ډېره عاجزۍ يو خواست وکړهٔ چې تاسو کښې کهٔ ما له ځوك د کار خبرې له راځي نو سحر د نهو بجو نه يولسو بجو پورې به ستاسو خدمت کښې حاضر يم ، د سلام د پاره مهٔ راځئ۔ سلام وشهٔ ۔ ستاسو د دې مينې او محبت ډېره شکريه ؛ چې په دي دومره يخنۍ کښې د لرې لرې نه راغلي يئ او ډېر کړاو مو کړے دے ۔ ستاسو ډېره ډېره شکريه ۔ اوس کهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما له څوك د كار خبرې له راځي نو راتلې شئ ،
"درشنيان" نه

د كار خبره به څۀ وه ؟ د قام او ملك د ابادئ ودانئ او خېر ښېګړې خبره ، ډاكټر محمد يونس بټ (ورځپاڼه جنګ ۱۲م نومبر ۱۹۹۳ء) په خپل كالم "عكس در عكس" كښې ليكلي دي :

د بي بي سي لندن يو نمائنده خان عبدالغفار خان سره د مركې كولو په غرض ورغلے وۀ ، خان صاحب ورته وې ، ګوره! كۀ تۀ ما سره په پښتو ادب او شاعرئ خبره كول غواړې نو زما ځوي غني سره كښېنه، په سياست راسره خبرې كوې نو ښه به دا وي چې ولي خان له ورشه او كۀ چرې څۀ د كار خبره كول غواړې نو بيا ما سره خبره وكړه.

سن باتهـ (د نمر پيتاوے)

محترم مفلس دراني (ورځپاڼه وحدت ۱۴م مارچ ۱۹۹۱ء) يوه واقعه ليكلې ده :

زۀ يو ځل د قلندر مومند صاحب په وينا باچا خان سره مركې كولو ته لاړم ، دغو ورځو كښې

باچا خان د كابل سين په غاړه يوې ډاك بنګله كښې نظر بند وۀ ، د ژمي موسم وۀ . زۀ چې ورغلم نو باچا خان كټ كښې پيتاوي ته ناست وۀ . انټرويو چې وشوه نو ما د دې خبر سرخي داسې لګولې وه چې He was taking sun bath ، هغۀ پيتاوے كوۀ.

په سبا له يوې اردو ورځپاڼې د خبر ترجمه داسې كړې وه ؛ باچا خان په نمر كښې په سين كښې لامبل . باچا خان چې خبر لوستے دے نو ما (مفلس درانے) ته ئې په ټيلي فون غږ كړے وكړه:

يلكه ! دا خلق به څۀ وايي چې باچا خان ليونے شوے دے چې په دې يخ ژمي كښې په سين كښې لامبي !!!!؟؟

غوا:

زما والد صاحب مولانا عنايت الله مرحوم وئيل چې
د يو لوے اختر په ورځ خاكسار حاجي صاحب ، حاجي عبدالحكيم سره د باچا خان ملاقات له سردرياب ته تلو. چارسده كښې مابنام خسرو خان سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایسار شو ـ ډوډۍ مو ورسره وخوړه ـ هلته راسره یو زوړ خدایي خدمتګار ملګرے شۀ ـ مخالفینو باچا خان پسې داسې پروپېګنډې کولې چې په ځلور مذهبه به ناروا وې ـ ځینې ساده باده خدایي خدمتګار به پرې هم تېروتل ـ مونږ به د هغوی د پوهولو کوشش کوۀ ـ دغه سپین ږیري په لاره یوه داسې خبره وکړه چې ما له ئې خندا راوسته ـ ما ورته وې سردریاب ته چې ورسو نو پخپله به د باچا خان نه تپوس وکړے او بیا ئې په خپله د باچا خان نه پوښتنه وکړه :

باچا خانه دا رښتیا دي چې تۀ غوا نۀ حلاله وې؟

باچا خان ورته په غور وکتل خو په خلۀ ئې هېڅ ونۀ وئیل ، بزرګ خدمتګار بیا ووې ، باچا خانه! زۀ تهوقه نۀ کوم ـ سم تپوس درنه کوم ، خلق وایې چې دے غوا نۀ حلالوې ـ باچا خان ورته زر جواب ورکړه:

یلکه! دا زۀ درته قصاب ښکارم چې غواګانې به حلالوم ـ

چاربېته:

د کال ۱۹۷۷ء انتخابي هلې ګولې وې ، باچا خان مُلازو کښې یوې جلسې ته تقریر کوۀ؛

یلکه! د ازادۍ جنګ خو تاسو کړے دے، قربانۍ تاسو ورکړې دي، کورونه ستاسو تباه شوي دي ، قېدونه تاسو تېر کړي دي او سختۍ کړاونه خو تاسو زغملي دي او کۀ تاسو پېرنګے د ملك نه وې اېستلے نو پاکستان به چرته وۀ ـ تاسو دومره نۀ پوهېږئ ، دا ملکونه په چاربېتو جوړېږي ؟

وېش او اختلاف:

باچا خان په ډېرو موقعو، په خصوصي توګه د پاکستان وړومبۍ دستورسازه اسمبلۍ (فروري ۱۹۴۸ء) کښې:

چې کله د پاکستان د فادارۍ سوګند پورته کوۀ ، دا خبره سپینه کړې وه چې ما د پاکستان نه بلکې د تقسیم (وېش) مخالفت کوۀ او دا مخالفت مې په ډېر اخلاص کړے دے ـ ځکه چې دې سره به د هندوستان دمسلمانانو قوت تقسیم شي او ما چې کومې خطرې محسوسولې هغه اوس دا دي تاسو پخپله هم وینئ خو هر کله چې پاکستان جوړ شۀ او زمونږ صوبه پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

كښې راغله نو اوس به يواځې د خپلې صوبې نه
، د ټول ملك خدمت كوو .

د پېښور ملازو كښې عام اولس ته خپله وينا كښې ۱۹۷۷ء ، په ساده باده الفاظو كښې د دغه نظرياتي اختلاف څرګندونه وكړه :

ما خو دوي ته هاغه وخت وئيلي وو چې دا
تقسيم غلط دے (د پاكستان د دواړو برخو
مغربي او مشرقي پاكستان تر مينځه زر ميله
فاصله ده) دا خو لكه چې دوو تربورانو له يو
پرتوګ وركړې ، يو به يوه پينځه راكاږي او بل
به بله پينځه راكاږي نو خنتګ به ئې وشلېږي ـ
نو ولې ، ونهٔ شلېدهٔ څهٔ ؟؟

(په كال ۱۹۷۱ء كښې پاكستان دوه ټوټې شهٔ ، مشرقي حصه ترې بېله شوه)

مره پيښو :

د كال ۱۹۷۸ء خوا او شا خبره ده ، د بوټو صاحب د حكومت تخته اوړېدلې وه ـ د پي اين اے (پاكستان قامي اتحاد تحريك د عروج نكتې ته رسېدلے وهٔ خو نتيجه كښې ئې جرنيل محمد ضياء الحق په اقتدار كښې راغے ـ جرنيل

صاحب اول دربو مياشتو كښې دننه او بيا څهٔ موده پس د ټولټاكنو (عام انتخاباتو) كولو لوظونه كول ، حېدراباد ټربيونل مات شوے وهٔ ـ دغو ورځو كښې ښاغلے عبدالولي خان هم دورې كولې او پاكستان كښې به هر ځاے د دوي دروند استقبال كولے شهٔ خو د باچا خان رايې او فكر بل شان وهٔ ، د زېدي عبدالعزيز خان كاكا په حجره كښې ناست وهٔ ـ ديوهنتون طالبعلمانو ترې ګېر چاپېره وو ـ په روانو سياسي حالاتو خبرې اترې كولې شوې ، بابا فخر افغان وئيل :

دا نسيم ولي خو ماته لېونے ښكاري ، دوي
چې د قامي اتحاد په سټېج تقرير وكړې او
زرګونه خلق ورته لاسونه وپړقوي نو دوي وايې
ګني مونږ قومي ليډران شو ، يلكه! دا سټېج خو
ستاسو نهٔ دے ، د دې ګټه خو به پنجاب ته
وځي ـ تاسو ځان له سټېج پيدا كړئ چې ګټه ئې
ستاسو جولې ته راشي ـــــ

بابا زلمو هلكانو سره په شګفته موډ كښې دا خبرې كولې او د اين ډي پي په مشرانو ئې بوښهٔ نهٔ دوړول نو عبدالعزيز خان كاكا خواله ورغے او په غوږ كښې ئې ورته څهٔ خبره وكړه ـ (مطلب ئې غالباً دا وهٔ چې دا هلكان دي هسې نه ـــــ ستا د خبرو نه بل څهٔ تاثر واخلي) خو بابا خبره صفا كوله ، مسكے شهٔ او ښهٔ په اوچت اواز كښې ئې ورته ووې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه ---- مرې پیشو! (د مینې لفظ) دا په تا څهٔ
شوي دي ؟ تهٔ خو خدایي خدمتګار يې ، ستا
خو خپل ستېج وهٔ کنه !!!

په دې خبره عبدالعزیز خان او نور ناست کسان هم شګفته شو.

شومتیا کهٔ سادګي:

د باچا خان په حقله د خلقو یوه لویه مغالطه دا هم ده چې دے "شوم" دے. تر دې چې ځینو لویو شخصیتونو هم برناحقه دغه تاثر قائم کړے دے لکه مولانا ابوالکلام ازاد غوندې شخصیت "انډیا ونز فریډم" کښې د نامعلومه صاحبانو په بیان تېروتے دے ، په ۱۹۷۷ء کښې مارشلایي دور کښې چې حیدراباد ټریبونل مات کړے شهٔ او ملي رهبر عبدالولي خان او د هغهٔ ملګري راخلاص شو نو د هرکلي د پاره جوپې جوپې خلق ولي باغ ته ورمات وو . د طورو عبدالمجید خان اېډوکیټ سره ملګرو کښې زما دوست ښاغلے پرویز اقبال سلام او پخېر راغلي ته حاضر شوي وو. دوي اول باچا خان له ورغلل. د سلام نه پس باچا خان یو زلمي ته ووې "په دې مېلمنو چاې وخښوه" خو دوي ورته ووې چې مونږ چاې ناشته کړې دي. نو بابا ورته ووې چې چاې نه څښئ نو دا مېوې د څهٔ د پاره پرتې دي؟ د دې نه واخلئ. دا ستاسو د پاره دي. مجید

باچاخان عهد ساز شخصیت

خان او ملګرو په ډېره خوشحالۍ یو یو کینو را اوچت کړهٔ ، پرویز اقبال وایي زمونږ د پاره خو تبرك وهٔ. بیا چې دوي ولي خان سره برې ګړهٔ وکړل او د دوي په لاسو کښې ئې کینوان ولیدل نو مجید خان ورته په خندا کښې ووې "دا مونږ له بابا راکړل" ولي خان وې " ښه بیا خو ګڼته د اړولو ده " ټول په خندا شو خو ولي خان ورته بیا په دې حواله د ټوقې وشتې په انداز کښې وضاحت وکړهٔ :

> بابا چې به چرته په دوره بهر ته لاړهٔ نو د کور بندیانو به ساه واخسته ځکه چې کشر کول د بابا په وړنا عمل نهٔ شي کولے ، د پوتې پوتې څیز حساب کوي ، کهٔ پېنځهٔ مېلمانهٔ راشي نو بابا وایي چې د مېلمنو په حساب دې اخلے پخلے وشي او چې مېلمانهٔ د شمېر دې نو بیا دې دومره کتهوو پخولو ته څهٔ حاجت دے. دا خو فضول خرچي ده.

باچا خان چې د قام اصلاح کوله نو صرف د خلې خبرې ئې نهٔ کولې د کفایت شعارۍ او ساده ژوند تېرولو عملي نمونه به ئې پېش کوله. په دې خبره به ئې زور ورکوهٔ چې د خپل څادر سره پښې غزوئ.

د چارغولۍ سبزعلي خان د باچا خان کورنۍ په خصوصي توګه عبدالعلي خان او باچا خان سره د بې تکلفه دوستانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلقاتو دعویٰ کوي. طورو کښېي زمونږ ځاے ته راغلے وۀ. وئيل ئې چې د چراګاه يوسف خان صاحب د ښاغلی عبدالولی خان او د هغۀ د ملګرو په درناوي کښې د مازيګر مېلمستيا کړې وه. باچا خان بابا هم راغلے وۀ. ماله ورايه سهي کړۀ چې بابا يو ګلاب جامن لاس کښې نيولے دے او د چايو نه ګوټ هم کوي ؛ زۀ په تُندی خواله ورغلم :

بابا! تاسو هم دا متايې ګلاب جامن خورئ؟ بابا ورته ووې نو ولې زما پرهېز دے څۀ؟ ښاغلي سبزعلی خان ورته ووې "مونږ خو دا اورېدلي دي چې د بابا خوراك ښنباك ساګ،سکرك شوملې ، غوټه پياز او چکی ګوره ده" د دې په جواب کښې ورته بابا پوره تفصيل بيان کړۀ ،

> چې د قام د اصلاح د پاره تحريك چلوو نو په خدايي خدمتګارو به مې سختي کوله. ما ته د دوي کمزورۍ معلومې دي. د پېسې درك به ورسره نۀ لګي ، د مېلمه دپاره به په قرضو سودا راوړي ، کۀ غم وي او کۀ ښادي ، بې ځايه خرچونه به کوي. دېګونه به سوارۀ کړي ، چرګان او پولاونه به پخوي. خپل ځان لوټ کړي. خپل بچي خوار کړي او بيا د پولی پرق ته کښېني او دا جلسې جلوسونه څۀ يوه ورځ خو به نۀ وه. کله به يو ځاے ته تلو کله بل ځاے ته

> او څۀ لس او شل به هم نۀ وو ، دا خو به په سوونو او زرګونو خلق وو نو ما نۀ غوښتل چې دا ټول دې د يو تن يا څو کسانو اوږو بار شي. ما به په کلکه ونا کوله چې خدايي خدمتګاران به ځان سره غوټه پياز وي کۀ سوکرك ، د خپلې ډوډۍ بندوبست به پخپله کوي او اوس هم په دې عمل کوم چې ساده کار پکار دے

سبزعلی خان ورته ووې:

نو دا اوس تاسو وګورئ دا خو ساده کار نۀ دے. سرۀ کړي چرګان دي.......باچا خان ورته غوړېده ووې :

> يلکه! نو دا يوسف خان خو ددې علاقې خان دے ، توان ئې شته. د دۀ پرې څۀ؟

دال او پلاو:

په دې موضوع ځان له يو خوندرو بحث کېدے شي. سادګي او کفايت شعاري ، فضول خرچي او شومتوب جدا جدا فکري او ذهني رويې دي. زما ورور ښاغلے اسرار د طورو د بغداري امير محمد خان په حواله يوه واقعه بيان کړې ده. د دے د مشهورې شاعرې اديبې ډاکټر سلمیٰ شاهين او ډاکټر نګار پلار وۀ. سور سپين ښکلے بنيادم وۀ. په هلکوانه کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدايي خدمتګارۍ تحريك کښې جېل ته تلے وۀ ، له دې کبله په خدايي خدمتګارو کښې د وړوکي اميرمحمد په نوم يادېدۀ ځکه چې ستر امير محمدخان د ښاغلي محمد اعظم خان پلار ''خان لالا'' وۀ ـ د بغدادي امير محمد خان ، د ګوجرو ګړي ميا شاکر الله باچا ، باچا خان سره لاهور ته تلي وو ـ د ميا محمود على قصوري صاحب مېلمانۀ وو ـ هلته چې اورسېدل نو باچا خان حسب معمول ميا قصوري صاحب ته يادګيرنه ورکړه چې ځان ډېر مۀ کړوئ ـ د ساده ډوډۍ بندوبست وکړئ ـ هغۀ ورته لاس په نام شۀ خو ميا شاکر الله باچا ورته پټ غوندې ووې ـ باچا خان دې خوري ساده موږ له سم انتظام وکړه ـ ميا صاحب دوي له هم تسلي ورکړه چې فکر مۀ کوئ ، هر څۀ به وشي ـ باچا خان ئې جدا کمرې ته بوتلو ، اوبۀ ، صابون، توليه ئې ورته کښېښودل چې مونځ اودس او لږ ارام وکړي ـ څۀ وخت پس باچا خان ته ډوډۍ کښېښودې شوه ، ساده دال ماستۀ وو، باچا خان ورته ووې ، هغو نورو دوو ته هم ووايئ چې راشي ـ ميا قصوري ورته وايي: هغوي له هلته ډوډۍ يوړلې شوه ـ تاسو دلته په ارام وخورئ ـ باچا خان ورته ووې '' خبر دے کۀ هغوي نۀ راځي نو زۀ به ورشمه ، موږ خو يو ځاے راغلي يو ـ نو په يو ځاے به ډوډۍ وخورو ـ بيا باچا خان د دالو رکېبۍ او ډوډۍ په لاس کښې نيولې د هغوي کمرې ته ورغے ، هلته سرۀ

کړي چرګان وو، غوښه او پلاو ، فيرني وغيره په مېز پراتۀ وو ـ باچا خان ورتلو سره وړومبۍ خبره دا وکړه :

نفس درباندې داسې غلبه وکړه چې هر څۀ درنه
هېر شو ـ تاسو لا ځان ته خدايي خدمتګار وايې ـ

بيا ئې ووې :

په خپله خو راغلئ پلاو چرګانو ته کښېناستئ
نو دا دال خور درته زۀ ښکاره شوم ؟

عجيبه مصنف:

ځينو انټرويوګانو کښې به چې د باچا خان نه د غوره او خوښ کتابونو او مصنفانو په بابله پوښتنه وشوه او بيان به ئې کوو نو مُسکے به شۀ او صحافيانو ته به ئې په انګرېزۍ کښې ليکلے کتاب '' ګولډ اينډ ګنز'' په حواله وئيل :

تاسو به دنيا کښې داسې مصنف هډو ليدلے نۀ
وي چې په خپل کتاب ئې پخپله پابندي لګولې
ده ـ

يادګيرنه:

دا مضمون ما د نوي سره ترتيب کړۀ خو دې کښې ما بيا هم د باچا خان د کتاب '' زما ژوند او جدوجهد'' څخه استفاده نۀ ده کړې ـ باچا خان چې خپل کتاب کښې د جېل د سختيو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوراك ښناك د انتظامي معاملو د قېديانو د رويو ، د يو قېدي د لباس پوشاك ، د عدم تشدد په فلسفه د عمل كولو او د صبر استقامت د مظاهرو ذكر كوي نو دې كښې هم د بابا د شگفته مزاح او ځاے په ځاے د خوږ او تېرهٔ طنز مثالونه شته دے خو پكار دي چې دغه كتاب لوستونكي پخپله ولولي۔

و ما توفيقي الابالله

ميا وكيل شاه فقير خېل

د باچا خان تحريک او پښتو ادب

د پښتونخوا په دې سيمه كښې د پښتنو يو څو تحريكونه د وخت د تقاضوپه سبب راولاړ شوي وو ۔ د دغه تحريكونو مقصد او نصب العين يو شان وو ۔ هغه دا چې پښتانهٔ په لساني ، مذهبي ، سياسي، شعوري ، ثقافتي او تمدني لحاظ سره يو ځانگړے لوړ مقام لري او دوي ته دې هم دغه مقام حاصل شي خو د دغه مقام حاصلولو د پاره په دغه لار كښې استعماري او جابر قوتونه خنډان وو ۔ دغه تحريكونو كښې د بايزيد پير روښان تحريك، د ستر ننگيال خوشحال خان ختك تحريك او د ستر فخر افغان باچا خان تحريك په نظر راځي۔ د دې درې واړو تحريكونو كړې د تاريخ مطالعه كوونكيو ته په قامي او سياسي توگه د يو بل سره تړلي ښكاري خو دلته دا وضاحت ضروري گڼم چې د بايزيد روښان تحريك په اول كښې صوفيانه ، مذهبي او اصلاحي تحريك وهٔ چې بيا ئې ورستو د قامي او سياسي تحريك رنگ واخستهٔ۔ بايزيد روښان او ستر خوشحال خان بابا دواړه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت استعماري او پښتون دشمن قوت مغل سره په جنګ مخ وو۔ ستر خوشحال خان بابا خو د افغان ننګ او پت ژړلو څکه ئي نعره کړه :

د افغان په ننګ مي وتړله توره
ننګيالے د زماني خوشحال خټك يم

خو د دي دواړو تحريکونو سره په هغه وخت کښي د پښتو ادب دوه مکتبونه وجود کښي راغلل ، دواړو مکتبونو په خپل ژور علمي انداز کښي د پښتو ادب او ژبي خدمت په فراخه توګه کړے دے او پښتو ادب ته ئي ډير څۀ ورکړي دي۔ د روښانيانو ډلي د صوفيانه شعري ادب خورولو او وده ورکولو کښي لوے کردار ادا کړے دے ، دغه مکتب د مرزا خان انصاري ، دولت خان لواني ، على محمد مخلص او ارزاني غوندي د لوي پائي شاعران پيدا کړل۔ د روښاني مکتب لويه کارنامه د پښتو ژبي رسم الخط ايجادول وو او بايزيد روښان هم د دغه رسم الخط ابتدا د خپل کتاب خيرالبيان په ليکلو سره کړي وه او دغه شان خوشحال بابا هم د خپل مکتب سرخيل وۀ او دغه مکتب پښتو ادب ته په تاريخي ، تحقيقي ، نثري او شعري لحاظ سره لوړ مقام ورکړے دے او د پښتو ژبي ليك لوست ئي د وخت د تقاضو

مطابق په نوي رسم الخط سره اسان کړے دے۔ دغه مکتب د اشرف خان هجري ، سکندر خان ختك، ګوهر خان ختك، صدر خان ختك ، عبدالقادر خان ختك او افضل خان ختك غوندي لوے لوے شاعران او عالمان پيدا کړي وو او تر اوسه دغه مکتب د پښتو ادب ګلستان ښېرازه کړے دے۔ زما د دي بحث مطلب دا دے چي د پير روښان او خوشحال خان بابا تحريکونه سوچه قامي او سياسي وو۔ دي تحريکونو ته مونږ په خصوصي توګه ادبي تحريکونه نۀ شو وئيلي بلکي دا وئيلي شو چي د دغه تحريکونو په وجه د پښتو ادب دوه مکتبونه په وجود کښي راغلل او د دغه ادبي مکتبونو په دغه تحريکونو کښي د مخکښي بوتللو لوے لاس وو۔

اوس راځو د شلمي صدی يو ډير لوے منظم تحريك طرف ته چي مونږ ورته تعليمي، ادبي، قامي ، سياسي او شعوري تحريك وئيلي شو۔ د دغه تحريك محرك ستر پښتون مبارز فخر افغان باچا خان دے چي د جهالت په تيارو کښي پروت د بي علمه، بي اتفاقه او بدحاله پښتون په حالت غمژن او ويرژن کېږي او د دغه ارمان خاکه ئي اروانښاد فضل محمود مخفي د دي الفاظو سره مخکښي کوي :

زۀ د قوم په غم ژوندے يم دغه غم به په زړۀ تل وي
په څيګر سوے له دي يم سر کښي اور مي دي نه بل وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدایه داسې ژوندون راکړې چې مې زړۀ کښې غم د قام وي
په دې غم کښې لېونے وي دغه غم په ما بارتل وي
خدایه داسې وخت به راشي چې زمونږ جهاز به هم وي
لکه باد به په هوا شي په ترخو اوبو به سم وي
زۀ به خپل جرنېل پسې يم په دشمن به داو کول وي
په ارمان ارمان له دې يم خدايه داسې وخت به کل وي

باچا خان يو سوچ خپل کړو، کۀ چرې پښتون په تعليمي او علمي لحاظ سره معمور شي نو هله به د خپل لساني، سياسي ، شعوري، ثقافتي او تمدني حالت نه خبر شي او د جهالت د تيارو نه به بهر شي او پښتون قام به د ترقۍ په لار مخکښې لاړ شي او دغه قلم او کتاب به د دۀ د روښانه ژوند ضمانت وګرځي۔

په دې باره کښې باچا خان د خپل کتاب " زما ژوند او جدوجهد " کښې ليکي :

> زۀ په مشن سکول کښې د خپل هېډ ماسټر او د هغۀ د ورور ډاکټر وګرم نه ډېر متاثره وم ۔ د هغوي قربانيو راباندې ډېر اثر کړے وۀ۔ زما هم دا خيال پيدا شوے وۀ چې د دې قام او وطن خدمت مې وکړې ۔ په دغو ورځو کښې زمونږ د قام د جهالت په وجه ډېر بد حالت وۀ ۔ نۀ د

حکومت له خوا څۀ انتظام وۀ او نۀ د قام له خوا ۔ د تعليم کولو هېڅ انتظام نه وۀ او کۀ په کوم کلي کښې به پرائمري سکول وۀ هغې ته به هم ملايانو ځوك نۀ پرېښودل نو ما غوښتل چې د پښتنو د بچو د تعليم د پاره په ملك کښې اسلامي مدرسې جوړولو کوشش وکړم او خپل ژوند به په دې خدمت کښې تېروم ۔ په ۱۹۱۰ء کښې ما او مولوي عبدالعزيز صاحب يوه مدرسه په اتمانزو کښې جوړه کړه او د نورو مدرسو جوړولو د پاره مو په نورو علاقو کښې دوره شروع کړه ۔ د خلقو توجه مې د علم طرف ته کړه او د پښتنو په زړونو کښې مې د علم د ضرورت احساس پيدا کړۀ او دغه شان مو ورو ورو په مختلفو علاقو کښې د مدرسو جوړول شروع کړل په لږ وخت کښې ډېرې مدرسې جوړې شوې۔

تاريخ ګواه دے چې هر تحريك يو نصب العين او مقصد د پاره شروع کېږي نو په مخالفت کښې ئې خامخا ځوك راوچتېږي نو دغه شان هم په دغه ورځو کښې د مدرسو جوړولو مخالفت کښې د هغه وخت ملايان، پيران او خانان راوچت شول او مخالفت ئې شروع کړۀ او په خپل تقريرونو کښې به ئې خلقو ته وئيل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبق د مدرسي وايي
د پاره د پيسې وايي
په جنت کښې به ئې ځاے نهٔ وي
په دوزخ کښې به غوپې وئ
خلقو چې به دا واوريدل نو خپل بچي به ئې منع کول۔

په دغه حقله باچا خان وايي:

په دغه وخت کښې قام د ملايانو او باباګانو په جال کښې ګېر وهٔ او د هغوي د اثر لاندې د بل چا اثر ئې لا نهٔ وهٔ منلې او يو قام هله د چا اثر قبلوي چې اثر والا پکښې پيدا شي کله چې ملايانو زمونږ د مدرسو مخالفت شروع کړهٔ نو د خپلو مدرسو د پاره مونږ د ترنګزو حاجي صاحب سرپرست وټاکهٔ نو په دې طريقه مونږ څهٔ نا څهٔ د ملايانو د تخريب نه بچ شو۔ د حاجي صاحب په وجه مونږ ته په دې کار کښې ډيره کاميابي حاصله شوه۔(زما ژوند او جدوجهد صفحه ۲۹)

هر کله چې انګريز په دې خبر شهٔ چې پښتون قام په تعليمي لحاظ پرمختګ غواړي او دغه تعليمي پرمختګ سره به په پښتون قام کښې انقلاب راشي او دغه انقلاب زمونږ د پاره د يو لوے طوفان ذريعه وګرځي او دا يو داسې قام دے چې زمونږ د مقابلې طاقت او جرات لري نو ولې دې مونږ د

دوي دغه منصوبې ختمې نهٔ کړو او هم په دې کوشش کښې لګيا شو۔ د دغه مدرسو جوړولو تحريك ناکامه کولو د پاره ئې هر قسم طريقې خپلې کړې ۔ په دې دوران کښې د خلافت تحريك شروع شهٔ او د هجرت کولو اواز پورته شهٔ نو د دې سيمې پښتانهٔ هم افغانستان ته په هجرت لاړل ۔ په دغه کښې باچا خان هم په هجرت لاړهٔ چې پنځلس کاله پس راغے نو وايي:

د افغانستان او ازاد قبائلو چې مې حالت وليدهٔ او پنځلس کاله مې په هندوستان قبائلو او افغانستان کښې غرزې پرزې وکړې نو په دې نتيجه ورسيدم چې انقلاب د منډې کار او دومره اسان څيز نهٔ دے۔انقلاب د سړې سينې کار دے۔ انقلاب علم او پوهه غواړي ، انقلاب عالمان او پوهان غواړي ۔ د انقلاب د پاره د اشخاصو ضرورت دے۔تهٔ ګوره چې زمونږ جذباتي ملګري په څومره جوش راوتلي وو ، ټول لاړل خوارهٔ وارهٔ شول نو کښيناستم د ځان سره مې ښهٔ فکر وکړهٔ ، په دې نتيجه ورسيدم چې زمونږ د قام نهٔ تجارت خوا ته توجه شته ، نهٔ د صنعت خوا ته ، نهٔ د زراعت خواته او نهٔ د تعليم خواته۔ د بلې خوا په رسمونو رواجونو کښې تر غوږو ډوب دے ۔ په خانه جنګو اخته دے۔ داسې قام انقلاب نهٔ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولې او دا قام د دې بلاګانو خلاصول په کار دي
چې سیاسي شعور پکښې پیدا شي او دا کار یوه
پُر امنه فضا غواړي ـ تر دغه وخته پورې زهٔ په دې
عقیده وم چې دا ټول کارونه انقلاب غواړي ـ
تشدد راته د انقلاب نژدې او د کامیابۍ لار
ښکارېده خو د تجربې نه وروستو راته معلومه
شوه چې د جنګ په وخت کښې اسونه نهٔ تیارېږي
نو ځکه مې اراده وکړه چې خپل کلي ته واپس
کېږم او د عدم تشدد د اصولو په بنا به کار کوم ،
اول به د انقلابي اشخاصو د تعلیم او تربیت د پاره
قومي مدرسي جوړوم نو ځکه اتمانزو ته راغلم ـ
زهٔ چې د هجرته بېرته راغلم نو د هغو مدرسو
بېرته جاري کولو کوشش مې کولو چې پېرنګیانو
د جنګ په زمانه کښې بندې کړې وې ـ (زما ژوند
او جدوجهد ، مخ ۱۸۲ ـ ۱۸۳)

باچا خان دغه تعلیمي او اصلاحي تحریك په منظم ډول
مخکښې بوتلل غوښتل نو په ۱۹۲۱ء کښې د انجمنِ اصلاح
الافاغنه په نوم تولنې ئې جوړ کړهٔ چې د هغې مقصد او نصب
العین د پښتنو د غلطو رسمونو ، رواجونو د اصلاح کولو د
تشدد نه د منع کولو او پکښې د قامولۍ د مینې او محبت
پیدا کول وو او هم په دغه کال ۱۹۲۱ء کښې ئې د انجمن د

سپورې لاندې په اتمانزو کښې د ازاد سکول بنیاد کښېښودهٔ ـ
د دې سکول په بنیاد کښېښودو کښې د باچا خان سره قاضي
عطاء الله ، میا احمد شاه ، حاجي عبدالغفار خان ،
محمدعباس ، عبدالاکبر خان اکبر، تاج محمد خان ، عبدالله
شاه او خادم محمد اکبر ملګري وو ـ

په دې حقله باچا خان په خپل کتاب زما ژوند او جدوجهد کښې
لیکي:

مونږ د خلقو د پوهولو او پکښې د مینې محبت،
وروری او قامولۍ د پیدا کولو د تعلیم شوق د
پیدا کولو او د قام نه د غلطو رسمونو رواجونو
ختمولو او د قامي مدرسو د پاره د مرستې
حاصلولو په غرض کلي په کلي کور په کور دورې
شروع کړې او په خلقو کښې مو د ژوند احساس
پیدا کړو ـ زما د دورو پېرنګي سره ویره پیدا شوه ـ
سر هملټن زمونږ د صوبې چیف کمشنر وهٔ ، هغه
زما باباجان وغوښتهٔ ، ورته ئې ووې چې دا ځوے
دې څهٔ کارونه کوي ، ټول خلق لمسوي ـ منع ئې
کړه ـ د دهٔ سکتر سعدالله خان د عمرزو خان وهٔ ـ
هغهٔ مې باباجان ته وئیلي وو چې ته ګوره چیف
کمشنر ستا خومره احترام کوي ـ خومره چې ستا
مني هغه هومره د چا نهٔ مني ـ تهٔ د دهٔ دخوشحالۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاره خپل ځوے منع کولې قدرې نهٔ شي - بابا مې راغے، زهٔ ئې کښېنولم ، راته ئې وئيل چې ځويه د دې کارونو نه لاس واخله ، ځان دې په مصيبت اخته کړے دے - سرکار هم خفه کېږي چې نور ځوك ئې نهٔ کوي تهٔ ئې څهٔ کوې - ما ورته وې چې بنه ده بابا چې تهٔ وايې مهٔ کوه نهٔ به ئې کوم، ډېرو خلقو چې مونځ پرېښے دے نو زهٔ ئې هم پرېږدم خو تهٔ به بيا ما ته نهٔ وايې چې مونځ ولې نهٔ کوې ؟ بابا مې راته ووئيل چې مونځ خو فرض دے - ما ورته وې بابا دا علم خو هم فرض دے - بابا مې وې بنه ده څه کوه او بيا چيف کمشنر ته ورغے ورته ئې ووئيل چې صاحبه مونږ ستاسو د خوشحالۍ دپاره خپل دين نهٔ شو پرېښودې - (زما ژوند او جدوجهد مخ ۱۵۸ - ۱۸۲)

د باچا خان دا ارمان وهٔ چې د پښتون بچي دې د زمانې د نوي تعليم او د خپل ثقافت ، ژبې ، تاريخ نه واقف شي نو ځکه باچاخان مغربي او مشرقي علوم دواړه د پښتنو بچو ته په دغه مدرسو کښې ورکول غوښتل چې پښتون به د تعليم په وجه اتفاق او ورورولي مينه وپېژني او د ټوپك په ځاے به د قلم او کتاب په ذريعه خپل مرام ته ورسي - پېرنګے په خبره پوهه شو چې دا تحريك اوس د ختمېدو نهٔ دے او باچا خان او د هغهٔ

ملګري په خپلو ارادو کښې کلك دي او دوي مونږ هېڅ کله هم د خپلې لارې نه اړولي نهٔ شو - دوي په پېسو اخستي نهٔ شو او دا تحريك په خان ، مُلا ، پير باندې نهٔ ناکامه کېږي نو بله لار ورسره نه وه نو باچا خان ئې سره د انجمن اصلاح الافاغنه د ملګرو د دفعه 40 FCR لاندې په دسمبر ۱۹۲۱ء کښې ګرفتار کړل نور ملګري ئې خوشې کړل خو باچا خان ئې درې کاله قيد کړهٔ او په جېل کښې ورسره ناروا سلوك وشهٔ او تکليفونه به ئې ورکول چې دې به د خپلې خبرې نه واوړي خو دغه د غېرت او پت ډك پښتون چرته د خپلې خبرې نه اوړېدهٔ - مرګ ته تيار وهٔ خو دپښتون غلامي ئې نهٔ منله - د انګرېز دا خيال وهٔ چې د باچا خان نيولو سره به د مدرسو جوړولو دغه تحريك او انجمن اصلاح الافاغنه به ختم شي خو دې تعليمي تحريك په کلي کښې د مدرسو جال خور کړے وهٔ او مرکزي مدرسه د اتمانزو ازاد هايې سکول وهٔ او بيا هغه وخت راغلو کوم چې فخرِ افغان باچا خان سترګې په لار وهٔ ، د دې مدرسو په ذريعه په هلکانو کښې د ديني ، مذهبي ، تاريخي او سياسي شعور پيدا شو او هم دې مدرسې د ماسټر عبدالکريم غونډې پوهه عالم، اديب، شاعر او دانشور پيدا کړهٔ او هغه به دغه تحريك کښې د خپل دماغ ، قلم او ژبې په ذريعه جوش او ولوله پيدا کوله - دې مدرسې د عبدالولي خان غونډې يو بې باکه جرې ستر سياستدان پيدا کړهٔ - دې مدرسې د عبدالغني خان غونډې د لويې پاې شاعر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اديب ، فلاسفر پيدا کړۀ ـ دې مدرسې د عبدالروف قربان غوندې شاعر او سياستدان په درګۍ ملاکنډ کښې پيدا کړۀ ـ دې مدرسې د سعادت خان جلبل په شان ملي شاعر پيدا کړۀ چې تر مرګه د باچا خان لمن ئې نۀ وه پرېښې او دغه شان په صوابۍ ، نوښار، مردان ، کوهاټ ، بنو، ډېره اسماعيل خان ، هزاره او قبائلي اېجنسو کښې د دې مدرسو نه چې څومره هلکان فارغ شوي وو هغوي د خپلو تقريرونو ، نظمونو ، تحريرونو په ذريعه اودۀ قام راويښول شروع کړل او دغه شان په پښتنو کښې د باچا خان د زړۀ ارمان په دمه دمه پوره کېدۀ او پښتون قام د علم د رڼا ليتکي بلول او په مخکښې تګ ئې کولو لکه څنګه چې وئيلي کېږي چې د هر تحريك په شا د هغه ژبې د ادب لاس وي او دغه ادب د اجتماعي فکر ترجمان شي او بيا د هغه ژبې قام ته د خپل منزل لارې ښايي او په دغه لارو بيا هغه قام يون کوي او په دې هرڅۀ کښې د اديب او شاعر ، عالم ، پوهاند ، دانشور لاس وي او دغه وجه وه چې دغه مدرسو کښې لوستونکيو هلکانو ته د ميا احمد شاه ، مولوي محمد اسماعيل ، خادم محمد اکبر ، تاج محمد تاج ، حاجي عبدالغفار خان ، عبدالاکبر اکبر ، محمد عباس خان غوندې پوهانو ، عالمانو ، اديبانو ، شاعرانو رهنمايي او د استاذۍ شرف حاصل وۀ ـ د باچا خان دې هلو ځلو سره پښتون راويښ شۀ ، خپل اقدار ئې وپېژندل ، د خپلې ژبې ، ثقافت او تاريخ نه

خبر شۀ او د انګرېز نه ئې د ازادۍ مطالبه وکړه ـ باچا خان پوهه شۀ چې زما حکمتِ عملۍ رنګ راوړۀ ځکه چې هغه د مخکښې نه د عدم تشدد لار خپله کړې وه ـ د ټوپك په ځاے د قلم نه کار اخستۀ او د قلم او کتاب په ذريعه ئې پښتون قام راويښ کړۀ ـ باچا خان او د هغوي ملګري په دې پوهېدل چې د دې تحريك د کاميابۍ انحصار په خلقو کښې جوش جذبه ولوله او غورځنګ به هله راپيدا کېږي چې زمونږ د تعليمي تحريك په نتيجه کښې جوړو شويو مدرسو کوم عالمان ، پوهان، شاعران ، اديبان ، دانشوران، فنکاران او سياستدانان پيدا کړي هغوي دې کلي په کلي کور په کور حجره په حجره او جومات په جومات وګرځي او د خپلو ملي او قامي انقلابي شعرونو ، ليکونو او تقريرونو په ذريعه خپل پيغام پښتنو ته ورسوي او هم دغه شان دې ثقافتي ، ادبي جرګې او تنظيمونه قائم کړي ـ انجمن اصلاح الافاغنه دا فيصله وکړه چې هر کال به د دې انجمن د سپورې لاندې کليزې جلسې کولې شي ، په دغه جلسو کښې به مشاعرې او ډرامې هم کېږي او په دې سره به د پښتو ادب او ثقافت ارتقا ومومي ـ د دې فيصلې په رڼا کښې انجمن اصلاح الافاغنه په اپريل ۱۹۲۷ء کښې د يو طرحي مشاعرې او ډرامې اهتمام وکړۀ او کومو شاعرانو چې ښه نظمونه وئيلي وو هغوي ته ئې انعامونه او تمغې هم مقرر کړې ـ د دغه اولنۍ مشاعرې طرحه وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

"کهٔ زلمي چرې په خپل وطن قربان شي"

په دې مشاعره کښې اول انعام اروابناد عبدالخالق خليق صاحب د سرو زرو تمغه واخسته، دويم انعام اروابناد فضل محمود مخفي صاحب د سرو سپينو ګډه تمغه واخسته او دريم انعام د کوهاټ مولانا ګل احمد صاحب ته د سپينو زرو تمغه ورکړې شوه. د اروابناد خليق صاحب د نظم څو شعرونه په دا رنګ وو:

د سرحد صوبه به هم يو ګلستان شي
کهٔ زلمي چرې په خپل وطن قربان شي
چې د خپل وجود اختيار ئې لاس کښې نهٔ وي
په تش نوم به څهٔ امير شي څهٔ به خان شي
هېڅ مشکله ازادي نهٔ ده خليقه
خو کهٔ څوک د اتمانزو په پل روان شي

او دغه شان په دغه جلسه کښې د عبدالاکبر خان اکبر ليکلې شوې ډرامه "درې يتيمان" په نوم ستېج شوې وه. خان عبدالولي خان په دې ډرامه کښې د مشر يتيم کردار ادا کړے وهٔ. عبدالولي خان په خپل کتاب " باچا خان او خدايي خدمتګاري " کښې د دې ډرامې په حقله ليکي:

دا د يو غريب زميندار د کورنۍ قيصه وه چې هغه عاجز د ماليې د ورکولو نهٔ وه نو په هغې

باچاخان عهد ساز شخصيت

کښې ئې کور تالا شوے وهٔ او هغه زندان ته ليږلے شوے وهٔ. د هغهٔ نه وروستو دوه ماشومان بچي پاتې شوي وو. زهٔ پخپله په دغه ډرامه کښې وم او د مشر يتيم کردار مې په غاړه وهٔ چې زمونږ کور تالا شو، پلار رانه پوليس د ملك په ښودنه بوتلو نو يو ساعت پس زما ادا کشر ورور ما ته په ستېج په ژړا شو. وې ورېے يم، ستېج ته مخامخ په زرګونو خلق ناست وو، په دې ډرامه کښې بالکل بوخت، دې هلك چې ما ته په دويم ځل ووې چې لالا زهٔ ورېے يم نو په دې مخامخ ناستو تماشګيرو نه يو بوډا راپاڅېدهٔ، نېغ ستېج ته راغے، ما چې ورته وکتل نو سترګې ئې د اوښکو ډکې وې، هغه ئې د پټکي په پلو اوچې کړې، د ترخ د جېب نه ئې څهٔ راوېستل او ما له ئې په لاس کښې کښېښودل او ډېره په تسله ئې ما ته ووې چې بچے خفه کېږه مه، دا واخله او خپل دې ماشوم ورور له پرې ډوډۍ واخله، ما چې وکتل نو هغهٔ زما په لاس کښې يوه روپۍ او شپږ انې پرېښې وې.

(باچا خان او خدايي خدمتګاري مخ ۳۷۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه شان د پښتونخوا په دې سیمه دغه اولسي مشاعره اولنۍ مشاعره او دغه ډرامه "درې یتیمان" اولنۍ ستېج ډرامه وه چې اعزاز ئې دغه انجمن ته حاصل دے۔

د ګران پوهاند ډاکټر همایون هما صاحب د وینا مطابق:

> رضا همداني "درې یتیمان" ته د پښتو ادب وړومبۍ تسویدي ، عملي او منظمه ډرامه وئیلي ده ـ (پښتو مجله، درې میاشتنۍ ـ جولایي، ستمبر ۲۰۰۷ء صفحه ۵۲)

په کال ۱۹۲۸ء کښې د اپریل په یویشتمه نېټه په کلیزه دستوره کښې په اتمانزو کښې یوه بله طرحي مشاعره د حاجي عبدالغفار د صدرات لاندې وشوه چې طرحه ئې دا رنګه وه :

" کۀ دې خیال د ازادۍ د خپل وطن شي"

هم په دغه جلسه کښې یوه بله ډرامه د عبدالاکبر خان اکبر لیکلي د "تر بور" په نوم ستېج شوې وه ، دغه هم یوه اصلاحي ډرامه وه ؛

د دې جلسې باره کښې عبدالخالق خلیق صاحب په خپل کتاب " زۀ او زما زمانه" کښې لیکي:

> په دې کال کښې چې موسم وۀ د بهار صدارت کښې د حاجي عبدالغفار اتمانزو کښې جلسه وشوه عالیشانه عالمونه وو راغلي له هر خوا نه

> د تیر کال په شان ډرامه پکښې هم وشوه د پښتو مشاعره پکښې هم وشوه طرحه دا وه کۀ د چا یاده تر نن وي "کۀ دې خیال د ازادۍ د خپل وطن وي" کوم یو نظم چې له ټولو وۀ بهتر هغه شمیر شو د خادم محمد اکبر دویم نظم د تورسم کاکا حساب شۀ د شېرپاو فضل واحد دریم کامیاب شو (زۀ او زما زمانه ، صفحه: ۴۲)

د دغه ډرامې باره کښې سید صابر شاه صابر په خپل کتاب " د رڼاګانو محفلونه" کښې لیکي :

> په کال ۱۹۲۸ء کښې د ازاد سکول په کلیزه غونډه کښې په اتمانزو کښې بله ډرامه هم د عبدالاکبر خان اکبر د "تربور" په نوم د ستېج په سر وښودلې شوه۔ دې ډرامې اصلاحي اړخ لرلو۔ د دې ډرامې اصلي کاپۍ په ۱۹۳۰ء کښې هغه وخت د مینځه لاړې چې د عبدالاکبر خان اکبر د کور تلاشي انګرېز سرکار وکړه او هغه "تربور" نومې ډرامه ئې هم د هغۀ د نور ډېر منظوم کلام سره په خپله قبضه کښې واخسته۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د رڼاګانو محفلونه، د ادبي جرګو مرکو تاريخ،
مخ ۴۴)

په ۲۱ م اپرېل ۱۹۳۰ء په اتمانزو کښې يوه ډېره درنه جلسه وه چې د صوبې د ګُټ ګُټ نه ورته پښتانۀ راغلي وو ـ په دغه جلسه کښې د انجمن اصلاح الافاغنه او د خدايي خدمتګارو جرګې الحاق وشۀ ـ په دغه جلسه کښې يوه درنه مشاعره هم شوې وه چې په کښ تعداد کښې شاعرانو په کښې ګډون کړې وۀ ـ د دې طرحې مشاعرې طرحه دا رنګه وه :

جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي

د دې مشاعرې په حقله احمد کاکا په خپل کتاب "خدايي خدمتګاري" کښې ليکي :

شپې له مشاعره وه ، د ټولې صوبې نه شاعران راغلي وو ـ قابلِ ذکر کسان پکښې دا وو ؛ ګل احمد د مرغز، تورسم د دوه سرو، فضل واحد ملا د شېرپاو، حبيب الله کاکا د ترنګزو، سيدرسول رسا بدربښو، عبدالاکبر اکبر د عمرزو، عبدالخالق خليق د مانکي، خادم محمد اکبر د چارسدې، ميا شاکرالله د نوښار، نصر الله د اتمانزو او نور هم ډېر وو خو ماته ئې نومونه نۀ دي ياد ـ د مشاعرې طرح دا رنګه وه:

"جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي"

د مرغز ګل احمد په دې طرح دا نظم وئيلے وۀ :

جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
را به وړې غونچې د ګلو نن پرون کښې تلي دي
باز کۀ د غماز په منګل ناست دے هېڅ پروا نشته
مونږ د زړۀ په غوښو باتوران ورته ساتلي دي
نۀ کوي تعليم د ازادۍ پښتونه روند شولي
تا د غلامۍ په مدرسه کښې څۀ لوستلي دي
جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
رابه وړې غونچې د ګلو نن سبا کښې تلي دي
نخښنه د مراد زمونږ به درنګ ساعت له ولګي
مونږ ورله خپل کور د اتفاق ګولۍ ساتلي دي
مۀ کوه غفلت پښتونه نور اوس وېښ د خوبه شه
څۀ رنګ چې الفاظ د ګل احمد له خلې وتلي دي
جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
رابه وړې غونچې د ګلو نن پرون کښې تلي دي

دا نظم ګل احمد او فردوس اورلے وۀ ـ د دواړو اوازونه ډېر ښکلي وو ـ مشاعره تر ډېره وخته پورې جاري وه ـ د دې د پاره خليق صاحب ، خادم صاحب او تورسم دوي مقرر وو چې نمبري ورکړي ـ دوي ګل احمد له اول ، فضل واحد ملا له دوېم او تورسم له درېم نمبر ورکړۀ ـ په انعامونو کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاندۍ تمغې، نومونه وربانديې ليکلي وو ـ دې
مشاعرې خلق داسې کړل لکه چې په اور تېل
واچوي.
(خدايي خدمتگار تحريك وړومبے ټوك، احمد کاکا.
صفحه: ۱۸۷، ۱۸۲، ۱۸۵)

عبدالخالق خليق په خپل کتاب "زۀ او زما زمانه" کښې د دې مشاعرې په باره کښې ليکي:

په شلم او يويشتم مياشت د اپرېل
اتمانزو ته خلق راغلل ډېر په سېل
سالانه جلسه وه بيا د انجمن
ورته راغلل عالمونه د وطن
پکښې وشو قسماقسم تقريرونه
رنگارنگ هم پکښې وشو تجويزونه
د شپې وشوه بنۀ درنه مشاعره
گل احمد صاحب ته ورکړې شوه تمغه

د انجمن د کليزو مشاعرو او ډرامو نه علاوه نورې مشاعرې او ډرامې د انجمن له اړخه شوې دي لکه په ۱۹۳۰ء کښې د عبدالخالق خليق ليکلې ډرامه "د خدايي خدمتگار" په نوم د فخر قوم ميا صاحب په خواهش په زيارت کاکا

صاحب کښې په يوه جلسه کښې ستېج شوې ده ـ د دغې ډرامې هيرو د خليق صاحب وررور عبدالمالك وۀ ـ
په دې باره کښې گران پوهاند ډاکټر محمدهمايون هما صاحب درې مياشتنۍ پښتو جولايي ـ ستمبر ۲۰۰۷ء ، په خپله يوه مقاله "ښکلا" کښې ليکي:

د پښتو اولنۍ ډارمې "درې يتيمان" نه پس چې کومې ډرامې زمونږ مخې ته راغلې هغه د رضا همداني د وينا له مخه د امير نواز خان جليا "درد" (۱۹۳۰ء)، د عبدالخالق خليق "خدايي خدمتگار" (۱۹۳۰) او شهيده سکينه او د فضل رحيم ساقي "سپېرۀ مرگے" (۱۹۳۵ء):

او هم په دغه مقاله کښې ډاکټر پروفيسر هما صاحب بل ځاے ليکي:

د پښتو د وړومبۍ طبعزادې ډرامې "درې يتيمان" مصنف عبدالاکبر خان اکبر د "جونگړه" په نامه خپله دويمه ډرامه په کال ۱۹۴۵ء کښې ليکلې وه چې عمرزو او شاهي باغ کښې ستېج شوه او په کال ۱۹۴۲ء کښې چاپ کړې شوه ـ په جونگړه کښې د اولس د معاشي بدحالۍ او د شتۀ منو د لاسه د هغوې د ترېخ ژوند نقشه راښکلې شوې وه او ورسره قام ته د سياسي شعور

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو درس هم په کښي موجود دے ـ (دري مياشتنۍ پښتو ، جولايي ، ستمبر ۲۰۰۰)

باچا خان چي دپښتون قام د پوهي ، علم، تعليم ، د خپلي ژبې ثقافت، تاريخ نه د خبرېدو او په عملي شکل کښي راوستولو د پاره کومه حکمت عملي خپله کړې وه هغه په هغې د کاميابۍ په طرف تګ کولو روان وۀ او کاميابي ئې موندله ـ هغه په دي نتيجه اورسېدۀ چي ما کوم تحريك شروع کړے دے نو په پښتو کښي د دي تحريك د کاميابۍ د پاره نوري ذريعي لټول پکار دي او هغه د پښتو ادب دے چي دا د ابلاغ يوه لويه ذريعه ده ـ لکه څنګه چي مخکښي په تفصيل سره ذکر وشۀ چي د انجمن له خوا د مشاعرو او د ستېج ډرامو اهتمام په ډېر زور او شور سره وشۀ او د پښتو ادب په ترقۍ کښي دغه صنفونو ډېر لوے کردار ادا کړۀ او تحريك ئې د صوبې په ګوټ ګوټ کښي متحرك کړۀ خو باچا خان لا هغسي پوره مطمئن نۀ وۀ ، ولي چي هغه دپښتون قام سره يوه لېونۍ مينه لرله او دي مينې هغه په قلار نۀ پرېښودۀ ـ هغه د خپل قام او دپښتو ژبې ترقي غوښتله ځکه خو باچا خان په خپل کتاب "زما ژوند او جدوجهد" کښي ليکي :

> په جېلخانه کښي ما د خپل قام په حالاتو په ښۀ شان سره غور کړے وۀ ـ زۀ په دي نتيجه ورسېدم چي په دنيا کښي هېڅ يو قوم بغېر د

خپلې ژبې ترقي کولې نۀ شي او په هغوي کښي علوم او فنون پيدا کېدے نۀ شي ـ ما دا اراده کړې وه چي ضرور به يوه رساله په پښتو کښي د خپل قوم د پوهولو ، د دنيا د حالاتو نه د خبرولو او د خپلې ژبې طرف ته مائل کولو (مخ کولو) د پاره جاري کوم او د دي کوشش به هم کوم چي انجمن پخپله ژبه کښي د بچو د پاره د ابتدايي تعليم انتظام وکړي ـ حقيقت دا دے چي دغه وخت په پښتو ژبه کښي هېڅ نۀ وو او پښتو د چا ياده وه؟ او پښتون قوم دومره ناپوهه ، نادانه وۀ چي دا خپله ژبه ورته سپکه ښکارېده او چي کوم قوم ته خپله ژبه سپکه شي نو هغه سپك شي او چي خپله ژبه تري ورکه شي نو هغه وروك شي ـ د راتلو سره ما دا دوه خبري انجمن ته پېش کړې ، انجمن دي خبرو سره خو اتفاق وکړۀ ليکن د مالي مشکلاتو په وجه پري عملي قدم فوراً اخستلے نۀ شۀ ـ د رسالې ذمه واري ما په خپل سر واخسته او عبدالاکبر خان او عبدالله شاه ته دا خبره حواله شوه چي د رسالې د جاري کولو د پاره اجازت نامه دي د حکومت نه واخلي ليکن په مېنځ کښي دري کاله تېر شو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوي د اجازت نامې د پاره یو درخواست قدرې هم ونهٔ کړې شهٔ. زهٔ پوهه شوم چې بغېر زما نه دا کارنه شي کېدے او د ۱۹۲۷ء په اخر کښې ما دې کار ته پخپله ملا وتړله او دا کار مې په خپل لاس کښې واخستهٔ. د اجازت نامې د پاره مې حکومت ته درخواست ورکړهٔ. اجازت نامه مې حاصله کړه او په ۱۹۲۸ء کښې مې د پښتون په نوم یوه رساله د پښتو په ژبه کښې د اتمانزو نه جاري کړه . افسوس خو په دې دے چې پښتون دومره لوے قوم او خداے ورله د نعمتونو او دولتونو ډك ملك ورکړے دے ، نهٔ د دهٔ په خپله ژبه کښې یوه رساله او نهٔ یو اخبار شته . دا د پښتو ژبې اولنۍ رساله ده چې د پښتنو په ملك کښې جاري شوه . پښتون قوم ډېر خرچي دے لېکن دې قسم څیزونو باندې پیسې نه لګوي او په دې قسم څیزونو خرچ کولو سره نا اشنا او نابلده دي. ډېرې پیسې ما د خپل جیب نه پرې خرچ کړې . دې رسالې د پښتنو په ښځو او نرو کښې یوه نوې ژندګي پیدا کړه او دا رساله په پښتنو کښې ډېره هردلعزیزه شوه . دا خپل ملك خو پرېږده په

یورپ ، امریکه او استرېلیا کښې د دې نه خبر شو نو هغوي به غوښته او امداد به ئې هم ورسره کوهٔ. د پښتنو ئې پښتو طرف ته شوق پیدا کړهٔ.

(زما ژوند او جدوجهد ،مخونه: ۲۳۳،۲۳۴،۲۳)

د پښتون رسالې د ورومبۍ ګڼې مدیر عبدالغفار خان باچا خان وهٔ او کشر مدیر ئې خادم محمد اکبر وهٔ. د پښتون رسالې په ورومبي مخ یعنې ورومبۍ پاڼه باندې د قامي شاعر خادم محمد اکبر دا شعر لیك وهٔ:

نهٔ کلونه د غلام په غلامۍ کښې
نه ساعت د ازادۍ کهٔ ځنکدن وي

محترم پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما صاحب په خپل کتاب " په سرحدي صوبه کښې د صحافتې او ادبي مجلو روایت" کښې لیکي:

"پښتون" په دغه زمانه کښې د پښتو ورومبنۍ رساله وه او په دې کښې به د هغې وخت د ټولو نومورو شاعرانو او د قلم د خاوندانو لیکونه چاپ کېدهٔ. په کال ۱۹۳۰ء کښې چې کله باچا خان د پېرنګي حکومت ونیولو نو د پښتون اشاعت هم بند شهٔ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مئي ۱۹۳۱ء كښې رساله په دويم ځل جاري شوه او په دغي دويم دور كښې نومورے شاعر او اديب عبدالخالق خليق د پښتون مدير وټاكلے شۀ ـ هغۀ د دسمبر ۱۹۳۱ء پورې پرچه ښۀ په باقاعدګۍ سره جاري وساتله خو تر دغي مياشت پورې د اتو اشاعتونو نه پس د باچاخان د ګرفتارۍ په وجه بيا بند شوه ـ په كال ۱۹۳۸ء كښې په دريم ځل د پښتون اجراء وشوه او چې كله په ۱۹۴۱ء كښې د مجلې د واكمنو نه حكومت ضمانت وغوښتۀ نو د مالي تنګسيا په وجه په مجبورۍ رساله بند كړې شوه ـ په كال ۱۹۴۵ء كښې په سرحدي صوبه كښې د ډاكټر خان صاحب د وزارت په وخت كښې د پښتون اشاعت په ځلورمه پېره شروع شۀ او د پاكستان د جوړېدو پورې جاري پاتې شۀ ـ په كال ۱۹۴۷ء كښې د حكومت له اړخه د رسالې په اشاعت پوخ بنديز ولګېدۀ ـ (صفحه: **۵۲م۵۴، ۵۳**)

ګران ډاكټر هما صاحب هم په دغه كتاب كښې وړاندې ليكي:

د "پښتون" عمومي مزاج سياسي وۀ ـ د خدايي خدمتګار تحريك خبرونه د باچا خان تقريرونه د ملك د سياسي مشرانو د اهمو تقريرونو ترجمې

به په مجله كښې په باقاعدګۍ سره چاپ كېدې ـ وخت په وخت به په كښې د معلوماتي ، اصلاحي رنګ، ادبي ، تاريخي او تحقيقي ليكونه هم چاپ شو ـ باچا خان په ذاتي توګه د پښتون رسالې په اشاعت كښې ډېره دلچسپي لرله ـ په اتمانزو كښې د هغۀ حجره د مجلې دفتر وۀ ـ وروستو دغه دفتر سردارياب ته منتقل شۀ ـ پښتون د خپل وخت يوه درنه معلوماتي مجله وه او د پښتو صحافتي ادب په تاريخ ئې دوامي نقشونه ثبت كړي دي (صفحه: **۵۴،۵۵**)

كۀ مونږ د باچا خان د تحريك يوه لنډه شان جائزه واخلو نو مونږ په دې نتيجه رسو چې د باچا خان تحريك د پښتون د پوهې، علم او ترقۍ د پاره وۀ ـ هغۀ دپښتون ژوند د سوكالۍ او خوشحالۍ سره ليدل غوښتل ، هغه د عدم تشدد قائل وۀ ـ هغۀ پښتون د جهالت د تيارو نه بهر كول غوښتل ـ هغه په پښتون قام كښې د ځان پېژندګلو غوښتله ـ هغه پښتون د تجارت ، صنعت او زراعت په ميدان كښې اختيارمند جوړلو د پاره هلې ځلې كولې نو ځنګه چې وئيلې شي ادب او ژوند سره لازم او ملزوم دي نو هغه هم د خپل تحريك د كاميابۍ د پاره د پښتو ادب لمن هم ټينګه نيولې وه او هم په دې پوهه وۀ چې د هر تحريك په شا د ادب لاس وي او كۀ مونږ سوچ وكړۀ نو د باچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان تحريك كۀ په اصلي معنو كښې د سياسي بېدارۍ تحريك وۀ نو ورسره ئې په قام كښې د ادبي شعور د بېدارولو د پاره هم كوشش كړے دے ولې چې ادب خو په مدرسو كښې زده كېږي او د هغۀ دغه مقصد او نصب العين وۀ چې پښتو ژبه او پښتون قام دې د نورو ژبو او قامونو سره په يو صف كښې اودرېږي. دغه وجه ده چې باچا خان او د هغۀ ملګرو پښتون قام د مشاعرو، ډرامو د تحرير او تقرير په ذريعه په هر ميدان كښې د انقلاب راوستلو درس او پيغام وركړے دے. دا اعزاز او فخر باچاخان او د هغوي ملګرو ته حاصل دے چې په دې سيمه ئې د اولنۍ مشاعرې او ستېج ډرامې بنياد كېښود او ولې به ئې نه كېښښودۀ ځكه چې انجمنِ اصلاح الافاغنه په بنيادي نكاتو كښې دا دوه خبرې شاملې وې:

- ❖ دا جرګه به د پښتو ادب په خاطر په كال كښې يو ځل په اتمانزو كښې د ټولې صوبې د شاعرانو د مشاعرې او په سالانه جلسه كښې د شموليت دعوت وركوي.
- ❖ دا جرګه به د اولسي شاعرانو حوصله افزايي كوي او ناچارو سره به حسبِ توفيق مدد كوي.

(د برصغير پاك و هند ازادۍ كښې د پښتنو برخه، مخ ۷، ۸. عبدالاكبر خان اكبر، انجمنِ اصلاح الافاغنه)

د دې نه معلومېږي چې د انجمنِ اصلاح الافاغنه مشرانو ته دا پته وه چې دا تحريك بغير د پښتو ادب نه نيمګړے دے او تر

څو چې پښتنو خپله ژبه زده كړې نه وي نو تر هغې دوي ته د علم او پوهې مقام ته رسېدل ګران دي. لكه ستر مشر عبدالولي خان په خپل كتاب "باچا خان او خدايي خدمتګاري" كښې ليكي:

چې كله به دويم جماعت پاس پښتون هم په پښتو كښې خبرې كول خپله بې عزتي ګڼله په اردو كښې خبرې كول او اردو كښې خط ليكل به خپله پښتو ژبه كښې په خبرو كښې د اردو او فارسۍ غټ غټ ټكي ورټومبل به خلقو ته د تهذيب او تعليم نخښې ښكارېدې او چې چا له به څو ټكي انګرېزي ورتلله نو هغه خو بيا را پرې مۀ شي. هغه خو به ځان د باچا (انګرېز) سره سيال ګڼلو او د وخت بې وخته او د بې ضرورته انګرېزۍ ټكي استعمالول به ئې اوربدونكي متاثره كړي او په هغوي د خپل علم او پوهې رعب كېښنوي. كله چې خپلې ژبې پښتو ته د خلقو توجه راوګرځېده نو هغې سره ضروري وه چې پښتون د ژوند په دغه اړخ به هم ډېر ښۀ اثر وشي، چې كله ليكل او لوستل په پښتو كښې شي نو د لوستلو د پاره ورله تابيا پكار ده نو باچا خان په خپله يوه مياشتنۍ رساله د پښتون په نوم د اتمانزو نه وېستله او په دې طريقه په پښتو ژبه كښې په اول ځل د قلمي انقلاب بنياد كېښېښودې شۀ. انقلاب ورته زۀ ځكه وايم چې اولنے قدم په دې سلسله كښې پښتنو شاعرانو پورته كړۀ. شاعري اوسه پورې يوائې ګل او بلبل، سنه او وربل نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېره چورلېده ، ولې دې نوې انقلاب سره شاعرۍ د اولسي ښېګړې يوه ذريعه وګرځولې شوه . پښتنو شاعرانو او ليکوالانو ته يوه نوې نخښنه کښېښودې شوه چې به هغوي پرې خپل متونه وګوري.

(باچا خان او خدايي خدمتګاري.مخ: ۳۷۲، عبدالولي خان)

مونږ په دې نتيجه رسو چې دا تحريك د پښتون قام او ژبې ، ثقافت ، تهذيب ، تاريخ ته د لوړ مقام ورکولو تحريك وۀ او د دې تحريك د پرمختګ د پاره د پښتو ادب په لاره خپل تګ کول دي ، هله به خپل مرام ته رسي خو ورومبے به دا تحريك د پښتو ژبې او ادب تحريك ګرځول وي او هم هغه شان وشو. دې قامي تحريك يو پښتو ادب ته لويه برخه ورکړه ځکه نو مونږ ورته د پښتو تحريك هم وئيلې شو. ځکه چې دې تحريك پښتو ادب کښې ستر پوهان، اديبان ، شاعران ، دانشوران او ليکوالان پيدا کړي دي چې پښتو ژبه ئې ژوندۍ ساتلې ده. په دې حقله ستر پوهاند ، اديب ، شاعر او محقق ډاکټر هما صاحب په خپله يوه مقاله کښې "تحريك او ادبي تحريك" د سر خط لاندې ليکي:

> په شلمه صدۍ کښې د باچا خان د قامي تحريك په رڼا کښې چې کوم ادب پيدا شۀ هغه البته د تحريك غوښتنه پوره کوي او مونږ دغې ادب ته د قامي تحريك نوم ورکولې شو.

(مياشتنۍ ننګ ناموس،مردان. ۱۹۹۲ء)

د دې دومره اوږد بحث نه دا نتيجه راولاړېږي چې د باچا خان تحريك پښتون قام ته ډېر څۀ ورکړي دي . پښتون قام ئې د تعليم، علم ، پوهې په رڼا منور کړے وۀ او د جهالت د تيارو نه ئې راوېستے او خپل مقام د پېژندګلو لار ئې ورته د پښتو ادب په ذريعه ښودلې يوه هڅه کړې وه چې نن هغه ارمان د هغه ستر بابا پوره شۀ او پوره کېږي.

دلته به د علامه اقبال د يو فارسي شعر سره دا مقاله ختمه کړم:

شعر کجا و من کجا شعر و سخن بهانه ایست
سوئے قطار مي کشم ناقۀ بے زمام را

ترجمه:

چرته شعر او چرته زۀ ، شعر او سخن خو تشه يوه بهانه ده. د ملت د بې مهاره اوښې د وحدت د قطار په لوري راسمول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابیات:

1. زما ژوند او جدوجهد۔ عبدالغفار خان ، کابل چاپ ۱۹۸۳ء
2. باچا خان او خدايي خدمتګاري وروميے ټوک ۔ عبدالولي خان، د چاپ ځاے پېښور، ۱۹۹۲ء
3. د برصغير پاك او هند په ازادۍ کښې د پښتنو برخه ۔ عبدالاکبر خان اکبر ، انجمنِ اصلاح الافاغنه ،يونورستي پبلشر افغان مارکيټ قيصه خوانۍ پېښور ، ۲۰۰۹ء
4. له پير روښانه تر باچا خانه ۔ على خان محسود ۔ دانش خپرندوي ، قيصه خوانۍ پېښور
5. په سرحدي صوبه کښې د صحافتي او ادبي مجلو روايت ، د ۱۸۵۴ء تا ۱۹۷۵ء پورې ۔ ډاکټر محمد هما يون هما ، سهيل پرنټرز مردان ۲۰۰۹ء
6. خدايي خدمتګار تحريك۔احمد کاکا ، يونيورستي بك ايجنسي، پېښور ۱۹۹۱ء
7. زۀ او زما زمانه۔عبدالخالق خليق، اداره اشاعت سرحد پېښور ، ۱۹۷۴
8. د رڼاګانو محفلونه ۔ سيد صابر شاه صابر يونيورستي بك ايجنسي خيبر بازار پېښور ۱۹۹۴ء

9. د عبدالخالق خليق د ژوند او ادبي خدمات۔ مذکر شاه خليل، ملت پرنټرز لاهور، ۲۰۰۱ء
10. د ښکارندوي غوري په قصيده مشاعره۔ ګل باچا الفت ، کابل چاپ ۱۹۸۳ء
11. د پښتو پرون ، نن ، سبا ۔ اسير منګل ، دانش خپرندوي، قيصه خوانۍ پېښور ۲۰۰۵ء
12. د پښتو ادبي تحريکونه ۔ ډاکټر راج ولي شاه خټك ، پښتو اکېډمي پېښور يونيورستي ۱۹۸۹ء
13. مياشتنۍ ناموس۔مردان، ۱۹۹۲ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر محمد زبېر حسرت

د باچا خان بابا خبرې

❖ په ماشوموالي کښې چې څۀ عادتونه په بچو کښې پيدا شي نو چې بيا غټ (لوے) شي نو هم پکښې وي او په ډېره مشکله د هغو بدو عادتونو نه خلاصيدے شي۔
(زما ژوند او جدوجهد ۱۷ مخ)

❖ رښتيا خبره دا ده چې ظالمان بهادران نۀ وي ، ډېر بُزدله او بې ايمانه وي ، بهادر سړے هېچرې په چا ظلم نۀ کوي (مخ ۲۲)

❖ يوه ورځ زما پښه ګزك شوې وه ، ډاکټر وګرم خبر شۀ ، راغے، زۀ ئې خپلې بنګلې ته بوتلم اوبۀ ئې ګرمې کړې زما پښه ئې ووينځله او بيا ئې زما په پښه پټۍ ولګوله ـ رښتيا خبره خو دا ده چې زمونږ د رسول صلی الله عليه وسلم په قول "خيرالناس من ينفع الناس" باندې دوي عمل کړے دے ، وايه زمونږ ، چې ناس يعنې د خدا ے مخلوق خو لا پرېږده د خپل قام، ورور او عزيز خدمت کولو ته تيار نۀ يو ، خدمت خو لا پرېږده په اور کښې

رانه ولاړ وي او ځکه خو خدا ے خوار او ذليل کړي يو۔
ما کښې چې د انسانيت ، قوم پرستۍ، ورورۍ ، عزيزولۍ او وطن دوستۍ او د خدا ے د مخلوق د خدمت کومه جذبه پيدا شوې ده په هغې کښې زما د دې استاذ وګرم ډېر لاس دے۔ ما به دا فکر کوۀ چې دوي د کوم ځا ے نه راغلي دي ، زمونږ د قامه نۀ دي ، زمونږ په مذهب نۀ دي ، دلته راغلي دي او زمونږ د بچو خدمت کوي او غريبانانو ته د خپلې ګېډې برخه ورکوي او زمونږ خپل وطن دے، زمونږ خپل بچې دي، زمونږ خپل قوم دے او مونږ د هغوي د پاره هېڅ نۀ کوو۔بيا به مې دې خپل قوم او ملك طرف ته خيال لاړ نو ما به دې ته ډېر فکر کاوۀ چې زمونږ خانان ، نوابان، ملايان او تعليم يافته خلق سره د دې چې مونږ يو قوم يو ، يو وروڼه او يو مذهب يو خو دا جذبه راکښې نشته چې د دې خپل غريب قوم د بچو سره امداد وکړو ۔
(۲۸-۲۹ مخونه)

❖ زۀ د وړوکوالي نه کفايت شعاره وم او د خپل خرڅ د پيسو نه به مې بچت کاوۀ۔ هم دا وجه ده چې ما پخپل ټول عمر کښې د چا نه قرض نۀ دے غوښتے او نۀ چاته مختاج شوے يم۔خلقو زما نه قرضونه اخستي دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو رانه خوړلي دي او زما د وړور خان صاحب مټ لړ ارت وهٔ. (۲۹مخ)

- ❖ خدای بې نیازه دے. هېڅ شي او هېڅ چا ته مختاج نهٔ دے. کهٔ خېراتونه دي کهٔ زکات دے کهٔ صدقات دي، کهٔ مونځ دے، کهٔ روژه ده، کهٔ حج دے، دا ټول زمونږ د ښېګړې دپاره دي، کهٔ ښهٔ کوي د ځان دپاره دي او کهٔ بد کوي هم د ځان دپاره دي دي. (۳۹مخ)
- ❖ ډېر خلق خپلې لوڼه د پېسو د پاره ورکوي. پکار دي چې د سړيتوب په لحاظ خپلوي وشي. دا نه چې د دولت دپاره ځوانه جینۍ بوډا ته کښېنولې شي. (۴۹مخ)
- ❖ نو د دې داسې پېښو مخ نیوے پکار دے، باید چې د هلك او جینۍ نه پُښتنه کېږي ځکه چې دا خو دوی د ژوند د ملګرتیا سوال دے. (۵۰ مخ)
- ❖ پېرنګیانو جرګې د انصاف او امنیت برقرارولو د پاره نهٔ وې جوړې کړې، بلکې پېرنګیانو جرګې په پوره تدبیر د دې غرض د پاره جوړې کړې وې چې په جرګو کښې انصاف نهٔ کېږي، پرې وي، جمبې وي او اکثر چې به ګناه ګار سړې په سفارش یا په بډو رشوت خلاص شو نو مخالفې ډلې به د بدل اخستلو کوشش کاوهٔ او په دا شان به دا دښمنۍ پېړو په پېړو چلېدلې او

باچاخان عهد ساز شخصیت

دا سلسله به روانه وه. پښتانهٔ به په خپلو کښې اړم وي او مونږ پېرنګیانو ته به ئې توجه نهٔ وي. (۵۱ مخ)

- ❖ کهٔ په پښتون کښې علم راشي قام به ترقي وکړي نو مونږ به هم ترقي وکړو (۲۵مخ)
- ❖ د قام مینه او خدمت او د حریت جذبه یواځې په تعلیم نهٔ ده. مونږ چې د قام خدمت او ازادۍ تحریك شروع کولو زهٔ په ښارونو کښې تعلیم یافته و پسې ډېر وګرځېدم، ما په هغوی کښې داسې خلق پیدا نهٔ کړے شول چې د خدای د پاره د قام خدمت ته تیار شي. (۲۹مخ)
- ❖ او چې د دوی نه ما یوسه شوم، ښارونه مې پرېښودل او کلو بانډو ته ووتم او عوامو له ورغلم، په څلورو میاشتو کښې دومره خلق راسره راپاڅېدل چې پېرنګے ورنه وویرېدهٔ. زهٔ دولس کاله په تعلیمیافتو و پسې ګرځېدلے یم خو د دوی نه مایوسه شوم او کلو ته ووتم نو په زرګونو خلق راسره ملګري شول. (۲۹مخ)
- ❖ ما سره د خپل قام د ښځو ډېر قدر او عزت وهٔ او ډېره همدردي مې ورسره وه، ولې چې زمونږ په قام کښې هم لکه د نورو مشرقي قومونو په شان د ښځو قدر نهٔ وهٔ. دوی به د سړو نه ښکته ګڼلې شوې. حالانکې چې پستي او بلندي په عمل ده، کهٔ د چا عمل پست وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه نر وي كۀ ښځه ، پكار دي چې پست وګڼلے شي او
د چا عمل چې اوچت وي ، نر وي كۀ ښځه، پكار دي
چې په درانۀ نظر ورته وكتلے شي۔ خدا ے خو نر او ښځه
د دنيا د ابادۍ دوه ملګري پيدا كړي او د بشريت د
ګاډي ادوه پايي دي ۔ دا ګاډے په يوه پايه نۀ شي
چلېدے او بيا زمونږ د پښتنو ښځې خو ډېرې پاك
لمنې، حياناكې، مينه ناكې او وفادارې دي او ډېرې
خدمتګارې دي۔(۷۵ مخ)

❖ پښتانۀ اوس هم د اخبار لوستو شوق نۀ لري ، په چتې
څيزونو، په بې ځايه رواجونو په زرګونو روپۍ خرڅ
كوي خو په اخبار يوه پيسه نۀ وركوي او هم دا وجه ده
چې د دومره بهادر او لوے قوم پخپله ژبه كښې يو
قومي اخبار نشته۔

❖ چونكې زمونږ د اخبار سره مينه نشته نو ځكه زمونږ
پخپله ژبه كښې اخبار هم نۀ وۀ۔ څنګه چې ئې د اخبار
سره مينه نۀ وه دغسې ئې د خپلې ژبې سره هم مينه نۀ
وه۔ د تعليم يافته كسانو سره به مې چې د ژبې په باره
كښې خبرې وكړې ، راته به ئې ووئيل چې پښتو لا څۀ
ژبه ده ؟ په دې كښې علم نشته، پښتو كښې څۀ دي؟
ما به ورته وې چې هلكه! دا نورې ژبې خو د اسمانه نۀ
دي راكوزې شوې ، د هرې ژبې ويونكو خپلې ژبې ته

باچاخان عهد ساز شخصيت

ترقي وركړې ده ، پښتنو چې خپلې ژبې ته توجه نۀ ده
كړې ، دې كښې د پښتو ژبې څۀ ګناه ده؟ دا خو زما او
ستا ګناه ده۔

❖ اخبار لوستل ډېر ضروري څيز دے ؛ دې كښې د ټولې
دنيا حالات دي ...... د پښتنو ښځې د نارينه و نه
ذهيني دي.... زما به هميشه دا كوشش وۀچې د ښځو
د مغزو نه د كمترۍ احساس لرې كړم ۔ ځكه چې په
دوي كښې دا احساس خودغرضو او ناپوهو سړو پيدا
كړے دے۔ ما به خپل ټبر سره په دې خبره بحث كولو
چې ښځه او نر دواړه د خدا ے په نزد يو شان دي ،
دروندوالے او سپك والے په عمل دے او دا به مې هم
ورته وئيل چې د دې احساس په پيدا كولو كښې تاسو
ښځې پخپله هم ګرمې يئ۔ ځكه چې ځوي ته په يو نظر
ګورئ او لور ته په بل نظر او د وړوكوالي نه د جينكو په
مغزو كښې دا خبره كښېنوئ چې هلكان او نارينه
خدا ے د جونو او ښځو نه بهتر او لوے پيدا كړي دي۔
بيا به مې ورته وې چې انسان د خدا ے په ټول مخلوق
كښې اشرف ګڼلے شي نو په دې وجه ئې د نور مخلوق نه
ذمه واري زياته ده خو زۀ چې دې خپل قوم ته ګورم نو
ماته په دوي او ځناورو كښې فرق نۀ ښكاري۔ د دوي
سره هم د خپلې ګېډې غم دے او ځناور سره هم د خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جالې غم وي۔ دوي هم بچي راوړي او د خپلو بچو غم خوري او ځناور هم بچي زېږوي او لويوي ئي نو دوي په څۀ اشرف المخلوقات وبللے شي ۔ دوي هم لکه د ځناورو په شان يو بل وژني ، دوي به هله اشرف المخلوقات وګڼلے شي چي دوي کښي اجتماعيت ، ورورى، عزيزولي، مينه او محبت پيدا شي۔ تش په دي چي نور ځناور په ځلورو پښو ګرځي او انسان په دوه پښو، اشرف کېدے نۀ شي۔ نارينه چي مرشي ، ښځه کنتون کوي او چي ښځه مړه شي نارينه سمدستي بله ښځه وکړي۔ پکار خو دا دي چي د ښځي ثښتن مړ شي چي هغه هم بل مېړۀ وکړي۔(۷۷ تا ۷۹ مخونه)

❖ د دنيا تاريخ ګواه دے چي په کوم قوم کښي داسي اشخاص پيدا شوي دي چي هغوي د خپل قوم د اصلاح د پاره پاڅېدلي دي نو د اقتدار خاوندانو ئي مخالفت کړے دے۔ ولي چي هغوي خپل اقتدار په خطره کښي ليدلے دے ، تاسو دي خپل د خدايي خدمتګارو تحريك ته وګورئ ، څومره چي قوم کښي پوهه راغلي ده هم هاغه هومره د اقتدار د خاوندانو قدرت کم شوے دے او د خپل پيغمبر صلی الله عليه وسلم ژوند مطالعه کړئ چي خپلو ترونو ، ترېورانو ئي مخالفت وکړۀ ، د څۀ د پاره؟ د اقتدار د پاره او د مديني خلقو

ئي ملا تړ وکړۀ ، ولي چي د هغوي سره نۀ مذهبي اقتدار وۀ ، نۀ سياسي ، يهودو چي ئي مخالفت وکړۀ هم د اقتدار د پاره وۀ۔(۸۴-۸۵ مخونه)

❖ پښتون ژوندے قوم دے ، خو چي د ژوندي کولو خلق پکښي پيدا شي ، تر څو چي په يو قوم کښي د ژوندي کولو د پاره خلق پيدا نۀ شي ، هغه قوم ژوندے کېدے نۀ شي۔(۸۵مخ)

❖ د زماني د بدلون سره کۀ قام بدل شي ترقي وکړي ، کۀ نه وروستو پاتي شي۔(۸۵ مخ)

❖ رسم او رواج پرېښودل اسان کار نۀ دے۔ په رښتيا ډېر ګران دے او اخلاقي جرات غواړي۔(۸۵ مخ)

❖ د غلطي پراپيګنډې مقابله کول پکار وي ، چي سړے پاخبرې، ملا وتړي او خلق په حقيقت پوهه کړي او دا هله کېدے شي چي د بې غرضو هم خيالو مضبوطه ډله وي ، چي د خلقو اعتماد ئي حاصل کړے وي۔ اوچت شي چي ملك کښي وګرځي او خلقو ته غلطه خبره او حقيقت سم ورښکاره کړي۔(۱۰۲ مخ)

❖ د دي دنيا تاريخ خو زمونږ په وړاندې پروت دے، چا ته چي مذهب راغلے دے او هغوي منلے او عمل ئي پرې کړے دے ، په دي دنيا اباد شوي دي ، د خوشحالۍ او امن ژوند نصيب شوے دے۔ تاسو عربو ته وګورئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي د اسلام نه مخکښې د هغوي څهٔ حال وهٔ ؟ او چي اسلام راغے او عمل ئې پرې وکړهٔ ـ د هغوي څهٔ حال شو؟ د اسلام په وجه د دوي د حکومت، دولت او عزت خاوندان شول ـ تاسو د هغه وخت د مسلمانانو د ژوند په هر اړخ نظر واچوئ ، غور او فکر پرې وکړئ او د اسلام د دې ټېکه دارانو په خبرو غور او سوچ وکړئ چي دا دوي چي کوم اسلام بيانوي، دا هغه د خدا ے او د رسول (ص) اسلام دے کهٔ د سرمايه دارو؟ او دوي چي څهٔ وايي ، د خدا ے دپاره ئې وايي کهٔ د سرمايه دارو د پاره ئې وايي ؟ (۱۱۱مخ)

❖ خدا ے پاك په قران کښې د بنی اسرائيلو د عالمانو ذکر کوي چي هغوي به د لږو پيسو د پاره د خپلو خواهشاتو د پوره کېدو د پاره د تورات او زبور په اياتونو کښې تحريفونه او تاويلونه کول ـ هر مذهب او مسلك چي د خود غرضو او چالاکو خلقو په لاس ورشي بيا پکښې هغه اولنے انقلابيت او روح پاتې نهٔ شي، بيا د سرمايه دارو مذهب ترې جوړ شي او تش کالبوت شي.(۱۲۰مخ)

❖ په غلامۍ کښې د انسان نه انسانيت هېر شي او انساني خوبۍ پکښې پاتې نهٔ شي. (۱۴۱ مخ)

❖ مونږ د خلقو د پېغورونو له کبله ډېر غلط کارونه کوو. (۱۴۸مخ)

❖ د پښتنو ودونه له رواجونو ډك وو ، ما د هغو اصلاح غوښتله نو ځکه مې د ځان نه شروع وکړه او د شريعت مطابق مې اول ډولۍ راوړه. په سبا له مې وليمه ورکړه او يو وخت مې ښه ډوډۍ د کلي خلقو ، دوستانو او خپلوانو له ورکړه. خلقو راته د نېندرې په دود روپۍ را اوچولې خو ما ونهٔ منلې. کهٔ څهٔ هم په ډېرو زمونږ پورې وې ، په ډوډۍ کښې مو د رسم او رواج د اصلاح کولو په باره کښې تبادله خيال د خلقو سره وکړهٔ. په هغه وخت کښې دا دود وهٔ چي په وادهٔ کښې به ټولو کسب ګرو له وادهٔ ته راغلو مېلمنو پيسې ورکولې ، چا به ائينه ښوده، چا به سپېلني لوګي کول ، چا به ډول وهلو، چا به ګلونه راوړي وو، چا به رباب کښې چاربيته وئيله ، په مېلمنو به يو لوټ مار وهٔ ، کهٔ د چا زړهٔ به وهٔ او کهٔ نه خو د خپله شرمه به ئې دا حساب کسب ګرو ته ادا کولو. زما په وادهٔ کښې د اول ځل د پاره دا کارونه ما بند کړل او کسب ګرو ته مې دا ووئيل چي تاسو به مېلمنو له تکليف نهٔ ورکوئ. ستاسو د ټولو حق به زهٔ ورکوم ولې چي تاسو زما کسب ګر يئ. دغه شان ډمې به ګډېدې ، مېلمنو به کهٔ د چا زړهٔ وهٔ کهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ، پيسې به ئې ورکولې . سازيان به وو، جنجونه به وو، ټوپکې او غربينونه به خلاصېدل . لنډه دا چې ډېر فضول خرڅونه به وو . زما په واده کښې دا ټول ما بند کړل او دا مې د دې د پاره وکړل چې د قام او ملك د پاره ډېر نقص دے او خلق ترې تنګ وو خو چا کښې ددې د پرېښودو اخلاقي جرات نه وه . ما د دې شيانو د مخنيوي ابتدا د خپل واده نه وکړه او خلقو ته مې هم ووئيل چې تاسو هم دا بې ځايه رواجونه پرېږدئ . (۱۵۲ مخ)

❖ يوه ورځ زه د امان الله خان ملاقات له تللے وم ، ډېرې خبرې مې ورسره وشوې . په خبرو خبرو کښې مې ورته دا ووې ، تاله ترکي درځي ، فارسي درځي او نورې ژبې هم درځي خو خپله ژبه نه درځي . زما خبرې په هغهٔ ډېر اثر وکړهٔ او وعده ئې راسره وکړه چې زده کوم به ئې . کله چې له افغانستانه ووېستلے شهٔ ، زهٔ بمبۍ ته د دهٔ ليدو له ورغلم نو هلته ئې ماسره پښتو کښې خبرې وکړې . (۲۳ مخ)

❖ په کابل کښې زمونږ تعلقات د نادر خان او د دهٔ د کورنۍ سره ډېر وو . دې په خپله وزير دفاع وهٔ او ورور ئې سردار عبدالعزيز خان د معارف وزير وهٔ . يوه ورځ ئې ما ته ووې ، څه ورشه د حبيبي ليسه (کالج) وګوره

چې کالج ته ورغلم نو د يو جماعت د هلکانو نه مې دا تپوس وکړهٔ چې "شما کيستيد؟" دوې به راته ووئيل چې " افغان هستم" بيا مې ورته ووې چې " ملك شما؟" دوې به ووې "افغانستان" بيا مې ورته ووې " افغاني ميداني که افغان هستي؟" نو غلي به شو ، غږ به ئې نهٔ کوهٔ نو ما به ورته ووئيل چې څنګه افغان يئ او څنګه د افغانستان اوسېدونکي يئ چې خپله ژبه نهٔ درځي .

❖ دغه شان محمود طرزي صاحب سره چې د افغانستان وزير خارجه وهٔ او ډېر لائق سړے وهٔ ، په يوه لويه مېلمستيا چې دهٔ د مهاجرينو د پاره کړې وه ، د ژبې بحث راغے ، يو سړي ورنه پُښتنه وکړه چې دا څنګه افغانستان دے چې افغاني پکښې نشته . طرزي صاحب ووئيل چې فارسي هم زمونږ د ملك ژبه ده نو ما ورته ووئيل چې طرزي صاحب! پښتو خو د افغانستان ملي ژبه ده او د اکثريت ژبه ده ، په ټوله دنيا کښې د اکثريت ژبه هم سرکاري وي ، هم دفتري ،هم تعليمي وي . (۱۲۳-۱۲۴ مخونه)

❖ د افغانستان او ازادو قبائلو حالت چې مې ليدهٔ او پينځلس کاله مې په هندوستان ، قبائلو او افغانستان کښې ګُرزي پرزي وکړې نو په دې نتيجه ورسېدم چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

انقلاب د منډې کار نۀ دے ، او دومره اسان خيز نۀ دے ، انقلاب د سړې سينې کار دے ، انقلاب عمل او پوهه غواړي، انقلاب عالمان او پوهان غواړي چې د پوهې سره قام وروزي او انقلاب ته ئې اماده کړي ، د انقلاب د پاره د اشخاصو ضرورت دے ـ تۀ ګوره چې زمونږ جذباتي ملګري په څومره جوش راوتلي وو، ټول لاړل خوارۀ شول نو کښيناستم د ځان سره مې ښۀ فکر وکړۀ ، زۀ په دې نتيجه ورسيدم چې زمونږ د قام د تجارت خوا ته توجه شته نۀ د صنعت خواته ، نۀ د زراعت خواته او نۀ د تعليم خواته ـ د بلې خوا نه په رسمونو ، رواجونو کښې تر غوږونو ډوب دي، په خانه جنګو اخته دي ، داسې قام انقلاب نۀ شي کولے او دا قام د دې بلاګانو نه خلاصول پکار دي چې سياسي شعور پکښې پيدا شي او دا کار يوه پرامنه فضا غواړي، تر دغه وخته پورې زۀ په دې عقيده وم چې دا ټول کارونه انقلاب غواړي ، تشدد راته د انقلاب نژدې او د کاميابۍ لار ښکاريده ، خو د تجربې نه وروستو راته معلومه شوه چې د جنګ په وخت کښې اسونه نۀ خربيږي نو ځکه مې اراده وکړه چې خپل کلي ته واپس کيږم او د عدم تشدد د اصولو په بنا به کار کوم ، اول به د انقلابي اشخاصو د تعليم او تربيت د پاره قومي

باچاخان عهد ساز شخصيت

مدرسې جوړوم نو ځکه اتمانزو ته راغلم ـ زۀ چې له هجرته بيرته راغلم ، د هغو مدرسو د بيرته جاري کولو کوشش مې کولو چې پيرنګيانو د جنګ په زمانه کښې بندې کړې وې ـ (۱۲۸ ، ۱۲۹ مخونه)

- ❖ چې په ډلو کښې اختلاف پيدا شي کۀ ډير ښۀ او زورور خلق وي هم بې کاره شي او د هغوي طاقت د يو بله په غورزولو کښې صرف شي ـ په خدمت کښې اختلاف نۀ راځي ، اختلاف د خودغرضۍ نه پيدا کيږي ـ (۱۷۳ مخ)
- ❖ پښتانۀ ډير ښۀ قام دے ، دوي په افسانو او قيصو ډير نۀ پوهيږي ـ کۀ هر ښۀ کار چې په دوي کوي نو ځان ورته نمونه کړه چې تۀ روان شوې ، دوي هم درپسې روانيږي ـ (۱۷۵ مخ)
- ❖ هغه کار چې سړے ئې په ښکاره نۀ شي کولے او پټ ئې کوي، سړے کمزورے کوي او د خپلو اصولو نه ئې وباسي او په سړي کښې ويرې او بُزدلي پيدا کوي ـ (۱۸۹ مخ)
- ❖ زما د ابتدا نه دا عقيده ده چې پښتون ډير ښۀ قام دے ، ډير زر ئې اصلاح کيدے شي ـ په شرط د دے چې څوک ئې پوه کړي ـ دا نن چې دے په داسې بد حالت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېي دے ، د دي وجه دا ده چي څوك ئې غم نۀ خوري او نۀ ئې پوهوي۔(۱۹۵مخ)

❖ مونږ ټول پښتانۀ يو قام يو ورونه يو، د يو بابا اولاد يو ، زمونږ عزت او ذلت يو دے ، کۀ چرې مونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دې حديث عمل وکړۀ چي " په ځان دې څۀ پېرزو نۀ وي په بل ئې هم مۀ پېرزو کوه" نو ډېر زر به کامياب شو ، مونږ چي د خپل پښتون ورور سره د هر سلوك اراده وکړه ، پکار دي چي د لږ ساعت د پاره په هغې غور وکړو او خپل ګرېوان کښېي وګورو کۀ چرې دا کار بل څوك ما سره وکړي نو زۀ به پرې خوشحاله شم که خفه ؟ کۀ چرې زۀ په دي خوشحالېږم نو هغه کار کول پکار دي او کۀ زۀ پرې خفه کېږم نو پکار دي چي دغه کار مونږ ونۀ کړو ۔ بله دا چي مونږ پښتنو کښېي کۀ يو سړے بد کار وکړي نو په دې وجه د هغۀ ملګرتيا پکار نۀ ده چي دے پېښورے دے يا بنووال دے يا کوهاټے دے يا ډېره وال دے او زما د علاقې دے ، د بد کارو او بد چلنه خلقو ملګرتيا نۀ ده پکار ، کۀ په ځان زمونږ ورور هم وي څکه چي د دې د لاسه قام او سوسائيټۍ ته نقصان رسېږي او هم دا خلق قام تباه کوي۔

باچاخان عهد ساز شخصيت

مونږ له پکار دي چي همېشه د حق ا و ښو خلقو ملګرتيا وکړو ، کۀ په مونږ کښېي يو سړے بد کار وکړي مونږ ټولو له پکار دي چي د خپلې وروری او عزيزولۍ نه ئې وباسو کۀ هغه ښو وال وي، کۀ پېښورے وي ، کۀ کوهاټے وي ، کۀ ډېره وال وي ، کۀ مونږ په رښتيا په دې لاره روان شو نو زر به هغه کسان چي په بدو لارو روان دي او د چا د لاس چي پښتانۀ په دي مصيبت اخته دي د خپلو بدو کارونو نه به واوړي۔
دا نن چي پښتانۀ په بدو لارو روان دي ، د دي وجه دا ده چي مونږ د ښو او بدو فرق نۀ کوو او نۀ څوك شته چي د ښو او بدو په فرق مو پوهه کړي۔ يو بد عمله سړے چي ووينې چي زما په بدعملۍ کښېي ملا تړ کېږي نو هغه به ولې د خپلې بد عملۍ نه لاس اخلي او کۀ مونږ د ښو بدو فرق وکړو او لکه چي هر ماستختن په نمانځۀ کښېي د خدا ے سره وعده کوو چي " ونخلع و نترك من يفجرك" يعني څوك چي ستا نافرماني کوي، مونږ به هغوي پرېږدو، کورکلے به ورسره نۀ کوو ، کۀ دا وعده په ځاے کړو ، پښتون به يکدم بدل شي نو مونږ له پکار دي چي په دې خبرو هر پښتون پوهه کړو او دا خبرې د هرپښتون غوږو ته ورسوو ۔ (۱۹۸-۱۹۹ مخونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ جګړه او فسادونه مهٔ کوئ خپل مشقت کوئ او چا له رشوت مهٔ ورکوئ۔(۲۰۲ مخ)

❖ د قام او ملك د خدمت د پاره خلقو قسم قسم تکليفونه اوچت کړي دي او دا د خداے يو امتحان او ټرېننګ دے، د خداے کارونه ټول د خبر دي۔ ما له صبر کول پکار دي ځکه چي خداے د صبرناکو ملګرے دے۔ اخر به ئې نتيجه په خبر وي ، ټول عمر به دا کړاوونه نهٔ وي اخر به راحت راشي۔(۲۰۴ مخ)

❖ زما دي خپلي صوبي او پښتنو سره دومره مينه ده چي زهٔ ئې بيان نهٔ شم کولے۔ خپل ملك کښي خپل قام سره اوږے تږے او په تکليف کښي خوښ يم نهٔ په بل ملك کښي په عېش او عشرت کښي۔(۲۰۴ مخ)

❖ پېرنګيانو چي کوم امتياز قائم کړے دے ، دا په نېك نيتۍ نهٔ دے ، دا ئې په دي غرض قائم کړے دے چي په مونږ کښي داسي بې اتفاقي او ګړبړي وي خو زهٔ د دي په حق کښي هم نهٔ يم چي دي خبرو له دي مونږ دومره اهميت ورکړو چي زمونږه تعلقاتو او تحريك ته پري نقصان ورسي ځکه مونږ چي څهٔ کوو نو د ځان د پاره نه بلکي د خپل قام او خپل ملك د پاره ئې کوو۔ د بل د پاره خو ئې نهٔ کوو ۔ او بله دا چي تاسو ته به معلومه وي چي دا نن مونږ حکومت سره په جنګ يو ،

باچاخان عهد ساز شخصيت

دا خو د دي دپاره دے چي مونږه دا امتياز لري کول غواړو او د دي په ځاے مساوات قائمول غواړو او تر هغه وخته پوري دا امتياز لري کېدے شي چي تر کومه پوري مونږه کامياب شوي نهٔ يو او واك اختيار زمونږ په لاس کښي راغلے نهٔ وي۔(۲۱۳-۲۱۴ مخونه)

❖ افسوس چي مونږ خلق د بل د ارام او تکليف خيال نهٔ ساتو ګڼي هم دغه ذکر مونږ ورو او پټ هم کولے شو ليکن د دي خبري کمے هم زمونږ په عامو مسلمانانو او هندوانو کښي موجود دے۔ مونږ هميشه پخپل خيال پسي ځو او د بل فکر نهٔ کوو۔ دا يو لوے کمے دے۔ مونږ له پکار دي چي هميشه د خداے د مخلوق د تکليف او ارام فکر او خيال وساتو او څهٔ چي کوو نو چي اول ئې په ځان وګورو کهٔ چرې ځان له ئې خوښوو (بيا پکار دي) چي بل وورو له ئې هم خوښ نهٔ کړو ۔ (۲۱۴ـ۲۱۵ مخونه)

❖ پښتانهٔ هم دغسي خلق دي لکه څنګه چي تاسو (د هندوستان هندوان، سيکان او نورو قوميتونو او ذاتونو خلق) يئ۔ څنګه چي تاسو کښي ښهٔ او بد خلق شته ، دغه شان په پښتنو کښي هم شته۔ دا ټولي خبري د پښتنو دښمنانو جوړي کړي دي او د هغوي پراپېګنډه ده ، د دي خبرو مطلب ئې ستاسو تېرا ايستل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او زمونږ بدنامول دي ځکه چې تاسو ونهٔ ويروي او مونږ بدنام نهٔ کړي نو بيا به په دې ملك بادشاهي څنګه کوي؟ (۲۱۹مخ)

❖ زمونږ په خلقو کښې دا يو لوے کمے او نقص دے چې مونږ همېشه د بل د کمزوريو او عېبونو د راوښکلو او لټولو په فکر او غم کښې يو او خپلو کمزوريو او عېبونو ته فکر نهٔ کوو او په دې وجه خو مونږ نن په دنيا کښې برباد او نېستمند يو ، په ځاے د دې چې مونږ بل ته ګوته ونيسو ، ځان ته ګوته نيول پکار او د نورو د اصلاح نه وړومبے د ځان اصلاح فرض ده ، اول ځان دے بيا جهان دے۔ (۲۲۰ مخ)

❖ افسوس په دې دے چې مونږ سره څوك ښهٔ سلوك کوي هغهٔ ته نېغ يو او چې څوك مو سر په ډنډه وهي نو هغهٔ ته تيتېږو او دا ډېر خراب عادت دے او مونږ له داسې عادتونه پرېښودل پکار دي۔ (۲۳۰ مخ)

❖ ما د ټالسټاے يو کتاب کښې چې شپږويشت قيصې ئې پکښې ليکلې دي، دا قيصه لوستې ده چې يوه چينه ده د هغې نه هر يو محلت ته نلکه راغلې ده خو د هر يو محلت خلق په دې کښې نښتي دي چې زمونږه د نلکې ابهٔ پاکې او خوږې دي او د دې نورو نلکو اوبهٔ ناپاکې او ترخې دي، دې ته هېڅوك فکر نهٔ کوي چې

دا ټولې نلکې د يوې چينې نه راغلي دي نو څنګه يوه پاکه او خوږه شوه او نورې ناپاکې او ترخې شوې؟ او اسلام خو دا تعليم ورکوي چې د مسلمان به په دې کتاب هم ايمان او عقيده وي او په وړاندينيو مذهبونو او کتابونو هم " والذين يومنون بما انزل اليك و ما انزل من قبلك " دا د دې ثبوت دے چې اسلام ټولو مذهبونو سره رواداري غوره کړې ده ۔ (۲۵۰-۲۵۱ مخونه)

❖ د هندوستان خلق هله د ترقۍ او ازادۍ معراج ته رسېدے شي چې هر چا له د خپلې عقيدې او خيال ازادي ورکړو او د هېڅ قسمه ظلم او جبر په چا ونهٔ کړو۔ (۲۵۲ مخ)

❖ مذهب خو دنيا ته د دې د پاره نهٔ دے راغلے چې د خلقو په مينځ کښې نفرت پيدا کړي بلکې مذهب خو د مينې محبت علمبردار دے۔ (۲۵۴ مخ)

❖ زمونږ د صبر جنګ دے ، مونږ د وهلو او کنځلو بدل نهٔ اخلو، مونږ به صبر کوو او ځان به خداے ته سپارو ، مونږ خو خدايي خدمتګار يو ، خداے به زمونږ بدل اخلي ، د خپلو زړونو نه خود غرضي او نفاق لرې کړئ ځکه چې د دې د لاسه برباد شوي يو ، ځان کښې ښهٔ اخلاق پيدا کړئ ولې چې د ښو اخلاقو نه بغير څوك

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترقي کولے نۀ شي ، بله اے پښتنو وروڼو ! زۀ په دې نۀ پوهيږم چې تاسو ولې د پيرنګيانو نه ويريږئ ؟ دوي خو ستاسو په شان بنيادم دي، ستاسو په شان يو قوم دے، تاسو خو پرو جنبو او نفاق تباه کړئ ، ويره در کښې پيدا شوې ده ، د چا په زړۀ کښې چې د خداے ويره وي نو د هغۀ په زړۀ کښې د بل چا ويره نۀ راځي او د چا نه نۀ ويريږي او د چا په زړۀ کښې چې د خداے ويره نۀ وي هغه د هر چانه ويريږي نو په دې وجه چې مونږ د حکومت افسر ووينو نو ويريږو ۔ اے وروڼو! تاسو په زړۀ کښې د خداے ويره پيدا کړئ------

چې کوم کلي کښې جلسه وي نو هلته ډوډۍ چاۍ مۀ کوئ او مۀ پاتې کيږئ او د کلي خلقو ته مې هم ووې چې چا له چاۍ ډوډۍ هم مۀ ورکوئ۔ مونږ غريب قام يو خلقو له چاۍ ډوډۍ نۀ شو ورکولې ----- اے وروڼو! تاسو د خداے د پاره يوه ورځ روژه نيوې نۀ شئ؟ او کۀ څوك ډوډۍ درله پخه هم کړي نو تاسو ئې مۀ خورئ نو چې يو ځل خلقو ته ډوډۍ پاتې شي نو بيا به داسې نۀ کوي۔(۵۵۷-۵۵۸ مخونه)

❖ مونږ خو د خداے د پاره لګيا يو د دې قوم خدمت کوو ، کۀ قوم زمونږ ملګرتيا وکړه نو دوي به ازاد شي او کۀ زمونږ مخالفت ئې وکړۀ نو دوي به برباد شي ولې چې

بغير د قوم د امداد نه مونږ خپل منزل ته رسيدے نۀ شو ۔ غم او فکر هغه چا سره وي چې د ځان د پاره کار کوي او څوك چې د خداے د پاره کار کوي هغوي هيڅ غم او فکر نۀ کوي۔ (۵۲۱ مخ)

❖ بې شکه چې دروغ د څۀ وخته پورې په خلقو کښې غلط فهمي پيدا کولے شي خو چې رښتيا راشي نو دروغ پاتې کيدے نۀ شي۔(۵۲۲ مخ)

❖ اے وروڼو ! هر څۀ چې تاسو سره کيږي په هغې صبر کوئ، د ازار نه چا بازار موندلے نۀ دے او د ظلم کاسه نسکوره ده ، څومره چې پيرنګيان په مونږ ظلم او زياتے کوي هغه هومره به زر تباه شي او مونږ به ترې خلاص شو۔ (۵۲۴ مخ)

❖ څۀ رنګه چې د خدايي خدمتګارۍ تحريك خدايي او بې غرضه تحريك دے نو کله چې خدايي خدمتګارو يو رينبتينے خدايي خدمتګار اسمبلۍ ته کامياب کړے دے ، هغه د دوي پکار راغلے دے او کله چې يو سړے دوي د خپلو غرضونو او تعلقاتو په وجه ودرولے دے نو اول خو هغه ناکاميابه شوے دے او کۀ څوك کامياب شوے هم دے نو هغه هم د دوي په فائده نۀ دے راغلے بلکې د فائدې په ځاے جماعت ته نقصان رسولے دے۔(۵۹۸ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ ما ته بې اتفاقي د مقصد په لاره کښې خنډونه ښکارېدل او هره یوه ډله کښې چې بې اتفاقي پېدا شي نو د کامیابۍ په ځاے ناکامیابه شي.(۲۰۸ مخ)

❖ قومونه خو په تشو خبرو او دعوو ترقي نۀ شي کولے ، چې په کومو قومونو کښې نېکان پاکان او بې غرضه او د خداے دپاره د خدمت خلق پېدا شي نو هغوي ترقي وکړي . خداے دې په مسلمانانو کښې داسې خلق پېدا کړي. ۲۱۰-۲۱۱مخونه)

❖ افسوس چې په پښتنو کښې دا کمزوري شته چې خپله ژبه هېره کړي ..... د ژبې په هېرېدو خپلو ته سرے پردے شي.(۲۲۸ مخ)

❖ مونږ خدایي خدمتګار د چا نه بدل نۀ اخلو ، مونږ مظلومان یو، زمونږ بدل خداے پاک اخلي.(۲۳۴ مخ)

❖ د هر یو تحریک انحصار په لیډر وي چې بهادر او هوښیار وي نو د تحریک خلق هم زړه ور او پوهه وي چې لیډر کمزورے او تنګ نظره وي نو د تحریک خلق هم بې زړۀ او تنګ نظره وي.(۲۳۲ مخ)

❖ غلام قومونه ډېر کمزوري وي او حاکم قوم ته تینګ نۀ وي ، حاکم قوم کښې یو قسم کشش وي او محکوم قومونه خود په خود ځان ته راکاږي. دغه وجه وه چې ما به پېرنګیانو سره نۀ لیدل ، هغوي به زما خلاف

باچاخان عهد ساز شخصیت

پراپېګنډه کوله چې د دۀ دپېرنګیانو نه نفرت دے. زۀ خو خدایي خدمتګار یم او د خداے خدمت خو د خداے د مخلوق خدمت دے او پېرنګیان د خداے مخلوق نۀ دے ؟ (۲۴۷-۲۴۸ مخونه)

❖ زۀ د دواوې په دوره وم چې دغلته څۀ خانان او ملکان راغلل او زما نه ئې تپوس وکړۀ چې مونږ اورو چې تاسو زمونږ نه جائدادونه اخلئ او غریبانانو له ئې ورکوئ ؟ ما ورته ووئیل چې مونږ له خداے داسې ملك راکړے دے چې د دولتونو او نعمتونو نه ډك دے ، کۀ مونږ ازاد شو او دا ملك زمونږ شي او مونږ ملا وتړو ، دا ملك اباد کړو نو څوك به غریب پاتې نۀ شي ، مونږ به ټول خانان شو ، زمونږ دا اراده نۀ ده چې ستاسو نه جائداد او ملك واخلو ، مونږ خو ستاسو حالت هم ښۀ کول غواړو او دا اوږي هم مړول غواړو ، کۀ دا اوږي ماړۀ شي نو تاسو ته څۀ تاوان دے؟ کۀ تاسو د پېرنګیانو ملك ته لاړئ نو هلته نور خلق خو پرېږده د مزدورانو ئې هم بنګلې او موټرونه دي او ستاسو نه تپوس کوم چې ستاسو موټر شته ، بنګله شته؟ کۀ زمونږ تحریك کامیاب شۀ نو د ملا حالت به هم ښۀ شي او د خان او ملك حالت به هم ښۀ شي، مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هر څۀ چې کوو نو د خان د پاره ئې نۀ کوو ، دا د دې قوم د پاره کوو.(۲۲۷-۲۲۸ مخونه)

❖ زۀ دې قوم ته وایم چې تاسو تر څو بې غرضه ، دیانتدار، ایماندار، په قوم او ملك مئین خلق پیدا کړې نۀ دې نو نۀ دا ملك ازادیږي او نۀ دا قوم.(۲۲۹-۲۷۰ مخونه)

❖ اے خدایي خدمتګارو ورونړو! مونږ خدایي خدمتګار یو ، خدائے ته د خدمت ضرورت نشته، زمونږ کار د خدائے د مخلوق خدمت دے، زمونږ کار په چا اعتراضونه او نکته چیني نۀ ده او دا زمونږ کار نۀ دے چې په نورو جماعتونو او د هغوی په مشرانو نکته چیني او اعتراض وکړو. زمونږ کار دا دے چې مونږ خپل پروګرام خلقو ته پیش کړو چې مونږ ستاسو د پاره دا غواړو او دا کار یوائې نۀ کیږي ، دا به هله کیږي چې تاسو راسره ملګري شئ ، ملك هم ستاسو او زمونږ شریك دے، قوم هم شریك دے او کار هم شریك دے. (۲۸۳ مخ)

❖ انسان چې انسان وي نو خومره همدرد وي او چې انسانیت ترې لاړ شي نو بیا خومره بې رحمه شي. (۷۰۸ مخ)

❖ خدائے په قران کښې وایي چې ما هر قوم ته د هغوی نه یو هادي لیږلے دے ..... زما مذهب رښتیا، مینه محبت او د خدائے د مخلوق خدمت دے. مذهب همېشه دنیا ته د اخرت او محبت پیغام راوړے دے. د کومو خلقو په زړونو کښې چې د بني نوع انسان د پاره رواداري، مینه، محبت نۀ وي او د کوم سړي په زړۀ کښې چې نفرت ، بغض، کینه وي نو داسې سړے د مذهب نه ډېر لرې وي.(۷۲۵-۷۲۶مخونه)

د زړۀ په باغ مې ډېرې وشوه
بویه چې بیا سپرلے راځي سپړې ګلونه

عبدالغفار خان
۱۳مه جولایي، ۱۹۸۱ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظمت هما

د باچا خان متحرک ژوند
د هغوي د خودنوشت په رڼا کښې

د خودنوشت یو مقصد د یو اتل د ټول ژوند د تعمیري کوششونو او جدوجهد هغه قیصې وي چې پکښې د سر لوړۍ او بهادرۍ د کارنامو ذکر شوے وي. دا تعمیري جدوجهد د هغه اتل د خپلې نظریې او د ژوند د تېرولو د طور طریقو سره د پوخ کمټمنټ یو سوچه اظهار وي. داسې کمټېډ اتلان د خپلې خاورې د ناموس او د خپل قام د شناخت او د سر لوړۍ د پاره د دنیا د هرې ستونځې مقابلې او مخ نیوي ته ښۀ په نره هر وخت تکړه او تیار ولاړ وي. په داسې اتلانو کښې بایزید انصاري (پیر روښان)، خوشحال خان خټك، ایمل خان، دریا خان ، احمد شاه ابدالي او دپښتنو د سر لوړۍ فخر ، فخر افغان ، عبدالغفار خان المعروف به باچا خان (۱۸۹۰ء-۱۹۸۸ء) دے چې خپل ټول ژوند ئې د پښتنو د شناخت ، یو والي او خپله خاوره د سامراجي استبداد د پنجو نه په ازادولو کښې تېر کړے وۀ. هغه د ازادۍ په قیمت پوهه یو زیرك او مدبر سیاستدان وۀ. د هغۀ سیاسي شعور دومره تېز او تاند وۀ

چې په ماشوم والي کښې د تاند سماجي شعور له برکته د پښتنو د خدمت جذبه په زړۀ کښې غزوني وکړه او دا جذبه په باچا خان کښې د هغوي د شپږم جماعت استاذ چې د مشن سکول هېډماسټر وۀ ، ماسټر وګرم ، چې په مینه او اخلاص ئې د خلقو خدمت کوۀ ، له کبله راپیدا شوې وه. باچا خان په خپل کتاب کښې لیکي:

> مسټر وګرم چې به کومه تنخواه اخستله د هغې نه به ئې زمونږ بې وزلو هلکانو ته وظیفې ورکولې.

هغه وړاندې لیکي:

> ما کښې چې د انسانیت ، قوم پرستۍ ، وروروله ، عزیز ولۍ ، وطن دوستۍ او د خداے د مخلوق د خدمت کومه جذبه پیدا شوې وه په هغې کښې زما د دې استاذ وګرم ډېر لاس دے.

او دا هم د ماسټر وګرم په باچا خان د بې لوثه خدماتو اثر وۀ چې هغوي د علم د رڼا له برکته خپل قام ترقي یافته قومونو په صف کښې ودرول غوښتل او د دې د پاره ئې په ۱۹۱۰ء کښې د مولوي عبدالعزیز سره په اتمانزو کښې یوه مدرسه جوړه کړه او دا مدرسه چې سر پرستي ئې حاجي عبدالواحد صاحب د ترنګزو کوله ، په ۱۹۲۱ء کښې د ازاد سکولونو د یو Chain د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خورولو هغه بنيادي تيګه ده چې په پښتنو کښې د سياسي او سماجي شعور په بېدارولو ، د غلطو رسمونو رواجونو د بېخ کنۍ سبب هم وګرځېدۀ. دا نۀ هېرېدونکي واقعات د باچا خان د ژوند هغه پاخۀ بنيادونه دي چې پرې د باچا خان د سياسي او سماجي خدماتو ماڼۍ ښه مضبوطه ولاړه ده . د هغوي د خودنوشت په امېل کښې دا نه هېرېدونکي واقعات لکه د غمي پرقېږي . د باچا خان په دې خود نوشت کښې په هره دوېمه پېره کښې د پښتنو د تتلي زيلي ژوند د ښېزاره کولو ، د بې ځايه رسمونو رواجونو د مونډ نه د اېستلو، د توهماتو د دنيا نه د سر راوښکلو خبرې ليکلي شوي دي . هغه د خپلې ځوانۍ قيمتي وخت د ملك په مختلفو جېلونو کښې صرف او صرف دې د پاره تېر کړے وۀ چې پښتنو له خپل نوم، عزت او شناخت وګټي او پېرنګے د خپلې خاورې نه په کډه اچتولو مجبور کړي . په خپله خاوره د خپل اختيار او د پښتنو د سرلوړۍ خبره هغه زوړ روايت دے چې په دې سيمه د مودو نه راروان دے . باچا خان هم د دغه مړني روايت تسلسل دے . هغه باچا خان چې پخپله خو د يو لوے زميندار نيازبين ځوے دے خو د دغه نيازبين باچا خان په نيازبين زړۀ کښې د پښتنو د يو والي او سر لوړۍ فکر په غورځنګونو وي او په خود نوشت کښې ليکلے دا خبرې د هغوي د فکر انګازې دي.

باچاخان عهد ساز شخصيت

مونږ پښتانۀ د امام حسين عليه السلام ډېر
عزت کوو ځکه چې امام حسين عليه السلام د
حق او جمهوريت د پاره راپاڅېدلے وۀ او مونږ
هم د حق او جمهوريت د پاره راپاڅېدلي يو .
هغه هم مظلوم وۀ ، مونږه هم مظلومان يو ، هغه
د جمهوريت حق ګټهٔ او مونږه هم جهموريت
ګټو، هغهٔ هم د امن د پاره کار کوۀ او مونږ هم د
امن د پاره کار کوو.

د باچا خان په زړۀ او ذهن کښې دا سپېڅلي افکار او جذبات هسې نه دي راپېدا شوي . د انسان په ذهني جوړښت کښې د هغهٔ د چاپېرچل او د کور د ماحول هم ډېر زيات لاس وي. باچا خان په دې خبره وياړ کوي چې زما د کور وګړي قام پرست وو . باچا خان ليکي:

زما پلار بهرام خان د نورو خانانو په شان حاکم
پرست نۀ وۀ او نۀ ئې د دوي خدمتونه کول. زما
د نيکهٔ هم دغه حال وۀ . کله چې پېرنګيانو د
بونېر د نيولو په غرض په بونېر حمله وکړه او د
سورکاوۍ غزا وه نور خانان د فرنګي ملګري
وو او سيف الله خان د قام پرستۍ ، دا رنګې
زما غور نيکهٔ عبيدالله خان بابا ازاد خيال

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېاوړے مشر وۀ چې د هغه وخت د حاکم
سلطان محمد خان طلایي د لاسه پانسي شۀ.

دا ټولې خبرې د باچا خان په زړۀ او ذهن نقش وې او دې سره سره د پېرنګي په پښتنو د هېڅ بې هېڅه ظلم او ناکړدو سترګو لیدلے حال او بیا په تېره تېره په حجره کښې ناست مېلمنو نه په خوږ اواز کښې د خوشحال خان خټك داسې قسمه شعرونه اورېدل :

ځو وانۀ خلي له غلیمه انتقام
مرد نۀ خوب کا نۀ خوراك کا نۀ ارام
چې د ننګ او د ناموس اندوي نۀ وي
د هغۀ سړي به نۀ وي احترام
کۀ همت او حمیت غېرت پکښې وي
تر ښځتنه نه بهتر ګڼه غلام

به ضرور د زلمي غفار خان په زړۀ او ذهن کښې د دشمن نه د کرکې، په ازاده فضا کښې د ساه اخستو ارمان او په خپله خاوره د ننګ کولو جذبه راپاروله.

د باچا خان د کتاب جملې د دغه لمبه لمبه جذبه په غورځنګي اسلوب کښې لکه د سمندري موجونو چپې وهي او چې کله د دغه لمبه لمبه جذبو د عملي کولو وخت راغے نو باچا خان بیا یوائې نۀ وۀ.

میں اکیلا ہی چلا تھا جانب منزل مگر
لوگ ساتھ آتے گئے اور کارواں بنتا گیا

په مصداق د باچا خان سره د هغوي په تعلیمي او اصلاحي زیار کښې مولوي عبدالعزیز ، مولوي فضل ربي، فضل محمود مخفي، مولوي تاج محمد او بیا په تېره تېره د حاجي صاحب تورنګزو ملګرتیا او سرپرستي د باچا خان حوصله نوره هم پورته او تانده کړه او دا هم د دغه ملګرو برکت وۀ چې ډېر زر د ازاد سکولونو او د اصلاح الافاغنه په نوم د یو انجمن تابیا وشوه۔ د باچا خان کلیو په کلیو ګرځېدل او په خلقو کښې د تعلیمي او سماجي شعور د بېدارولو دا سلسله د سرسید احمد خان هغه کوششونه دوباره راتازه کول دي کوم چې هغه د خپل قوم د تعلیمي تقاضو له مخه د مدرسته العلوم د جوړولو د پاره کړي وو ۔ په دې حواله باچا خان د پښتنو سرسید احمد خان وۀ۔ ځکه چې د تعلیمي رڼا د خورولو په مد کښې د دواړو رهبرانو په کوششونو او هلو ځلو کښې یو شان والے ښکاري۔ باچا خان وایي چې زۀ به چرته هم په دوره تلم نو پښتنو به راباندې ډوډۍ خوروله ، ما هغوي ته ووې چې تاسو په ډوډوۍ څومره خرچ کوئ ، دغه نغدې ماله په چنده کښې راکوئ چې په تعلیمي مد کښې د قام د بچو په خبر ښېګړه راشي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرسة العلوم د جوړولو د پاره هم دغه طريقه سر سيد احمد خان هم خپله کړې وه ـ مولانا حالی په حيات جاوېد کښي ليکي:

سر سید نے بہادر بر کت علی خان کو ایک خط لکھا جس کا خلاصہ یہ تھا کہ آپ سے اور سب دوستوں سے یہ درخواست ہے کہ جو کچھ آپ یا اور احباب میری مہمان داری میں صرف کرنا چاہیں ازراہِ عنایت اس کی لاگت نقد عنایت فرمائیں ۔ میں نے اکثر دوستوں سے اسی طرح دعوت کے بدلے نقد روپیہ لیا ہے اور اس کو کالج کے چندہ میں جمع کر دیا ہے۔

دي سره سره د سر سيد احمد خان د تهذيب الاخلاق اجراء او د باچا خان په ۱۹۲۸ء کښي د پښتون رسالې اشاعت مقاصد او اهداف هم يو شان والے لري۔ باچا خان ته معلومه وه چي په دنيا کښي هيڅ قوم بغير د خپلې ژبې نه ترقي کولې نهٔ شي ځکه هغوي په خود نوشت کښي ليکي:

> ما دا اراده وکړه چي ضرور به يوه رساله په پښتو کښي د خپل قوم د پوهولو ، د دنيا د حالاتو نه خبرولو او د خپلې ژبې طرف ته د مائل کولو د پاره جاري کوم۔

او د باچا خان دي کلکي ارادې په ۱۹۲۸ء کښي عملي شکل واخستهٔ او د ژبې د ترقۍ د پاره د انجمن د سپوري لاندې د سالانه مشاعرو انتظام په ملك کښي د انقلاب د جذبې د پيدا کېدو سبب وګرځېدهٔ او د دغه انقلابي جذبو له کبله د پښتنو په خاوره په سرو جامو کښي ملبوس د خدايي خدمتګارو په نوم يو درونډ فوج تيار کړے شهٔ چي بنه په نره ئې د سامراج د ناجائزو پاليسيو غندنه کړې ده او په هر فورم ئې د پښتنو د حق چغه وهلې ده او دا نن چي مونږ د پښتونخوا په نوم د يو ځانګړي شناخت دعوه کوو نو دا د باچا خان د اوږدې جدوجهد ثمرات دي۔

باچا خان د خپل مقناطيسي او اثري شخصيت له کبله په غيرتمندو پښتنو او د برصغير د سر ايستلي ليډرانو کښي يو شان مقبول او معروف وهٔ۔ څنګه چي د هغهٔ په تقرير کښي تاثير وهٔ ، دغه شان د هغهٔ په تحرير کښي هم خوږلت ، سلاست او رواني محسوسېږي۔ د هغهٔ د ليك غير تصنع انداز او د زړهٔ نه د راوتي خبرو سوچه ادبي اظهار د هغهٔ د خودنوشت ښکاره خصوصيات دي او فطرتاً د هشتنغر په خاوره کښي د ژبې خوږلت ، روان او ښهاند انداز اخلے شوے دے او ورسره د هشتنغر د اديبانو په ليك کښي ځاے په ځاے د متلونو پيوندکاري د ژبې نزاکت او خوږهٔ يو په دوه کړې دي۔ د ژبې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حواله د باچا خان يو ځانګړے انداز دے۔ د علامه اقبال خبره بات جو دل سے نکلتی ہے اثر رکھتی ہے او د زړۀ د کومي نه د راوتي خبرو کښې نۀ څۀ کوټ او تصنع وي۔ دا خودنوشت د هر قسمه تصنع او رنګ اميزۍ نه پاکه ده۔ څنګه چې د باچا خان شخصيت ايغ نبغ او بې باکه وۀ ، دغه شان ئې په ليك كښې هم ريښتين توب ، صفايي او بې باکي ليدے شي۔ د باچا خان د بې باکۍ دا انداز وګورئ ؛

> کانګرس خو د پيرنګيانو سره د شپېتو کالو راسې د ازادۍ اخستلو د پاره په جدوجهد لګيا وۀ ، خو انګرېزانو ورته پوره ازادي څۀ چې نيمګړې ازادي هم نۀ ورکوله مګر کله چې پښتانۀ ورسره په دغه جنګ کښې ملګري شول او پښتنو په قيصه خوانۍ، تکر، اتمانزو ، کوهاټ، هاتي خېلو او ميروس کښې قربانۍ ورکړې او دغه شان زمونږ د قبائلي علاقې غيرتي پښتنو دي پښتنو سره د هندوستان د ازادۍ په لاره کښې غزاګانې وکړې۔ د انګرېزانو توپونو او ټېنکونو ته ئې خپلې سينې ډال کړې او د دوي مخې ته لکه د غر ودرېدل نو

> انګرېزانو هله د هندوستان ازادۍ ته غاړه کېښوده۔

د باچا خان د ژوند قيصه د سياسي غرزو پرزو نه ډکه ده۔ څکه د هغوي د خودنوشت په هره جمله کښې يو جوش او ولوله محسوسيږي او دغه د ولولې د احساس قيصې چې څوك هم لولي نو په مړو زړونو کښې به هم يوه نوې ولوله ، جوش او متحرك احساس پيدا کېږي۔

په دې خود نوشت کښې د هغه ازغنو لارو قيصې هم چيړلے شوې دي چې په هغې د تګ نه پس قام اورمرو د رفعتونو بام سر کولے شي۔ دا خود نوشت د باچا خان د خپل قام سره د مينې اخلاص همدردۍ او د عشق داسې داستان دے چې شروع ئې د پښتنو د سر لوړۍ نه کېږي او اختتام ئې ـــ نه ربنتيا ـــــ د پښتنو سره د مينې په دې قيصې کښې د اختتام ټکے هډو د سره ليکلے شوے نۀ دے۔ د باچا خان محبوبا پښتون قام به هم دغسې د سرلوړۍ ژوند تېروي۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

باچاخان عهد ساز شخصیت

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library